

TOLKNING

- fra døvblindes perspektiv

Rapport udarbejdet af
Charlotte Boye Dohm (2020) for

DEN
NATIONALE
TOLKE
MYNDIGHED

Foreningen Danske DøvBlinde
syns & hørehæmmede

Forord

Tolkning for døvblinde indeholder en lang række elementer fra forskellige tolkediscipliner. Døvblindetolkning adskiller sig dermed fra anden tolkning ved sin høje kompleksitet. Der skal tages højde for det manglende syn og samtidig formidles et helhedsbillede af situationen. Det kræver et godt overblik fra tolkens side, og det kræver en høj grad af bevidst prioritering og tilpasning til situationen.

At være døvblindetolk kræver øvelse og indsigt, såvel i egne som i den døvblinde tolkebrugers kapacitet og begrænsninger. Lykkes tolkningen ikke, skaber det frustration, smerter i skuldre, ryg og arme samt generel mistillid til omgivelserne hos den døvblinde tolkebruger. Lykkes det derimod at skabe en helhedsorienteret tolkning individuelt tilpasset den enkelte døvblinde, kan det give mulighed for højere grad af delagtiggørelse og mere medbestemmelse i eget liv.

Rapporten kaster lys over et område, der aldrig før er behandlet i dybden i dansk tolkehistorie. Resultaterne kan og bør være udgangspunkt for videreuddannelse af tolke, der ønsker at blive opkvalificeret inden for døvblindetolkning. Den bør også danne grundlag for videre undersøgelser på området. Desuden kan rapporten bruges som politisk værktøj til at beskrive døvblindes kommunikative behov samt for myndigheder til at få indsigt i løsninger til at give døvblinde mulighed for selvstændigt at tage vare på eget liv.

Rapporten er blevet til i samarbejde mellem Den Nationale Myndighed, DNTM, og Foreningen Danske DøvBlinde, FDDB. En særlig tak skal rettes til de 16 døvblinde og syv tolke, der har delt deres erfaringer og viden i fokusgrupperne. Rapporten ville ikke være mulig uden deres bidrag.

Vi håber, at denne rapport vil komme døvblinde og tolke til gavn!

Læsevejledning

Er du primært interesseret i rapportens resultater, kan du springe direkte til konklusionen i kapitel 5, som indeholder en sammenfatning af de mange temaer, der er fremkommet i undersøgelsen.

Vil du gerne kende og forstå de mange elementer, som døvblindetolkning består af, anbefaler vi, at du også læser kapitel 1, der indeholder en grundig gennemgang af tolkningens forskellige discipliner og sproglige elementer.

Kapitel 2 er en gennemgang af rapportens metode.

I kapitel 3 bliver du præsenteret for de mange data, der er fremkommet som grundlag for denne rapport. Dette kapitel giver et dybt og ærligt indblik i, hvad det er for konkrete oplevelser, ønsker og behov, døvblinde har vedrørende tolkning. Her afdækkes også de mange observationer og refleksioner, som erfarne døvblindetolke har gjort på egen hånd i deres arbejde. Udover at udgøre råstoffet i denne rapport, er indholdet i kapitel 3 også vigtig dokumentation, hvis man vil forstå døvblindes kommunikationsbehov og vide, hvad kommunikative begrænsninger betyder på det personlige plan for døvblinde.

Kapitel 4 er en diskussion af data med præsentation af eksisterende viden og forskning på området samt anbefalinger til videre udvikling af døvblindetolkningen.

Kapitel 5 er en udførlig sammenfatning af undersøgelsens resultater og konklusioner.

Om forfatteren

Forfatter til denne rapport, Charlotte Boye Dohm, har en Master grad (EUMASLI) fra HUMAK University of Applied Sciences, Finland, omhandlende forskning i tegnsprogstolkning.

Hun har blandt andet undersøgt danske tegnsprogstolkes hukommelses- og genkaldelsesstrategier i tolkeprocessen samt danske tegnsprogstolkes perception i tolkning fra dansk tegnsprog til dansk.

Derudover har Charlotte fungeret som døvblindetolk siden 1993 og er CODA¹ med dansk og dansk tegnsprog som modersmål.

Begrebsliste

Centraltolkning – er en tolkeform, hvor flere brugere ser eller lytter til de samme tolke. Det kan både være:

- Central tegnsprogstolkning, hvor tolken ofte står på et podie og flere tegnsprogstalende med synsrest kigger på tolken. I nogle situationer kan der være flere 'stationer' med centrale tegnsprogstolke, hvis flere deltagere kan grupperes efter syn
- Central skrivetolkning, hvor flere tablets er koblet på ét skrivetolkeudstyr. Her kan der ligeledes være flere stationer, der skrivetolker til hver sin tolkeform [fuldtolkning, stikordstolkning, resumetolkning]
- Central taletolkning, hvor tolken konsekutivt taletolker til hele lokalet

Døve tegnsprogstolke – er døve der har gennemført et tolkekursus og er certificerede af Den Nationale Tolkemyndighed, DNTM, til at tegnsprogs-, taktil- og/eller skrivetolke.

Næsten alle tegnsprogstalende døvblinde betegner døve tegnsprogstolke 'døvetolke', ikke at forveksle med hørende, der bruger begrebet døvetolke om hørende tegnsprogstolke.

I denne rapport nævnes tolke, hvorved der menes uddannede tegnsprogstolke.

En tolk er flere steder i denne rapport refereret til som 'hun' for læsevenlighedens skyld, da størstedelen af tolke i Danmark er kvinder.

---

¹ CODA er en engelsk betegnelse for Children of Deaf Adults – børn af døve

Indholdsfortegnelse

<i>Forord</i>	2
<i>Læsevejledning</i>	2
<i>Om forfatteren</i>	3
<i>Begrebsliste</i>	3
1. INDLEDNING	6
1.1 INDLEDNING.....	6
1.2 DØVBLINDHED.....	6
1.3 DØVBLINDES TOLKEFORMER.....	7
<i>Tolkning til/fra tegnsprog</i>	8
<i>Taktitolkning</i>	9
<i>Spejltolkning</i>	9
<i>Skrivetolkning</i>	10
<i>Taletolkning</i>	10
<i>Verbal synstolkning</i>	11
<i>Haptiske signaler</i>	11
1.4 RAPPORTENS MÅL.....	12
2. METODE	13
2.1 TEMAER.....	15
3. DATA	17
3.1 RESSOURCER.....	17
3.2 TOLKENS TOLKEFAGLIGE KOMPETENCER.....	18
<i>Placering</i>	18
<i>Tolkens fysiske kendetegn, påklædning mm.</i>	20
<i>Tegnsprog</i>	21
<i>Tegnrum</i>	24
<i>Tolkning fra tegnsprog til dansk</i>	26
<i>Spejltolkning</i>	27
<i>Taletolkning</i>	28
<i>Skrivetolkning</i>	30
<i>Emneskift</i>	30
<i>Synstolkning, herunder haptiske signaler</i>	31
<i>Prioritering af information</i>	37
<i>Skift mellem tolkeformer</i>	39
<i>Ledsagelse</i>	40
<i>Samarbejde</i>	41
<i>Turtagning</i>	42
<i>Etik i samarbejdet med døvblinde</i>	43
3.3. TOLKENS PERSONLIGE KOMPETENCER.....	45
<i>Fleksibel</i>	45
<i>Tillidsvækkende</i>	46
<i>Overblik og opmærksomhed</i>	47
<i>Løsningsorienteret og omstillingsparat</i>	49
3.4 FRIT TOLKEVALG.....	49
3.5 KOMMENTARER TIL RAMMERNE FOR TOLKNING.....	50
4. DISKUSSION	53
TEGNSPROGS- OG TOLKEKOMPETENCER.....	54
TOLKNING FRA TEGNSPROG.....	56

TALETOLKNING	57
SYNSTOLKNING	58
TURTAGNING	60
ETIK.....	61
TILLID	62
FRIT TOLKEVALG.....	62
5. KONKLUSION	63
LITTERATURLISTE	65
BILAG A.....	69
BILAG B.....	70

1. Indledning

1.1 Indledning

Siden 1990'erne er døvblindes kommunikation blevet beskrevet, bl.a. ved udgivelse af bogen Taktile tegnsprogskommunikation (Dalum, Jeppesen, Myrup, & Pedersen, 1997), videoen Taktile signaler (Foreningen Danske DøvBlinde, 2000), bogen 103 Haptiske signaler (Foreningen Danske DøvBlinde, 2010) og siden bogen Haptiske signaler – 139 nye og kendte signaler (Foreningen Danske DøvBlinde, 2018).

Tolkning for døvblinde er blevet undersøgt i et mindre omfang i Delprojekt 3 (Det sociale tolkeprojekt, 2003).

Derudover gennemførte KC [nuværende KP, tegnsprogstolkeuddannelsen på Københavns Professionshøjskole], i perioden 2007-2008 en overbygning på tolkeuddannelsen, hvoraf syv tegnsprogstolke bestod. Overbygningen indbefattede otte moduler omkring tolkning for døvblinde, der havde en varighed af i alt 34 dage samt efterfølgende eksamen.

Ud over taktiltolkning og visuel tegnsprogstolkning til personer med nedsat syn er både tale- og skrivetolkning samt synsbeskrivelse, haptiske signaler og ledsagelse blevet en integreret del af tolkenes arbejde i løbet af de sidste 10 år. Begreberne totaltolkning, helhedstolkning og døvblindetolkning, der indebærer, at tolken kan gøre brug af og skifte mellem flere tolkeformer under en tolkning, bruges nu i flere sammenhænge.

Døvblinde er en kommunikativt differentieret gruppe, og det kræver en kombination af forskellige færdigheder at være i stand til at tolke for døvblinde personer (Raanes & Berge, 2017).

Med bedre muligheder for at få bevilliget tolk i Danmark stiger behovet for døvblindetolke. Indtil nu har gældende viden på området primært været baseret på individuelle erfaringer. Denne undersøgelse skal derfor afdække, om der er sammenfald i døvblindes ønsker til tolkens kompetencer og, i så fald, på hvilke områder. Her er det døvblinde som gruppe, der beskriver hvilke kundskaber og kvalifikationer, det er vigtigt, tolken besidder. Det giver mulighed for at undersøge hvilke kompetencer, såvel personlige som faglige, en døvblindetolk skal besidde for at levere en kvalificeret tolkning, der, i næsten alle tilfælde, er betalt af det offentlige. Ligeledes bidrager erfarne døvblindetolke med deres perspektiver samt deskriptive løsninger på de temaer, der er tilvejebragt af rapportens døvblinde deltagere.

1.2 Døvblindhed

Døvblindhed er et kombineret handicap, der består af alvorlig syns- og hørenedsættelse. Der skelnes mellem døvblindfødt [medfødt døvblindhed] og døvblindblevne [personer med erhvervet døvblindhed]. Ved medfødt døvblindhed er funktionsnedsættelsen indtruffet, inden begrebsverdenen og sproglig kommunikation er udviklet (Socialstyrelsen, 2018. *Om medfødt døvblindhed*), mens den for døvblindblevne er erhvervet senere i livet, efter at sproglig kommunikation er udviklet.

Denne rapport omhandler alene tolkning for døvblindblevne personer. Fælles for de fleste døvblindblevne er, at der er tale om en progredierende lidelse, der indebærer, at personen mange gange i livet skal omstille sig til nye livsvilkår, nye strategier og måske nye kommunikationsformer (Socialstyrelsen, 2018. *Om erhvervet døvblindhed*).

Den fælles-nordiske definition af døvblindhed, senest revideret i 2016, placerer ansvaret for at skabe adgang til aktiviteter for døvblinde hos samfundet. Et tilgængeligt samfund bør blandt andet omfatte "tilgængelig specialiseret døvblindetolkning, herunder tolkning af tale, miljøbeskrivelser og ledsagelse." (Socialstyrelsen, 2018. *Nordisk definition af døvblindhed*).

Gruppen af døvblindblevne deles kommunikativt op i to grupper: De som har tegnsprog som modersmål og de som har dansk tale som modersmål. I Foreningen Danske DøvBlinde [FDDB] benævnes en person med tegnsprog som modersmål som 'tegnsprogsbruger', mens forskningen ofte bruger begrebet tegnsprogstalende for at understrege, at det er et sprog, man taler og identificerer sig med, og ikke et sprog, der benyttes som hjælpemiddel.

I FDDB benævnes en døvblind med dansk som modersmål som 'talebruger'. Denne rapport benytter, som oftest, begreberne tegnsprogsbruger og talebruger af respekt for døvblindes valg, og fordi døvblindetolkning er mere forskelligartet end blot tolkning mellem dansk og tegnsprog og vice versa.

1.3 Døvblindes tolkeformer

Eftersom døvblinde har forskellige modersmål, og syns- og høreresten afgør hvilke kommunikationsformer der kan gøres brug af i den enkelte situation, indbefatter døvblindetolkning tolkning mellem forskellige sprog og mange forskellige tolkeformer.

Døvblindetolkning består af interlingvistisk tolkning [tolkning mellem to forskellige sprog] for eksempel mellem et tegnsprog og et talesprog samt intralingvistisk tolkning [tolkning inden for samme sprog].

Den interlingvistiske tolkning mellem tegnsprog og dansk har modalitetsforskel, i og med at tegnsprog er visuelt eller taktilt, og tale er auditivt.

En intralingvistisk tolkning kan foregå i samme modalitet som for eksempel i taletolkning fra dansk til dansk, men den kan også foregå til en anden modalitet, som for eksempel i en skrivetolkning fra talt dansk til skriftlig dansk. En skrivetolkning kan ligeledes modtages på to forskellige modaliteter, enten visuelt via en skærm eller taktilt via en punktskriftslæseliste.

Om taktilt tegnsprog er et selvstændigt sprog er ikke klart. På verdensplan er forskningen begrænset, men der argumenteres nogle steder for, at taktilt tegnsprog er et selvstændigt sprog [se mere i afsnittet *taktiltolkning*]. Da der ikke findes dansk forskning på dette område, opfattes taktilt tegnsprog som en modifikation af dansk tegnsprog i denne rapport. Taktiltolkning kan dermed være både interlingvistisk, hvis den foregår mellem taktilt tegnsprog og dansk, samt intralingvistisk når den foregår mellem visuelt dansk tegnsprog og taktilt dansk tegnsprog.

Døvblindetolkning opfattes som en helhedstolkning. Det vil sige, at man ikke kan tage enkelte elementer ud, fordi det ikke giver mening for helheden. Døvblindetolkning indbefatter tolkning som sproglig overførsel, synstolkning samt ledsagelse, hvor hvert element er betinget af de to andre (Dalum, Jeppesen, Myrup, & Pedersen, 1997). I ”Kompetencer og forudsætninger for en døvblindetolk. Døvblindes tolkeformer.” (Det sociale tolkeprojekt, 2003) står der vedrørende helhedstolkning at ”Det er ikke nok at formidle mellem den hørende og døve verden – man skal formidle mellem hele omverdenen og den døvblinde.” Døvblindetolkning er således en kontekstuel tolkning, der må inddrage den verbale kontekst, situationskonteksten og den kulturelle kontekst, da de i samspil giver budskabet betydning.

Nedenstående kommunikationsformer er de oftest benyttede i forbindelse med døvblindetolkning for danske døvblinde. Der eksisterer andre kommunikationsformer, som danske døvblinde har kendskab til, for eksempel Lorm og fingerpunkt, men de er ikke udbredte tolkeformer og derfor ikke medtaget.

Tolkning til/fra tegnsprog

Tegnsprog er et visuelt sprog, der udføres med kropsbevægelser. Det tales af døve og døvblinde og blev i 2013 anerkendt som officielt sprog i Danmark på linje med dansk talesprog.

Tegnsprogets fonemer [mindste dele af et sprog] består grundlæggende af håndform, orientering af håndform, bevægelse og artikulationssted. I Danmark kan en bestemt mundbevægelse også opfattes som et fonem (Afdeling for Dansk Tegnsprog. u.å.).

Ligeledes argumenterer diverse forskning for tilføjelse af andre fonemer såsom sekventielle strukturer inden for et tegn (Liddell & Johnson, 1989), kropsbevægelse, mimik og andre ikke-manuelle artikulatorer (Engberg-Pedersen, 1998; Liddell & Johnson, 1989; Pfau, Steinbach, & Woll, 2012). Uanset om de lingvistisk opfattes som fonemer, er de naturligt også en del af dansk tegnsprog.

Tegnsprog adskiller sig ydermere fra talesprog ved at det, i tegnets morfologiske form, er mere simultant end talesprog. Således udtrykkes adskillige fonemer simultant på tegnsprog, hvorimod de på talesprog primært udtrykkes sekventielt (Fenlon, Cormier, & Brentari, 2017; Rathmann, 2017). Tegnsprogets kompleksitet kræver derfor en høj grad af lingvistisk kompetence samt kognitive færdigheder for at kunne udføre en korrekt simultan tolkning (Dohm, 2015).

Ligeledes indebærer denne disciplin tolkning fra tegnsprog til dansk, ofte kaldet stemmetolkning. Hualand & Nilsson (2019) argumenterer dog for at undgå begrebet stemmetolkning, da det ikke handler om at sætte stemme på tegn, men er en tolkning fra et sprog til et andet, der inkluderer alle lingvistiske parametre på de respektive sprog.

Tolkning fra tegnsprog til dansk indbefatter både tolkning af døvblinde med en synsrest såvel som taktile tegnsprogsbrugere, som udtrykker sig på visuelt tegnsprog til seende. Som beskrevet er tegnsprogets struktur og grammatik meget kompleks, og det kan have mange variationer. Tolkning fra tegnsprog til dansk bliver ofte anset for en af de sværeste discipliner, også ved tegnsprogstolkning for seende døve (Napier, Rohan, & Slatyer, 2005).

Taktiltolkning

Taktiltolkning indebærer et skift i tegnsprogets modalitet idet det kan mærkes taktilt af den døvblinde [benyttes når døvblinde ikke har tilstrækkeligt syn til at aflæse tegnsprog visuelt]. Den døvblinde placerer således sin ene hånd eller begge hænder på tolkens hånd/hænder.

Taktiltolkning kan udføres med en eller to hænder. Tolkning med begge hænder er lettere at aflæse, da den døvblinde mærker både den aktive og den passive hånd i samtalen. To-håndstolkning kræver, at man sidder over for hinanden, hvilket betyder, at det er nødvendigt at bøje sig en smule fremover. Ergonomisk er det for begge parter ikke en optimal løsning (Mesch, 2013). Den bedste position er ansigt til ansigt med begge parter stående (Edwards, 2014).

En-håndstolkning foretages oftest siddende ved siden af hinanden. En-håndstolkning kan foregå med tolkens venstre eller højre hånd og betegnes ofte højre- eller venstrehåndstolkning. Tegnsprog har både én-håndstegn som for eksempel NAVN samt to-hånds tegn. Tegn udført med begge hænder er inddelt i tre typer (Battison, 1978):

1. Tegn med samme håndform og identiske bevægelser, for eksempel det danske tegn SAMME.
2. Tegn, hvor den ene hånd er aktiv, og den anden er passiv, men begge har samme håndform. Denne type ses i det danske tegn METAL.
3. Tegn, hvor den ene hånd er aktiv, og den anden er passiv, men hvor håndformerne er forskellige. På dansk tegnsprog er det for eksempel LÆGE og SINGAPORE.

Nogle tegn er mere komplekse at aflæse i en en-håndstolkning, og kompleksiteten øges, da ikke-manuelle artikulatorer også skal formidles taktilt (Dalum et al., 1997), da visse fonemer kan være sværere at aflæse, for eksempel artikulationssted, og da der kan være ergonomiske begrænsninger i forhold til fonemets bevægelse (Reed, Delhorne, Durlach, & Fischer, 1995).

Nogle døvblinde, der bruger taktilt tegnsprog, har stadig en synsrest, der giver dem mulighed for at se omridset af en person eller et ansigt og eventuelt også mundbevægelser.

I USA argumenteres der for, at taktilt tegnsprog er et selvstændigt sprog, blandt andet fordi det gennem pro-taktil kommunikation er muligt at ændre på måden, hvorpå tegn med begge hænder udføres (Edwards, 2014). Pro-taktil kommunikation indebærer haptiske signaler, men også en ændring af grænserne for berøring, da den døvblindes egen krop bruges i en grammatisk forståelse. Den døvblindes egen krop kan således bruges som reference for tegns artikulationssted, tryk og bevægelse ligesom det lettere vil kunne kategorisere 'gør-ligesom' tegn og udføre synsbeskrivelse af for eksempel en lokalitet. Sidstnævnte ligger nær haptiske signaler og de grammatiske dele, som de indebærer.

Spejltolkning

Begrebet spejltolkning dækker over en intralingvistisk tolkning fra visuelt tegnsprog til taktilt tegnsprog eller fra visuelt tegnsprog til visuelt tegnsprog, når en tegnsprogsbruger med nedsat syn ikke kan se taleren. Spejltolkning har tidligere typisk været varetaget af døvblindes døve kontaktpersoner, men mange

kontaktpersoner ønsker ikke at blive brugt som tolk (Dalum et al., 1997) og er heller ikke uddannede til det. Som det fremgår af rapporten, er spejltolkning ikke uden komplikationer, selv for uddannede tolke. Der eksisterer nærmest ingen forskning på området, og vi ved derfor meget lidt om disciplinen (Collins, 2014), selvom det er døve tegnsprogstolkes primære tolkemetode inden for døvblindetolkning.

Skrivetolkning

Skrivetolkning udføres oftest til personer, der ikke har tegnsprog som modersmål, men som har en synsrest, der kan bruges til at læse tekst på en skærm. Nogle tegnsprogsbrugere ønsker dog også at bruge skrevetolkning i forskelligt omfang [Læs mere i kapitel 3. Data under afsnittet *Skift mellem tolkeformer*].

I dag bruges der primært tablets, oftest ipads, til visuel skrevetolkning. Døvblinde giver udtryk for, at de er tydeligere, og at det dermed er mindre anstrengende for øjnene at se på end på en bærbar computer, som tidligere ofte blev anvendt. I visuel skrevetolkning til døvblinde skal baggrundsfarve, tekstfarve og størrelse altid indstilles til den enkelte. Det har ofte betydet, at hver døvblind skal have sine egne tolke, men systemet text-on-top [TOT] muliggør at den enkelte døvblinde, der er koblet på, selv kan indstille størrelse og farver. Det betyder, at flere døvblinde kan gøre brug af de samme tolke.

Tolkeformen kan variere fra fuldtolkning til stikordstolkning og et kontinuum derimellem, ligesom tolkningen kan indebære forskellige former for synstolkning afhængigt af brugerens syns- og hørenedsættelse. Det er ikke alle døvblinde, der på grund af begrænset syn, har tilstrækkelige ressourcer til at modtage en fuldtolkning, og derfor skal skrevetolkning tilpasses den døvblinde, ligesom ved alle andre discipliner i døvblindetolkning. Det er derfor heller ikke alle døvblinde skrevetolkebrugere, der kan følge med i en central skrevetolkning.

Hidtil har tolken, som oftest, medbragt udstyr til skrevetolkning, både tastatur og skærm, men i enkelte tilfælde har den døvblinde medbragt egen bærbare computer, for eksempel hvis der ligger specifikke skrevetolkeprogrammer, der er lettere for den døvblinde at læse.

Skrivetolkning kan også foregå til en punktlæseliste, ofte refereret til som punktstolkning. Her læser den døvblinde det skrevne på punktskrift. Den døvblinde medbringer selv punktlæseliste og ofte også bærbar computer eller tastatur. Der er stor variation i døvblindes læsehastighed på punkt, og derfor er tolkens prioritering af information yderst vigtig. En fuldtolkning er sjældent mulig.

Taletolkning

De fleste døvblinde har en hørerest, og deres primære kommunikationsmetode er at opfatte tale og selv at bruge stemme. For dem er det oftest ikke muligt at gøre brug af mundaflæsning. Der er tre væsentlige faktorer, der afgør om en persons syn kan støtte taleopfattelsen: Synsstyrken [bruges til mundaflæsning], synsfeltet og kontrastsynet [gør en i stand til at adskille og opfatte mimik og ansigtsudtryk] (Lyng, 1991).

Taletolkning er en intralingvistisk tolkning fra dansk tale til dansk tale for personer, der har dansk som modersmål [talebrugere]. Taletolkning gør brug af tydelig og velartikuleret udtale, eventuelt med ændringer af ord, udtryk og deslige. Taletolkning kan enten foregå simultant eller konsekutivt. Simultan taletolkning kan ikke udføres, uden at der er overlappende støj, og medmindre den døvblinde besidder særdeles gode høretekniske hjælpemidler, er det ikke en brugbar løsning for døvblinde.

Disse ugunstige forhold gør tolkeformen til den sidste udvej for talebrugere, inden de må skifte til en primær tolkeform, der ikke er deres modersmål eller er markant langsommere. Har en talebruger tilstrækkeligt syn til udnyttelse af en anden tolkeform, for eksempel skrivetolkning, vil man ofte gøre brug af dette, da det kan foregå simultant og uden at forstyrre omgivelserne.

Da det tidsmæssigt ofte ikke er muligt at foretage en fuld konsekutiv taletolkning, kombinerer talebrugere som regel forskellige tolkeformer såsom taktile tegn, punktskriftstolkning og haptiske signaler, der i sin helhed formidler budskabet. Når en fuld konsekutiv taletolkning ikke kan foretages, vil det være stikordstaletolkning i kombination med de tidligere nævnte tolkeformer. Det stiller store krav til tolkens koncentration, fordi tolken hele tiden skal være opmærksom på, hvad den døvblinde ikke kan høre og derudfra vælge den rette metode at formidle det manglende budskab på.

Forskning inden for dette felt er meget sparsomt, og arbejdsmetoder udføres primært på baggrund af erfaringsbaseret viden. Det må anses for afgørende at skabe mere viden på området for at sikre kvaliteten af denne tolkeform.

Verbal synstolkning

Verbal synstolkning formidles gennem sprog, enten visuelt/taktilt tegnsprog eller dansk, enten talt eller på skrift [herunder også punkttolkning]. Dette er til forskel fra haptiske signaler, der formidles gennem berøring.

Verbal synstolkning afbryder af og til igangværende tolkning, men kan være lige så vigtigt, da det beskriver begivenheder i omgivelserne, andre personers reaktioner og meget andet. Det skal tydeliggøres, at der nu foretages et emneskift, og at der er tale om synstolkning.

Både haptiske signaler og verbal synstolkning er en del af disciplinen synstolkning, men to forskellige metoder.

Haptiske signaler

En af fordelene ved haptiske signaler er, at de er tydeligt adskilt fra den primære kommunikationsmetode, hvorimod verbal synstolkning ofte udføres på det sprog, der i forvejen tolkes til.

Haptiske signaler formidles gennem berøring på den døvblindes krop, primært på ryggen, skulderen, overarmen, foden eller låret (Næss, 2006).

Haptiske signaler kan udføres samtidig med alle de nævnte tolkeformer og er dermed at foretrække, hvis man ikke vil afbryde den igangværende tolkning. Dog er haptiske signaler begrænset i deres lingvistiske formåen. Et haptisk signal er ikke altid tilstrækkeligt til at give en nuanceret synstolkning.

Uden for Danmarks grænser er der visse steder en opfattelse af, at haptiske signaler er opfundet af hørende (Pope & Collins, 2014), hvilket er en forkert antagelse.

I Danmark blev den haptiske udvikling initieret af FDDB's første formand, Ove Bejsnap², der var døv og blind tegnsprogsbruger. Dette skete allerede i 1990'erne. I bogen Taktil tegnsprogskommunikation (Dalum et al., 1997) er begrebet 'kodetegn' beskrevet, og et begrænset antal haptiske signaler er repræsenteret, blandt andet det stadig eksisterende signal for KAFFE. I 1999 begyndte Ove Bejsnap at udvikle signaler omhandlende andre menneskers respons, da det ikke var muligt at modtage denne information samtidig med, at han tegnede [talte tegnsprog] (personlig kommunikation). Dette ledte til en workshop, hvor døvblinde selv udviklede de signaler, de fandt nødvendige, og i sidste ende til udgivelsen af videoen Taktile signaler (Foreningen Danske DøvBlinde, 2000).

1.4 Rapportens mål

Dette kvalitative empiriske studie beskriver de kompetencer, som døvblinde mener er vigtige, at en tolk besidder. Det er gjort ved at stille et simpelt spørgsmål til døvblinde tolkebrugere:

Hvad er en god tolk?

Erfarne døvblindetolke har også været inddraget, og spørgsmål til dem er stillet på baggrund af de døvblinde deltageres besvarelser. Tolkenes besvarelser bruges som deskriptiv beskrivelse for, hvordan kommunikation til døvblinde kan formidles. Resultaterne kan således bruges i fremtidig undervisning af allerede uddannede tolke.

Ligeledes kan rapporten give forslag til specifikke områder og tolkediscipliner, der bør studeres nærmere for at kunne yde en kvalificeret tolkning.

---

² Ove Bejsnap var formand for FDDB fra FDDB's stiftelse 1987 og frem til 2003.

2. Metode

Undersøgelsen beror på en fænomenologisk filosofi (Lester, 1999) og har til hensigt at identificere specifikke mønstre og metoder, der kan bruges for at skabe en succesfuld tolkning for døvblinde. Det er en kvalitativ empirisk undersøgelse, hvor data er indhentet ved hjælp af fokusgrupper, da det er en god metode til at producere data på kollektivt niveau (Halkier, 2002). Fordelen ved denne kvalitative undersøgelsesmetode er muligheden for at få mere dybdegående viden om tolkens nødvendige kompetencer baseret på de erfaringer og følelser, som deltagerne har. Derudover giver det mulighed for at diskutere et bredere emnefelt, hvilket ikke ville være muligt via et spørgeskema. Størstedelen af de døvblinde deltagere har desuden ikke dansk som modersmål, hvilket sandsynligvis ville begrænse svarene på et skriftligt spørgeskema.

Der blev etableret fire fokusgrupper med døvblinde deltagere: To grupper med deltagere, der primært benytter sig af taktil tegnsprogstolkning [benævnes herefter også taktilbrugere], en gruppe bestående af døve med nedsat syn, der primært bruger visuel tegnsprogstolkning [herefter også defineret som fokusgruppen med nedsat syn, svagsynede tegnsprogsbrugere og lignende] samt en gruppe med talebrugere, der bruger en kombination af tolkeformer.

For at sikre deltagernes mulighed for at tale åbent og ærligt blev der, som udgangspunkt, ikke anvendt tolke til at sikre kommunikationen i fokusgrupperne (Edmunds, 1999) [se uddybende beskrivelse nedenfor]. I stedet blev der anvendt to moderatorer, der selv er døvblinde, men med tilstrækkelig synsrest til at facilitere kommunikationen. Den ene har tegnsprog som modersmål og var moderator for de tre tegnsprogstalende fokusgrupper. Moderatoren for fokusgruppen for talebrugere har både tegnsprog og dansk som modersmål. Dette var med til at sikre en optimal sproglig forståelse samt fremme en fortrolig atmosfære i fokusgrupperne. Derudover var rapportens forfatter til stede ved alle fokusgrupper for at videofilme forløbet til dataanalysen.

De to taktile fokusgrupper bestod hver af tre taktile tegnsprogsbrugere, der kommunikerede med begge hænder aktive. Deltagerne var placeret i en trekantformation. På denne måde kunne hver deltager ytre sig til de to andre deltagere. Enkelte gange glemte deltagere at bruge begge hænder, hvilket resulterede i, at enten moderatoren eller undertegnede løftede let på pågældendes passive hånd, hvorefter den blev aktiv. Deltagerne havde dermed en fri kommunikation uden styring af talerrække.

Når moderatoren stillede uddybende spørgsmål, kunne det af naturlige årsager kun stilles til to personer ad gangen, og derfor spejltolkede undertegnede spørgsmålet til den sidste deltager. Der deltog i alt seks taktile tegnsprogsbrugere i undersøgelsen.

Fokusgruppen med tegnsprogsbrugere med nedsat syn bestod af fem deltagere. Invitation til deltagelse var sendt ud til flere med forskellige medicinske årsager til deres døvblindhed, men af tilfældige grunde endte gruppen med at bestå udelukkende af personer med Usher syndrom³. Der blev opsat et sort klæde som baggrundsfarve i et oplyst område, og en 'talerplads' inden for det oplyste område blev markeret med et kryds. Alle deltagere placerede sig i en sådan afstand, at alle kunne se talerpladsen og aflæse tegnsprog,

---

³ Usher syndrom er en arvelig genetisk sygdom, der gør at man fødes enten med et høretab, som forværres gradvist gennem livet, eller fødes døv. I kombination har man øjenssygdommen Retinitis Pigmentosa, der ødelægger øjets nethinde, også med gradvis forværring.

der blev udført her. Moderatoren startede med det indledende spørgsmål ”Hvad er en god tolk?” fra talerpladsen og styrede talerrækken, så de, som ønskede at sige noget, rejste sig og placerede sig på talerpladsen. En deltager brugte kontaktperson, der indimellem afklarede for den døvblinde, hvad talerens mente. Deltagerne i denne fokusgruppe gør primært brug af visuel tegnsprogstolkning, mens enkelte gør brug af taktiltolkning og skrivetolkning i bestemte situationer.

I fokusgruppen for talebrugere deltog fem personer, hvoraf ingen har tegnsprog som modersmål. Der blev brugt teleslynge til al kommunikation. Tale fra tre af deltagerne var svært at opfange og forstå for resten af gruppen, og der blev derfor taletolket af en medarbejder fra FDDB, som har en tydelig og velarticuleret stemme. Denne taletolkning blev også foretaget i teleslynge. Dermed blev kommunikationen sikret for alle.

I alt deltog 16 døvblinde i fokusgrupperne, der blev dannet på baggrund af en analytisk selektiv udvælgelse (Halkier, 2002), hvor kriteriet var, at deltagerne var jævnlige tolkebrugere. Deltagernes erfaring med at bruge tolk strakte sig fra 5 år til 44 år, og det gennemsnitlige ugentlige forbrug spændte fra 1 til 10 timer. Deltagerne bestod af ni kvinder og syv mænd i alderen 19 til 76 år. Dermed var fokusgrupperne differentierede både med hensyn til alder, køn og erfaringer med at bruge tolk.

Tragtmodellen, der inden for kommunikationsforskning er den mest almindelige (ibid.), blev brugt. Her indledes der med åbne spørgsmål med en tiltagende strammere styring. Alle fokusgrupper med døvblinde indledtes blot med spørgsmålet ”Hvad er en god tolk?”, hvorefter svarene førte til stadigt mere specifikke spørgsmål, der ledte til detaljerede beskrivelser.

Efterfølgende blev der etableret to fokusgrupper bestående af tolke med stor erfaring i at tolke for døvblinde. I alt deltog syv tolke, hvoraf én tolk deltog i begge fokusgrupper. Tolkene havde i gennemsnit 20 års erfaring med at tegnsprogstolke for døv og 17 års erfaring med at tolke for døvblinde. Den ene fokusgruppe havde fem deltagere, heriblandt en døv tegnsprogstolk, og fokuserede på tolkning for tegnsprogsbrugere. Den anden fokusgruppe bestod af tre deltagere med fokus på tolkning for talebrugere. Forfatteren stod som moderator for begge tolkefokusgrupper, men deltog ikke i diskussionen og har ikke bidraget med holdninger til emner. Tolkene beskrev deres erfaringer og bud på bedste praksis inden for døvblindetolkning og modtog på forhånd spørgsmål (bilag A og B), der skulle igangsætte refleksioner omkring deres arbejde. Spørgsmålene var knyttet til de elementer, døvblinde havde givet udtryk for, men det blev understreget, at de på ingen måde var udtømmende. Debatterne i tolkefokusgrupperne inddrog også andre aspekter end dem, der blev nævnt i døvblindegrupperne, og de kan på flere områder ses som en deskriptiv faktor for, hvordan opgaven kan udføres tilfredsstillende og hvilke tolkefaglige samt etiske overvejelser, tolken bør foretage.

Alle fokusgrupper er optaget med et Sony handycam HDR-PJ620 videokamera på stativ. I taktilgrupperne blev der ydermere brugt et GoPro Hero 7 kamera, der kunne optage det taktile tegnsprog fra en anden vinkel. I fokusgruppen for talebrugere blev der ud over den visuelle optagelse også optaget lyd via en Iphone 10 mobiltelefon. De seks fokusgrupper gav 17 timers data, der efterfølgende blev transskriberet af forfatteren og analyseret for at identificere temaer (Hale & Napier, 2013; Silverman, 2006). Den tematiske analyse blev udført med henblik på at finde sammenfald af emner og mønstre, der viste sig relevante for flere af informanterne.

Informanternes udtalelser er anonymiserede ved brug af andre navne end deres egne. Den ene taktile fokusgruppe består således af Emma, Dagmar og Ellen, mens den anden består af Bo, Jacob og Dennis.

Gruppen af tegnsprogtalende med nedsat syn er navngivet Poul, Bruno, Natalie, Alexandra og Lars, og fokusgruppen for talebrugere Bodil, Gerda, Trine, Asger og Nanna. Fokusgruppen for tolke til/fra tegnsprog består af Lisbeth, Karen, Grethe, Louise og Pernille og fokusgruppen for tolke til talebrugere af Ragna, Karen og Carina.

2.1 Temaer

Fra de fire fokusgrupper bestående af døvblinde tolkebrugere fremkom der temaer, som deltagerne mener er essentielle i forbindelse med døvblindetolkning. Nogle temaer relaterer sig til tolkens personlige kompetencer, andre temaer relaterer sig til tolkefaglige kompetencer, mens der også er emner, der relaterer sig til viden og forståelse om døvblinde og døvblindhed.

I de fire fokusgrupper var der, på tværs af kommunikationsformer, bred enighed om de personlige kompetencer, hvorimod der er en større differentiering omkring de tolkefaglige kompetencer. Dette er naturligt set i lyset af, at kommunikationsformerne er vidt forskellige. Ønsker til tolkens kompetencer er flere steder en direkte konsekvens af deltagernes manglende eller nedsatte syn og hørelse, hvilket er en af grundene til, at døvblindetolkning adskiller sig fra tolkning til døve og hørehæmmede.

I forbindelse med spørgsmålet "Hvad er en god tolk?" fremkom der blandt andet disse svar:

- "En god døvblindetolk kan tilpasse sig den enkeltes kommunikationsbehov og fornemme hvem jeg er som bruger, og hvad mine behov er i forbindelse med tolkningen."
- "En god døvblindetolk har tålmodighed."
- "En god døvblindetolk er for mig én der kan bevare det forkromede overblik, se hvad der sker i lokalet, skrivetolke i stikordsform samt give de nødvendige haptiske signaler på min ryg. Jeg bruger meget tolkning i mødesammenhæng. Tolken skal være fleksibel i forhold til at tilpasse tolkningen til netop det, som jeg har behov for, uanset om det er møde, til en middag, hvor der er flere, eller et andet sted. En god døvblindetolk er en, der kan tilpasse tolkningen efter situationen ud fra mine behov".
- "Tryghed er vigtigt for mig, at jeg kan stole på tolken. Tolken skal have overblik, og jeg skal kunne stole på, at tolken ikke beder om pauser på u hensigtsmæssige tidspunkter, hvor det ikke passer ind i programmet."
- "Tolken skal kunne alle tolkeformer, for jeg tror faktisk, jeg bruger alle tolkeformer. Jeg bruger både taletolkning, taktiltolkning, punkttolkning, haptisk og synsbeskrivelse."
- "Jeg synes klart, at en af de vigtigste opgaver for tolken er, at se udfordringerne med det samme. Hvis tolken kan se, at tolkningen ikke fungerer, skal tolken tænke hurtigt og finde en anden løsning. Det synes jeg er vigtigt som tolk, for de kan fornemme, om brugeren får sine behov dækket eller ikke. Så jeg synes det er vigtigt, at tolken er hurtigt-tænkende."
- "Tolkene skal ikke være berøringsangste og også gerne have et glimt i øjet, når man snakker sammen".
- "Det er vigtigt, at tolke kan lide og er interesserede i at være sammen med døvblinde, for det er absolut ikke alle, der kan det".
- "Tolkene er gode til at aflæse mit ansigt og se, om jeg kan følge med, for det er ikke altid, man har overskud til at sige, at man ikke forstår".

- “God mimik og livligt tegnsprog, hvor budskabet formidles i billeder, er hvad der kendetegner en god døvblindetolk for mig”.

Der blev spurgt nærmere ind til ovenstående samt andre emner, og deltagerne uddybede deres synspunkter. Ser man på de fire fokusgrupper bestående af døvblinde, er der fælles temaer, som de alle rejser. Disse er:

- Døvblindes ressourcer
- Synstolkning, herunder haptiske signaler
- Ledsagelse [i tæt forbindelse med tryghed]
- Prioritering af information
- Skift mellem tolkeformer
- Placering
- Etik og personlighed
- Frit tolkevalg
- Tolkens personlige kompetencer

Trods variationer i døvblindes behov tegner der sig overordnet et billede af en række kompetencer, der ønskes af alle. I rapporten er også beskrevet temaer, der ikke blev nævnt af alle fire grupper, men enten af flere grupper eller af én gruppe, hvor der stort set var fuld enighed internt i gruppen.

Disse temaer er:

- Sproglige- og tolkefaglige kompetencer
- Tolkens fysiske kendetegn
- Tolkens påklædning

Alle døvblinde deltagere gav udtryk for, at det er vigtigt at modtage en god og kvalificeret tolkning. En individuel tilpasning af tolkningen til den enkelte døvblinde, dennes behov og de ressourcer, der er til rådighed den pågældende dag, er essentiel for at tolkningen bliver en succes.

Tolkene i de to fokusgrupper for tolke supplerede til flere af de allerede eksisterende temaer og diskuterede også emner fra et tolkemæssigt perspektiv. Det resulterede i to temaer:

- Samarbejde
- Turtagning

Alle temaer er en del af denne rapport. Da døvblindetolkning består af mange forskellige discipliner, også inden for samme tolkning, er temaerne uundgåeligt tæt forbundne og kan ikke stå alene, men bør ses i et samlet perspektiv.

3. Data

3.1 Ressourcer

Alle døvblinde deltagere i fokusgrupperne nævnte, at egne ressourcer er en væsentlig faktor for mængden af formidling og til dels også valget af tolkeform, såfremt der er flere at vælge imellem.

Gerda, der er blind talebruger beskrev: "Nogen gange bliver jeg nødt til at sige, at jeg ikke har [punkt]udstyr med til erfamøde, fordi jeg ikke kan rumme det, når jeg også skal styre mødet, have haptisk og synsbeskrivelse og taletolket og ledsaget rundt, når jeg skal snakke med nogen."

Lars, der har nedsat syn, fortalte at han sommetider bruger skrivetolkning i stedet for tegnsprogstolkning, fordi det er for anstrengende at kigge på tegnsprogstolk hele dagen.

Deltagerne beskrev, at den dygtige døvblindetolk tilpasser sin tolkning til den enkelte døvblinde og til de ressourcer, der er til rådighed den pågældende dag.

Natalie sagde: "Det er vigtigt, at vi bliver aflastet i forhold til vores ressourcer, så vi kan bruge vores ressourcer på de rigtige ting. Det er vigtigt for mig, at tolken og tolkningen gør mit liv en lille smule nemmere, og at jeg stadig kan gøre de ting, som hørende kan. Det gør noget ved ens psyke og ens velfærd, at man føler, man er en del af samfundet stadigvæk. Det er nok tolkens vigtigste opgave, jeg kan ikke understrege nok, hvor meget det betyder."

De døvblinde deltagere gav udtryk for, at det fungerer bedst, når tolken kender den døvblinde og dennes behov, så tolken kan tilpasse tolkningen til den enkelte og foretage den korrekte prioritering af information. Det er i disse situationer, når det fungerer optimalt med tolken, at man ikke føler sig døvblind. Med undtagelse af to i gruppen af svagsynede, berettede alle deltagere om det essentielle ved at være tryk ved tolken. Er man ikke tryk ved tolken, bruges der flere ressourcer på selv at kontrollere situationen, men er man derimod tryk ved tolken, kan man lettere slappe af og afvente, hvad der sker. Det kan være inden for en række områder:

- fysisk tryghed under ledsagelse [at man ikke falder eller går ind i noget]
- tryghed ved at tolken kan ledsage fra A til B uden at gå forkert og dermed komme for sent
- tryghed ved at vide, at når man glip af noget, skal tolken nok beskrive det på et tidspunkt, hvis det var vigtigt
- tryghed i kommunikationen [at man kan forstå tolken]

Gerda beskrev det kort på denne måde "Hvis jeg får en tolk, der ikke kender til døvblindetolkning, så kommer jeg på arbejde."

Fornemmer den døvblinde, at tolken ikke er kompetent inden for de forskellige områder, er den døvblinde mere opmærksom og, for nogles vedkommende, også nervøs og bruger derfor flere ressourcer.

Størstedelen af de svagsynede tegnsprogsbrugere beskrev desuden, at ledsagelse, specielt i vinterhalvåret, giver dem flere ressourcer til at aflæse den efterfølgende tegnsprogstolkning. Poul beskrev det således: "Hvis det er mørkt, og jeg selv begiver mig af sted, så bruger jeg meget energi på at kigge og ikke falde over ting, så når jeg når frem til tolkestedet, er jeg udmattet og drænet for energi. Ledsager tolken mig, kan jeg slippe kontrollen, og så har jeg overskud og energi til at følge tolkningen på stedet. Det gør en forskel."

Ligeledes beskrev Asger, der er svagsynet talebruger, synstolkning [via skrivetolkning] som et element, der giver ham flere ressourcer til at lytte og forstå hvad der siges. "For mig betyder synsbeskrivelse, at jeg ikke skal bruge kræfter på at se, hvad der sker omkring mig, samtidig med at jeg skal lytte efter, hvad der sker. Hvis jeg sidder til et møde, og der er en der siger noget, så skal jeg sidde og lytte til hvad vedkommende siger, overveje om det er noget vi har haft før, og jeg skal også danne mig en mening om det. Det vil koste for mange kræfter, hvis jeg også skal kigge rundt i lokalet."

Den ene gruppe af taktilbrugere havde en debat om deres indre kompensation, dvs. de tilfælde, hvor man tænker eller gætter sig til den del af budskabet, som man ikke har opfattet (Dalum et al., 1997). Bo beskrev det på denne måde: "Hvis jeg er usikker på tolkningen og på hvad der menes, kommer min hjerne på arbejde med at konstruere sætningerne, så jeg forstår det bedre".

Gruppen nævnte også, at det kan være energikrævende, hvis der er et tegn/ord, man ikke forstår eller ikke kan aflæse. Så gentages det ofte igen og igen eller siges på en anden måde, til man til sidst forstår det. Som eksempler på ressourcekrævende aflæsning nævnte begge taktilgrupper blandt andet tilfælde, hvor tolken ikke kender tegnet, bruger dansk syntaks, ikke bruger bevægelse i kroppen eller ikke bruger pausemarkører samt emneskift [se uddybende beskrivelse i afsnittet *Tegnsprog*]. Ydermere beskrev de, at der for taktilbrugerne selv ofte kan være ukendte tegn, fordi der konstant foregår en sproglig udvikling, som de fleste ikke kan tage del i på samme vilkår som seende døde.

3.2 Tolkenes tolkefaglige kompetencer

Placering

Alle deltagerne i de taktile grupper beskrev massive problemer med spændinger i arme, skuldre og nakke grundet punktskriftslæsning, aflæsning af taktilt tegnsprog, generelle spændinger i forbindelse med at færdes og lignende.

Derfor er det ekstremt vigtigt, at tolke ikke forværrer disse spændinger ved at placere sig uhensigtsmæssigt, ligesom det er vigtigt, at tolke har kompetencer til at tolke med både højre og venstre hånd som aktive hænder, således at man som døvblind kan blive aflastet.

Det blev også nævnt, at haptiske signaler kan afhjælpe for eksempel i forbindelse med pegninger i yderstillinger.

De fleste vil helst sidde ved siden af tolken på enten højre eller venstre side, det vil sige, at der tolkes med én hånd. To døvblinde nævnte, at det i nogle situationer kan være en fordel at sidde over for hinanden, da man dermed kan bruge begge hænder, hvilket kan give en lettere forståelse af emnet. Det blev

eksemplificeret ved tolkning af racerløb, fodbold eller lignende. Det vil sige, at det kan være en fordel at bruge begge hænder, hvis noget har en relation til hinanden. Dette kan være ved brug af proformer, men ikke udelukkende. Én nævnte dog, at placering over for hinanden kan betyde, at den døvblindes arme strækkes unødigt meget, hvilket medfører smerter i skuldrene.

Begge taktilgrupper diskuterede også placering ved siden af hinanden ved en-håndstolkning. Blandt de seks deltagere var der enighed om, at tolken ikke må sidde for langt væk fra den døvblinde. Hvis tolken er placeret for langt væk, resulterer det i, at den taktile døvblindes arm er udstrakt en stor del af tiden, for eksempel ved tegn udført på tolkens krop, hvilket afstedkommer store smerter og udfordringer med at koncentrere sig om det tolkede emne.

Collins & Petronio's (1998) undersøgelser af 14 døvblindes kommunikation viser, at ved tegn hvor artikulationsstedet er på tegnerens krop [type X] (Battison, 1974), kan denne kropsdel bevæges mod hånden for på den måde at aflaste den fysiske belastning. Ligeledes finder de i undersøgelsen, at nogle tegns bevægelses-sti [movement path] er mindre på taktilt tegnsprog sammenlignet med visuelt tegnsprog, samt at der er variationer i fonemet håndorientering på taktilt tegnsprog grundet modtagerens hånds placering. Om dette er gældende for dansk tegnsprog udført taktilt vides ikke, men det vil være en fordel, hvis tolke er bekendt med fordele og begrænsninger inden for udførelsen af tegn og dermed er i stand til at mindske den fysiske belastning for modtageren.

De seks taktile deltagere beskrev gentagne gange, at det er særdeles vigtigt, at den taktile tolkebruger hele tiden har bøjet albue under en tolkning. Det betyder, at tolken skal placere sig tæt på den døvblinde. Placeringen blev beskrevet som, at knæene næsten møder hinanden, mens vinklen mellem hofterne bør være mellem 10 og 20 grader. Denne position kan bedst opnås såfremt begge parter sidder på en drejelig stol.

Flere af de taktile deltagere beskrev et tegnrum, der ligner det tegnrum beskrevet af tegnsprogsbrugerne med nedsat syn [se afsnittet *Tegnrum*], men en smule mindre. I disse beskrivelser er tegnrummet på ydersiden af skuldrene, hvad der svarer til, at albueleddet maksimalt er bøjet 45 grader. Det er uklart, om tegnrummet er ud for den døvblinde, ud for tolken eller et delt tegnrum mellem de to. Sidstnævnte må antages for mest logisk, således at tolkens aktive hånd i neutral position befinder sig midt i tegnrummet.

I forbindelse med beskrivelse af tegnrummet, fortalte Dagmar: "Når tolkene hænger i luften, er det meget anstrengende. (...) Det betyder, at jeg mangler hvile, og det gør ondt i mine arme." Det er derfor essentielt, at tolke er opmærksomme på ikke at 'lytte' med hænderne hængende i luften, men i stedet udøve en procestid [forskydningstid], der afstedkommer, at tolkningen kan foretages i en flydende sætningskonstruktion og herefter udlægge en pausemarkør, hvor hænderne føres til låret.

For de deltagere, der bruger visuelt tegnsprog, beskrives placering i forhold til lysforhold som fundamentalt for at få tilstrækkeligt udbytte af tolkningen. Poul forklarede: "Jeg bruger mange ressourcer, hvis der for eksempel er baggrundslys. (...) Jeg skal komme i god tid for at sikre mig en plads på vinduessiden. Hvis tolken får den plads, kæmper jeg virkelig med at aflæse. For en døv gør det ikke så meget. Det er ikke alle tolke, der er opmærksomme på det, og selvom jeg har sagt det mange gange, sidder de sommetider på den forkerte side, hvis de kommer før mig. Lysforholdene har stor indvirkning på, hvor mange ressourcer jeg bruger."

Bruno bemærkede, at "modlys gør tolkens ansigt helt sort". Dette er også beskrevet i pjecen Veje til kommunikation med nedsat syn og hørelse (Foreningen Danske DøvBlinde, 2013).

Der skal være et godt lys på tolken, men det blev nævnt af deltagerne, at lyset heller ikke må være for kraftigt, da det kan give genskin og virke skarpt i øjnene på modtageren. Ligeledes gengav Alexandra, hvordan hun nærmest bliver blændet af tolkens arme og ansigt, hvis denne har meget lys [nærmest hvid] hud. Hun ønsker derfor en tolk, der har en mørkere teint. Baggrunden skal være ensfarvet, såfremt det er muligt.

Afstanden mellem døvblind og tolk er beskrevet i afsnittet *tegnrum*.

De svært hørehæmmede talebrugere i fokusgruppen for talebrugere skildrede ønsket om, at tolkens ansigt helst skal være rettet mod talebrugeren, således at lyden projiceres i den retning. Derfor skal placeringen af tolken nøje overvejes, specielt hvis tolken skal aflæse en tegnsprogsbruger. Placering til venstre eller højre for talebrugeren kan afhænge af, om hørelsen er bedre på den ene side frem for den anden.

Tolkens fysiske kendetegn, påklædning mm.

Deltagerne i de taktile grupper beskrev, hvordan tolkens fysiske karakteristika kan have indvirkning på tolkningen. Blandt andet beskrev tre deltagere fra to forskellige fokusgrupper: "Hvis tolken er for høj, kan det også give mig ondt i skulderen, fordi mine arme hele tiden løftes højt op". Jacob forklarede: "Tolkens skuldre skal være nogenlunde samme højde som mine skuldre." Det blev også nævnt, at hvis tolken sidder for lavt, vil det give smerter i tolkens skuldre, og ligesom det er vigtigt, at begge parter har en drejelig stol, er det også centralt, at stolene kan indstilles i højden.

Andre udfordringer i forhold til tolkens fysiske karakteristika kan være, hvis tolken har lange arme. Dermed kan bevægelserne risikere at blive for store. En taktilgruppe drøftede desuden konsekvenserne af en overvægtig tolk, hvor tolken fysisk kan risikere at fylde så meget, at afstanden til den døvblinde er forøget. Det kan give smerte i skuldrene, hvis tolken er placeret en smule længere væk, da den døvblindes arme og hænder skal bevæge sig inden for et større tegnrum. I begge tilfælde er det vigtigt, at tolken er bevidst om dette og holder sig inden for det tegnrum, der er passende i forhold til taktilbrugerens armlængde.

Andre udfordringer omkring tolkens fysiske karakteristika kan være svedende hænder, der blev beskrevet af alle de seks taktile deltagere. "Det forstyrrer, så det er svært at opfatte tolkningen," forklarede Bo.

Tørre hænder beskrives som fysisk ubehageligt, ligesom større udsmykning på hænderne i form af ringe eller lignende er forstyrrende. Almindelige ringe som for eksempel vielsesringe opfattes ikke som forstyrrende, men som en del af tolkens person, hvilket også giver taktilbrugereren en indikation på, om personen er gift.

Det er ligeledes vigtigt, at tolken ikke har madrester på hænderne ved kommunikation, og at god håndhygiejne generelt opretholdes, både ved at tolken jævnligt vasker hænder, men eventuelt også medbringer håndsprit.

Alle deltagerne i fokusgruppen for tegnsprogsbrugere med nedsat syn var enige om, at påklædningen skal være ensfarvet, enkel og i en mørkere nuance for eksempel mørkeblå, vinrød eller mørk lilla. Sort er acceptabelt, men kan sommetider blive for mørk.

Gruppen havde desuden en drøftelse af blusens udskæring, hvor Lars blandt andet gav udtryk for udfordringer med aflæsningen: "Mange af de unge kvindelige tolke har nedringede bluser på, og jeg må indrømme, at det er så svært at aflæse dem." V-skæring blev også nævnt som forstyrrende. Der var konsensus i gruppen om, at en almindelig rund hals henover kravebenet er tilstrækkelig, men at det i visse situationer kan kræve en højere hals. Der var ikke et entydigt ønske til længden af ærmer, da det for nogle ikke har nogen betydning. Eksempler varierede fra korte, ¾ ærmer til lange ærmer. Ydermere blev der givet udtryk for, at der kan være andre visuelle forstyrrende elementer, hvor neglelak og ure var eksempler. Hvis tolken skal have neglelak på, skal farven være så afdæmpet, at man ikke lægger mærke til den.

Tolkens tolkeskilt var et større emne i gruppen af tegnsprogsbrugere med nedsat syn. Alle i gruppen udtrykte, at de ikke ønsker, at tolken som udgangspunkt, bærer skilt, men er bevidste omkring, at der kan være situationer, hvor det er en fordel, at man kan se, hvem tolken er. Tolkens navneskilt blev beskrevet som "en blitz der forstyrrer" og genskin i tolkeskilte, der ofte er blanke, blev skildret som forstyrrende for aflæsningen.

Gruppen var enige om, at i situationer, hvor andre deltagere ikke kender til tolkning, er det nødvendigt, at tolkeskiltet er placeret synligt. Lars begrundede det med at: "Ved større familiefester, for eksempel min nevøs konfirmation, kender folk ikke til tolk, og de tror nærmest, at det er en slags støttepædagog. I sådan en situation er det vigtigt, at tolken har skilt på, men jeg må virkelig bide det i mig, for det er forstyrrende."

Alexandra sagde: "Jeg synes, tolken kan have skilt på, hvis det er ukendte steder, på hospitalet eller lignende. Men hvis det er kendte steder, for eksempel i døvblinderegi, bør tolken tage skiltet af, så det er lettere for mig at aflæse tolkningen."

Der var også forslag om, at hvis tolken tolker længere sekvenser et sted, hvor andre ikke er bekendte med at kommunikere gennem tolk, så kan tolken tage skiltet af i disse sekvenser og tage skiltet på i pauser, eller når der igen er behov for at markere, at man er tolk. Gruppen undrede sig over, hvorfor kun få tolke bruger matte skilte, og flere forklarede, at de ofte beder tolken om at tage skiltet af. Der var forslag om, at tolken bærer skiltet, eventuelt et større end de traditionelle mindre tolkeskilte, nederst på blusen eller klipset på bukselommen.

Tegnsprog

Alle 11 tegnsprogsbrugere gav udtryk for, at de generelt ønsker en tolkning, der har tegnsprogssyntaks. Alle fortalte, at der ofte tolkes til en dansk syntaks, hvilket betyder, at der skal bruges mange ressourcer på at afkode betydningen. Dette gælder for såvel taktilbrugere og tegnsprogsbrugere med en synsrest.

Nogle af de taktile deltagere beskrev tolkninger fra dansk til taktil tegnsprog som meget "langtrukne", "monotone" og "svære at følge med i".

Flere nævnte formidling af budskabet som et ønske, frem for at der tolkes ord for ord. Det falder i tråd med teorien om Skopos, hvor fokus ligger på at formidle målet og budskabet med udgangssproget. Hvad der siges er dermed ikke i højsædet, men snarere hvad der menes (Vermeer, 1989/2000).

Enkelte deltagere bemærkede, at det ikke er resume-tolkning de ønsker, men at de ønsker det fulde udbytte. Det er Skopos teorien dog ikke begrænset af.

Den ene taktilgruppe samt gruppen om tolkning til visuelt tegnsprog beskrev begge, at mimik og brug af kroppen er vigtigt for forståelsen af budskabet. Alexandra, der har nedsat syn, sagde: "Mange tolke har ikke meget mimik, og de bliver danske i deres tolkning."

Dagmar, der er taktilbruger med en lille synsrest, berettede om en situation: "Det er vigtigt at tolkene også bruger kropssprog. Jeg havde for nylig en ny tolk til et møde, der ikke brugte kropssprog, og jeg forstod ingenting og måtte hele tiden spørge til hendes tolkning. Hun brugte heller ikke mundbevægelser, hvilket er vigtigt for mig, da jeg har en lille bitte synsrest, så jeg kan se nogle af mundbevægelserne."

Dagmar beskrev: "Nogle tolke er meget stive i armene og kroppen, endda selvom de sidder på kontorstole, som om de er usikre. De skal have mere bløde bevægelser. Nogle tolke klemmer om min hånd, og jeg prøver at sige til dem, at de skal slappe af. Det er som om, de er bange for at tabe min hånd." Situationen blev genkendt af de andre i den taktile fokusgruppe, og en anden deltager beskrev det som "væmmeligt", når tolke klemmer om hendes hånd.

De tre tegnsprogstalende fokusgrupper diskuterede tempo. Blandt taktilbrugerne blev det nævnt af flere, at tempoet ikke må være for hurtigt, da det kan være svært at følge med. "Udmattende" beskrev Ellen det som.

I den forbindelse diskuterede alle tre grupper også tolkning udført af døve tegnsprogstolke og gav her udtryk for, at det er lettere at følge med i tolkninger i døveforeningerne, hvor udgangssproget er tegnsprog, også selvom tolkningerne til tider kan foregå i meget hurtigt tempo. "Det er meget lettere at danne et billede i mit hoved under tolkningen, hvis der tolkes til tegnsprog [af en døv tegnsprogstolk]", sagde Bo.

Dagmar fremstillede det på denne måde, hvorefter de andre i fokusgruppen udtrykte enighed: "Døvetolken formår at formidle budskabet på samme spændende måde som udgangssproget, fordi det er på flydende tegnsprog, mens hørendes tegnsprog bliver staccato og ikke flydende på samme måde. Så bliver jeg også usikker og går lidt i stå. Det flydende og fuldendte tegnsprog gør det meget mere interessant at følge med".

Det blev nævnt, at døve tegnsprogstolke stadig mangler specifik viden omkring tolkning for døvblinde, herunder haptiske signaler, hvilket den ene taktilgruppe mente døve tegnsprogstolke ikke gør meget brug af. I den forbindelse blev der efterlyst kurser i døvblindetolkning for såvel hørende som døve tegnsprogstolke.

Tolken skal kunne tolke til et levende tegnsprog med de pausemarkører, der hører sig til sproget. Pausemarkører er meget vigtige for de tegnsprogstalende deltagere. Bruges de forkert, kan det lede til en forkert opfattelse af budskabet eller kræve flere ressourcer af den døvblinde for at opfatte budskabet korrekt. Tolkene skal ligeledes have en bevidsthed omkring tegnsprogets fonemer og hvilke der i konteksten skal tydeliggøres eller produceres i et langsommere tempo. Her nævnte de taktile deltagere blandt andet, at tegnets artikulationssted skal være tydeligt, hvis det kan forveksles med andre tegn eller bruges i en kontekst, der kan være svært at opfatte.

Ydermere kan visse håndformer gengives i et langsommere tempo, specielt i forbindelse med brug af håndalfabetet [HA]. At taktilbrugere skal bruge mere tid til at mærke efter en specifik håndform kommer formentlig ikke som en overraskelse for de fleste, men tempo i udførelsen af HA viste sig også at være relevant for gruppen af tegnsprogsbrugere med nedsat syn. Poul fremstillede det således: "Hvis man har Usher, så opfatter man tegn langsommere end døve med et normalt syn. For eksempel kan det være enormt svært at aflæse meget hurtigt stavet håndalfabet. Jeg oplever, at hvis alfabetet er blot en lille smule langsommere, er det lettere for mig at aflæse. Derfor er det også svært for mig, hvis tolken bare japper derudaf. De behøver ikke at medtage alle detaljer, men kan godt udføre noget resume, så det bliver tydeligere. Det oplever jeg, at der er nogle tolke, der kan."

I en snak om tegnvalg i fokusgruppen for tolke til/fra tegnsprog, beskrev tolken Lisbeth, at valg af tegn nogle gange afgøres af, om det let kan aflæses taktilt. "Jeg kan for eksempel godt vælge et mindre udbredt tegn, hvis jeg mener, det er lettere at aflæse taktilt," sagde hun.

Ligeledes mente tolkene, at det er vigtigt at bruge hyperonymer [ords overbegreb], såfremt der er usikkerhed om, hvad et tegn betyder. Hyperonymer gør det lettere for en døvblind, der kommunikerer på taktil tegnsprog, at bruge sine ressourcer de rette steder. Tolkene eksemplificerede det ved hyperonymet FARVE og hyponymet HVID samt BY og KALUNDBORG.

Pernille beskrev endvidere: "For nogle døvblinde kan det være svært at følge med i udviklingen af tegnsprog, så jeg synes, det er vigtigt, vi giver os tid til at formidle nye tegn tydeligt. På den måde bliver det lettere for døvblinde at bruge nye tolke, der måske ikke har samme overvejelser. Hvis der for eksempel siges 'app', så staver jeg det først med håndalfabet, hvorefter jeg udfører tegnet APP, og derefter staver jeg det igen."

Pernille beskrev endvidere, at hun sommetider kan mærke en lille reaktion på den døvblindes hånd, der kan være et tegn på, at den døvblinde enten ikke kender tegnet eller ikke kan aflæse det.

Et hurtigt taletempo har indvirkning på tempoet i tolkningen, hvilket afleder forskellige konsekvenser for døvblinde. Alle de tegnsprogstalende deltagere, såvel taktile- som visuelle tegnsprogsbrugere, debatterede sjusket tegnsprog, hvilket alle var enige om forekommer hos nogle tolke og er meget svært at aflæse. Det virker som om, der er to grene af diskussionen omkring sjusket tegnsprog. Den ene er på tegnniveau, hvilket kan relateres til ovenstående emne om fonemer, og den anden er på sætningsniveau, men de to grene må naturligt ses som tæt forbundne.

På sætningsniveau beskrev deltagerne det sådan: "Jeg har oplevet tolke sjuske med tegn, hvor jeg slet ikke følte, der var sammenhæng. Jeg forstod slet ikke, hvad der blev sagt."

Og: "Jeg føler det, som om nogle tolke sjusker, og så går det hen over hovedet på mig. Det er som om, de går hurtigt igennem emnet."

En anden sagde: "I en situation hvor jeg ikke forstod tolken, følte jeg det, som om hun sjuskede. Jeg vil gerne have, at tolken taler ordenligt, klart og tydeligt, så er det nemmere for mig at forstå, hvad der bliver sagt. Nogle sjusker. Det kan også være, at tolken er lidt ligeglad med tolkningen, og den bare skal overstås. Derfor er det meget afhængigt af, hvilken tolk man får. Nogle vil gerne involvere sig og snakke med

døvblinde, og andre føler bare, det er et arbejde, der skal overstås, og så bliver det et hurtigt og sjusket resultat.”

Det er muligt, at et hurtigt taletempo resulterer i, at tolken ikke får formidlet ikke-manuelle artikulatorer, der forekommer simultant med tegnets fysiske udførelse. Det giver komplikationer i forståelsen. Derudover kan ovenstående udfordringer muligvis tillægges manglende kompetencer inden for forskydningstid og hukommelse, hvilket er et krav, hvis der skal tolkes til en tegnsprogssyntaks (Dohm, 2015; Isham, 1994). Sidstnævnte kommer Ellen også ind på: ”Måske er det sommetider svært for tolken at huske sammenhæng, hvis de kommer for langt bagud.” Bo gengav det på denne måde: ”Tales der hurtigt, bliver tolkens tegnsprog meget småt og hurtigt. Dvs. at tolken faktisk ikke kan følge med i tolkningen. Det er også svært at følge med i, hvem det er som taler. Det er vigtigt, at tolken får formidlet tydeligt, hvem der nu taler.”

I forhold til sjuskede tegn på tegnniveau gengav Dagmar: ”Nogle tolke har meget meget små bevægelser i fingrene, så jeg må hele tiden spørge til, hvad det tegn betyder.” Emma var enig og beskrev det som ”meget forstyrrende”.

Tegnsprogsbrugerne skildrede de sjuskede tegn, som at et tegns artikulationssted er fastlåst til midt på tolkens overkrop, og at det kun er fingrene, der bevæges. Flere beskrev det, som om tolken mumler eller taler med sig selv. Tegn skal i stedet bredes ud og adskilles, så de lettere kan distingveres. Tegnsprogsbrugerne beskrev dette som ”åbne tegn”.

Det skal understreges, at det var alle tegnsprogsbrugerne, såvel de med synsrest og de som kommunikerer på taktilt tegnsprog, der efterlyste mere ”åbne” tegn og et ikke for lille tegnrum [se afsnit om *tegnrum*].

Tegnrum

Den gængse opfattelse når man tolker til tegnsprogstalende personer med et begrænset synsfelt er og har været, at man skal tolke til et lille tegnrum.

Denne opfattelse gør deltagerne i gruppen med nedsat syn op med, da de beskriver andre konsekvenser af det lille tegnrum. Deltagernes refleksioner kan anses som revolutionerende.

Fokusgruppen for tegnsprogsbrugere med nedsat syn beskrev, at det virker som om, at jo mindre tegnrummet er, jo flere visuelle tegnsprogs-elementer mangler. I stedet fokuseres der på at formidle de enkelte tegn, altså en tolkning baseret på dansk syntaks [tegn dansk tolkning]. Fire ud af de fem deltagere i gruppen beskrev direkte, at de ikke ønsker, at tolken bliver låst af et for lille tegnrum, men ønsker en tegnsprogstolkning, der indeholder alle tegnsprogs-elementer.

Det blev blandt andet fremstillet på denne måde af deltagerne:

”Personligt ønsker jeg lidt tydeligere tegnsprog. Ikke kæmpe stort [løfter arme op over hovedet], men i hvert fald ud til skuldrene. Hvis tegnrummet bliver lille [viser området foran brystet], så kan det sidestilles med hørende, der snakker sammen på to-mandshånd. Så sænker de jo stemmen og udtaler ikke alle ord

tydeligt, men mumler lidt. Det samme sker med det meget lille tegnrum og de sammenflettede fingre. Det bliver også svært at forstå, hvad der menes. Jeg opfatter mere, at den slags bruges, hvis nogle døve vil tale hemmeligt sammen.”

Poul forklarede: “Jeg ønsker tolken lidt på afstand, så tegnrummet kan være større, og tegnene ikke bliver for små. Hvis der ikke er plads i lokalet, så er det ok. Så må jeg acceptere de mindre tegn. Men på afstand er der stadig nogle tolke, som har et lille bitte tegnrum og små tegn. Jeg oplever sommetider, at hvis jeg ikke forstår tolkene, så rykker de tættere på mig, men de skal jo bare blive på samme sted.”

Alexandra medgav: “Jeg kan ikke se langt fra, så jeg ønsker tolken tættere på, men jeg vil alligevel gerne have, at tolken ikke har et for lille tegnrum, bare et normalt tegnrum som til døve. Jeg oplever ofte, at tolke har så lille et tegnrum, at jeg tror, tolken hvisker med en anden person. Det er så svært at se, hvad tolken siger, men så viser det sig, at hun faktisk er i gang med at tolke den hørende taler. Jeg tænker på, om hun er flov over tegnsprog, og hun derfor gør det så småt for at undgå opmærksomheden fra de andre deltagere. Men det er enormt svært at se tegnene.”

“Jeg har oplevet en tolke for mig, og hun brugte et meget lille tegnrum. Senere mødte jeg hende i døveforeningen, hvor hun tolkede til en større forsamling. Her brugte hun et stort tegnrum og var meget mere livlig. Jeg tror, hun tænker, at jeg er døvblind og derfor vil lave et lille tegnrum, men det er jo misforstået. Det er afstanden, det handler om, og igen er det vigtigt at pointere, at døvblinde er forskellige. Det er vigtigt, at man har mulighed for at udnytte hele tegnrummet [i naturligt tegnsprog], men selvfølgelig kan der være situationer, hvor der ikke er plads, og hvor afstanden [mellem døvblind og tolke] må være mindre og dermed også tegnrummet.”

En person i gruppen med nedsat syn nævnte to meter som en god afstand, mens en anden fortalte, at det kan variere fra dag til dag, hvor godt ens syn er. Det vigtigste er, at man har mulighed for at aftale afstanden med tolken, inden tolkningen starter.

Størrelsen af tegnrummet for almindeligt seende døve gengives af Twilhaar & Bogaerde (2016) som det område foran, ved siden af og ovenover tegneren, så langt en udstrakt arm kan række. Ud fra deltagerne beskrivelser vil dette tegnrum, for de flestes vedkommende, kræve en længere afstand end to meter, for eksempel hvis der tolkes på et podie. I stedet fremstillede deltagerne tegnrummet fra livet og området ved siden af, foran og ovenover hovedet, så langt en 90 graders bøjet arm ved albueledet kan række. Tegnrummet foran tolken kan muligvis øges en smule afhængigt af, om tegnet udføres inden for den døvblindes centrale syn.

Ovenstående udsagn er med udgangspunkt i personer med begrænset synsfelt og skal ikke ses som udtryk for alle svagsynede tegnsprogsbrugeres ønske. Som Nathalie forklarede: “Det er vigtigt hele tiden at understrege, at det er individuelt, hvilken afstand man ønsker, og hvor stort eller lille tegnrummet skal være. Det er vigtigt, at tolke til døvblinde forstår, at vi er forskellige og har forskellige behov.”

De taktile deltagere beskrev ligeledes størrelsen af tegnrummet, men som tæt forbundet med placering, hvorfor emnet tages op i dette afsnit.

Tolkning fra tegnsprog til dansk

Uden undtagelse berettede alle 11 tegnsprogsbrugere om store udfordringer ved tolkning fra dansk tegnsprog til dansk tale.

Dagmar beskrev det således: "Jeg føler ofte, at tolkene ikke forstår mig og ikke kan aflæse mig. (...) Jeg synes jeg har et klart og tydeligt tegnsprog, men alligevel er der nogen tolke, der ikke forstår mig. Jeg har oplevet at holde foredrag, og selvom tolken har mange års erfaring, forstod hun mig ikke. Der var mange fejltolkninger, det kunne min hørende kontaktperson berette for mig. Det er som om, tolkene bare finder på ting. Hvorfor gør de det? Er jeg virkelig så dårlig til tegnsprog? Det undrer mig, at selv en så erfaren tolk ikke kan aflæse mig. (...) Og jeg havde endda lavet stikord. Min kontaktperson afbrød ikke, hvilket jeg ville ønske, men min kontaktperson synes, det er svært at vide, hvor grænsen går for at afbryde, og at det også er svært at finde tidspunkter at afbryde på."

For døve med en synsrest gives der udtryk for samme fornemmelse. "Jeg kan mærke, at nogle tolke har svært ved at aflæse mig. Andre kan godt. Men jeg kan fornemme det på dem, som ikke kan, og jeg må gentage flere gange, men alligevel føler jeg det, som om de ikke kan aflæse mig," fortalte Lars.

Bruno fortalte om andre personer, der yder støtte i tolkningen: "Jeg oplever også, at nogle tolke har svært ved at forstå, hvad jeg siger, og så må døvblindekonsulenten hjælpe med at tolke." Dette er grundet døvblindekonsulentens baggrundsviden, hvilket bekræfter ønsket om at bruge den samme gruppe tolke, der naturligt vil have en større baggrundsviden om personen og derfor vil kunne yde en bedre tolkning fra tegnsprog til dansk.

Poul uddybede emnet således: "Aflæsning er et stort problem mange steder. Det kan være godt at snakke med tolken inden tolkningen, så tolken får en fornemmelse af tegnsprogskoden og måden at bruge tegnsprog på. Det hjælper lidt på stemmetolkningen." Som nævnt af flere andre er forberedelse essentiel, for at tolkningen bliver en succes, og forberedelse med den døvblinde inden tolkningen er også en måde at øge tolkens baggrundsviden.

Natalie beskrev en del af udfordringen ved tolkning fra tegnsprog til dansk: "Jeg kan sommetider mærke, at aflæsning er en udfordring. Jeg synes, at tolkene sommetider mangler ændring af stemmeleje, for eksempel når der er en vigtig pointe. Ligesom for at understrege, at det er altså vigtigt, og så de hørende der lytter, faktisk forstår at jeg mener det alvorligt. Det er sommetider lidt for monotont, men der er brug for nuancering i stemmetolkningen for at forstå, om jeg mener det alvorligt eller for sjov eller ironisk". Poul forklarede, at han, udover at forberede sig sammen med tolken, bruger denne strategi for at forbedre tolkningen: "Jeg prøver at lave mere kraftige og markante bevægelser i mine tegn, hvis jeg gerne vil understrege min pointe. Netop for at undgå at stemmetolkningen bliver for monoton."

Fokusgruppen bestående af tolke berettede om udfordringer med tolkning fra tegnsprog til dansk på grund af manglende mimik, reference-check, referenter [når de kun henvises til ved pegning] samt utydelige tidsangivelser. "Det virker sommetider, som om den døvblinde sidder og tænker over, hvad han eller hun vil sige, og når det bliver deres tur, er det sommetider et tidligere emne, de refererer til. Det skal man som tolk lige indstille sig på," fortalte Lisbeth.

Tolkene beskrev en længere procestid som essentielt for at kunne foretage en korrekt tolkning fra tegnsprog til dansk, blandt andet baseret på ovenstående argument. Med en længere procestid vil der være stille perioder, der betyder, at talebrugere uden tolk vil undre sig og eventuelt stille spørgsmål til, hvad der foregår. Derfor er der brug for en central synstolkning, da den fungerende tolk ikke kan varetage denne opgave, uden at kapaciteten (Gile, 1999) overstiges. Det kræver, at der er fungerende mikrofon til den tolk, der udfører synstolkningen.

Samtidig beskrev tolkene, at der i døvblinderegi også er andre faktorer at tage hensyn til end i en tolkning fra tegnsprog til dansk til hørende. I døvblinderegi må tolken for eksempel ikke tale for hurtigt, og tolken skal artikulere ordene tydeligt. Afbryder man den døvblinde i sin tale på grund af disse faktorer, kan det virke som om, tolken ikke er i stand til at aflæse eller har misforstået noget.

Tolkene nævnte også, at det er en fordel, hvis man kender sin co-tolk og har et godt samarbejde med denne [læs mere i afsnittet *Samarbejde*]. Hvis tolken ikke er placeret i fysisk nærhed til den døvblinde, er det vigtigt, at co-tolken giver haptiske signaler til den døvblinde, for eksempel hvis tempoet skal være langsommere, afbrydelse på grund af tolkning, give information om modtagernes reaktioner på det, der bliver ytret, og andet.

Spejltolkning

Den ene taktilgruppe diskuterede intralingvistisk tolkning fra visuelt tegnsprog til taktilt tegnsprog, i daglig tale kaldet spejltolkning. Alle var enige om, at de fleste hørende tolke har meget svært ved at aflæse en tegnsprogstalende person og videreformidle dette budskab på taktilt tegnsprog til den døvblinde.

“Der er lange perioder med tavshed i tolkningen, og tolkene beder ikke taleren om at gentage, hvilket jeg bliver tosset over. (...) Det gør mig ekstremt skuffet,” sagde Ellen, mens Dagmar tilføjede: “Det bliver meget kort tolket, når hørende tolke skal spejltolke. Hvis der ikke er stemmetolkning, går de hørende tolke helt i stå. (...) Hørende tolke er meget auditive.”

De beskrev, at i disse situationer, er de nødsaget til at bestille yderligere tolke, der kan varetage tolkningen fra tegnsprog til dansk, så taktiltolkene kan have dansk som udgangssprog. Det kan være et direkte ønske fra tolkeleverandøren eller en egen beslutning for at få tilstrækkeligt udbytte af tolkningen.

Her blev det samtidig nævnt, at problematikken ikke er til stede ved brug af døve tegnsprogstolke [beskrevet i afsnittet *Tegnsprog*], men at det er problematisk, at der er få fungerende døve tegnsprogstolke.

Blandt fokusgruppen af tolke var der enighed om, at spejltolkning er en svær disciplin.

Lisbeth fremstillede det således: “Spejltolkning kræver øvelse, og hørende tolke er ikke gode nok til det. Man vil gerne forstå, hvad der siges, men det er i princippet ikke nødvendigt. Hvis man i stedet prøver at formidle tegnene, naturligvis tilpasset taktilt tegnsprog, negationer og andet mimik, så er det i princippet ikke nødvendigt at forstå det hele. Problemet er, at mange tolke gerne vil forstå budskabet.”

Pernille uddybede: "Nogle tolke forstår ikke det talte tegnsprog 100 %, men de vil gerne forstå for at kunne tolke. Jeg finder det dog vigtigt at bruge den samme rytme og de samme kropsbevægelser som taleren. Der ligger mange detaljer i det." Hertil kommenterede Grethe, at resultatet således i højere grad vil afspejle talerens udtryk.

Louise, der selv er døv tegnsprogstolk, mente, at udfordringen for hørende tolke ligger i tolkeprocessen, fordi hørende tolke primært er vant til at lytte til et talesprog og producere til tegnsprog, og de har ikke stor erfaring med at aflæse et tegnsprog og producere til et taktilt tegnsprog.

Grethe beskrev dele af tolkeprocessen og procestiden på denne måde: "I en spejltolkning skal min forskydningstid være meget kort. Problemet opstår, hvis jeg skal omformulere eller tilrette tegn til taktilt tegnsprog, for eksempel hvis jeg skal stave et ord. Så kommer jeg bagud, og det kan være svært at have visuel fokus på taleren, mens jeg gør dette."

Alle i gruppen var enige om, at en udfordring i spejltolkningen også er, at blikket skal være rettet mod den tegnsprogstalende, men at det sommetider er nødvendigt at se på den døvblinde for at aflæse dennes feedback på tolkningen. Dermed kan tolken gå glip af vigtige passager. Igen understreges vigtigheden af et godt samarbejde med co-tolken.

Også her ville hørende tolke kunne drage mere nytte af viden om døve tegnsprogstolkes strategier, da de skal holde blikket på taleren for at kunne følge budskabet.

I forhold til behovet for at bestille en separat tolk til at foretage tegnsprog-til-dansk tolkning til brug for hørende tolke eksemplificerede tolken Pernille, at det kan skyldes placering: "Hvis man tolker for en tegnsprogsbruger med nedsat syn, der ønsker at sidde i retning mod taleren, betyder det at tolken må sidde med ryggen eller siden til taleren. Det er meget dårlige arbejdsvilkår for tolken, hvis man skal spejltolke, og det ødelægger faktisk kroppen. Så det kan være en grund."

Taletolkning

Tolken skal have en stemme, der er tydelig at høre for de døvblinde, der skal lytte til taletolkningen. Det er også vigtigt, at tolken artikulerer ordene tydeligt, ikke taler for hurtigt eller mumler. Gerda beskrev det på denne måde: "Når jeg er sammen med andre mennesker, så kan jeg ikke høre, hvad de siger, hvis der er flere der taler samtidig, så det er vigtigt at tolken taler klart og tydeligt og langsomt. I det hele taget har jeg brug for et andet tempo end andre mennesker. Der er også lyde, jeg ikke hører, men jeg ved det ikke, da jeg ikke hører dem." Deltagerne skildrede, at det ikke er konstant, at de har behov for taletolkning, men at tolken hele tiden skal være opmærksom på, om der er behov for tolkning. Det kan for eksempel være på grund af baggrundsstøj - skramlen med stole, hosten, baggrundsmusik, et tog der kører ind på perronen med mere. Det kan også være, at det ikke er muligt at høre og forstå samtalepartnerens stemme, men muligt at høre en anden stemme. I disse situationer træder tolken ind og taletolker, indtil det igen er muligt at høre samtalepartneren. Hvilke stemmer der kan høres, er individuelt. Fire ud af de fem deltagere i fokusgruppen for talebrugere forklarede, at taletolkning ikke kan stå alene, fordi de ikke hører det hele, selv med en tolk der har en optimal stemme og stemmebrug. Taletolkningen skal understøttes af andre metoder, som for eksempel punktfolkning og/eller haptiske signaler for at skabe en fuldendt tolkning.

Ligeledes er verbal synstolkning en integreret del af taletolkningen. Talebrugere skildrede, at det kan være meget svært at høre, hvilken sindsstemning folk er i, men at haptiske signaler er gode til at knytte informationerne sammen til et samlet budskab. Ydermere har talebrugere svært ved at genkende en person ud fra stemmen, og det er derfor vigtigt, at tolken synstolker personen med navn.

Tolkene i fokusgruppen omkring taletolkning beskrev disciplinen som meget kompleks. Taletolkning er ikke en fysisk belastning som tegnsprogstolkning, eller i endnu højere grad taktil tegnsprogstolkning, men taletolkning pålægger derimod tolken en stor kognitiv belastning.

Ragna skildrede det på denne måde: "Det virker for nogle, som om man bare sidder og siger det, som andre siger. Det virker måske som en loppetjans, men det er det bare ikke. Man skal hele tiden lytte, hele tiden sortere, hele tiden forholde sig til, hvad den døvblinde kan høre, og hvad man ikke kan. Man er rigtig rigtig meget på – især i de sociale sammenhænge, fordi der er så meget at vælge ud i mellem. Der er masser af mennesker, der siger noget i det sociale, og samtidig også lige en tjener og en sovsekande, du skal forholde dig til, samtidig med at man skal fornemme, hvad der kan høres, og hvad der ikke kan. Hvis den man tolker for ikke er i en samtale, skal du forholde dig til de fire andre samtaler, som du kan høre, og finde ud af: Hvor meget skal jeg tage med, hvor meget skal jeg bare præsentere, og har jeg præsenteret nok til at han/hun kan vælge?"

Carina nikkede genkendende og supplerede: "Når man så er færdig med at tolke en samtale, så skal man finde ud af, hvad de andre ved bordet snakker om. Hvis der er en samtale på tegnsprog, synes jeg det kræver meget energi at finde ud af, hvad der snakkes om."

Deltagerne i fokusgruppen reflekterede over tolkeprocessen i taletolkning, hvor Ragna beskrev sin proces således: "I en almindelig tegnsprogstolkning er der et budskab, man skal tolke. I en døvblindetolkning er der også et budskab, men samtidig er der også alt det andet, der skal med. Jeg har en plan i hovedet med, hvordan jeg tænker, jeg kan bygge det her op, fortælle det der er blevet sagt og samtidig tilføje de ting, der er sket i rummet og også lidt om personens [taleren] tøj, højde og alt mulig andet. Det kan være svært at forudsige, så derfor har jeg, i mit hoved, et system for hvornår jeg tænker, at det vil være smart at formidle det, jeg lige har set eller et budskab, der er blevet sagt. Men man skal gøre noget færdigt, inden man introducerer noget nyt, så jeg ikke har for mange ting, jeg skal forestille mig i mit hoved. Det skal være en fortælle-måde, som gør, at det kommer til at hænge sammen."

Denne metode eller dele af den kan der muligvis også gøres brug af i en taktiltolkning eller tolkning til visuelt tegnsprog til personer med nedsat syn.

Samarbejde med andre tolke beskrives som ekstremt vigtigt i forbindelse med tolkning for talebrugere [se mere under afsnittet *samarbejde*]. Ydermere beskrev tolke-fokusgruppen, at der så småt er ved at opstå en ny disciplin ud over tolkning til individuelle talebrugere, som er: central taletolkning. Det kan være til et møde, landsmøde eller lignende større fora, hvor talere taletolkes konsekutivt. At tolke konsekutivt stiller andre krav til tolken i forhold til dennes hukommelsesstrategier og metoder.

Området er stadig nyt i dansk kontekst. Det kunne overvejes at undersøge denne disciplin nærmere evt. med inddragelse af erfaringer fra udlandet.

Skrivetolkning

Det er begrænset, hvad deltagerne beskrev om skrevetolkning, men indstilling af farver og størrelse blev nævnt som indledningsvis vigtigt i en skrevetolkning til visuel skærm. Derudover skal der laves aftale med tolken om, hvilken form eller sprogkode, man ønsker tolket til. Er det en fuldtolkning, resumetolkning eller stikordstolkning. Flere deltagere beskrev resume- eller stikordstolkning som den bedste løsning, hvis man vil undgå udmattelse. Dog er der ikke mange tolke, der mestrer denne disciplin. Bodil fortalte: "Resumetolkning er godt, når man synes, der bliver skrevet for meget, og det er døvblindetolkene også dygtige til. Det er en af de ting almindelige tolke har svært ved, selvom man bestiller det, så kan andre tolke bare ikke resumetolke."

Emneskift

Der var fuld enighed blandt taktilbrugerne om, at det er ekstremt svært at følge med i tolkningen, når der springes i emner. Det skaber stor forvirring, hvis der for eksempel først snakkes om et emne, der efterfølges af et andet emne, hvorefter man vender tilbage til det første emne. To deltagere nævnte, at det er vigtigt, at der er struktur i tolkningen.

Bo fortalte: "Når der springes i emner, bruger jeg energi på at tænke på, hvordan det andet emne kan hænge sammen med det første emne, og tænker på om det er mig, der har misforstået noget. Hvis jeg så endelig finder ud af sammenhængen, springer de måske igen i emnet, og så skal jeg igen bruge energi på at finde ud af, hvordan det kan hænge sammen. Det kræver enormt meget af min hjernekapacitet." Jacob var enig i den beskrivelse.

"Når der springes fra det ene emne til det andet, tænker jeg "Hvad snakker du om? Jeg forstår ingenting!", sagde også Dagmar og fortalte, at det kræver mange ressourcer at følge med i en tolkning, hvis der ikke er en konsekutiv struktur.

En form for emneskift kan også være, at der sker noget i lokalet, for eksempel at der spildes noget på gulvet, eller at en person falder, og fokus rettes derhen. Ellen fortalte, at det ofte ikke beskrives godt, hverken fuldendt eller i en struktur, der er forståelig, og at det gør hende forvirret.

Dagmar tilføjede: "Det kan også være i pauser, hvor der pludselig tales om det ene og det andet emne, sådan lidt hurtigt frem og tilbage, og jeg forstår det slet ikke."

Det er af største betydning, at der altid er god tid i kommunikationen med døvblinde (Dalum et al., 1997).

Tolkene i fokusgruppen til talebrugere diskuterede også emneskift og var enige om, at der skal være sammenhæng i konteksten, da det ellers kan være forvirrende. Ragna forklarede: "Især på døvblindeområdet er man nødt til at have en rød tråd igennem det, der foregår. Der kan ikke komme for mange sidespring undervejs, så bliver det noget rod. Det kræver mange ord, hvis der pludselig sker noget andet. Hvis man kan tage det efter tolkens mønster, så kan man skære lidt ned på ordene. (...) Man kan starte med et emne og så forklare dét færdigt, uden at skulle hoppe tilbage til det første emne: "Det jeg

sagde før, du ved nok, det omkring dét der...”. Den slags kommer til at fylde meget mere, end det havde behøvet at fylde, hvis man lige kunne få lov til at putte det ind.”

Tolke fra begge tolkegrupper talte om at gemme noget information til senere, hvor det er mere passende. Dette kan anses for en metode til at undgå emneskift.

Emneskift har en mindre fremtrædende rolle hos gruppen af tegnsprogsbrugere med nedsat syn. Det kan skyldes, at tema-mimik og referencecheck ofte kan beskrive hvilken referent, der er tale om (Engberg-Pedersen, 1998). På dansk tegnsprog udføres tema-mimikken gennem non-manuelle artikulatorer, og det er derfor ikke ligeså vanskeligt at følge emneskift for tegnsprogsbrugere med nedsat syn, som det er for taktile tegnsprogsbrugere, med mindre det bliver formidlet taktilt.

Synstolkning, herunder haptiske signaler

Næsten alle deltagere gav udtryk for, at synstolkning [i daglig tale kaldet synsbeskrivelse] er meget vigtigt, for at de kan føle sig delagtiggjort, og at det bør være forventeligt, at tolken udfører en synstolkning.

Udfører en tolk ikke synstolkning, beskrives det som “kedeligt”, at give “en følelse af tomhed”, “føle sig isoleret”, “være i en boble med en afstand mellem mig og dem omkring mig”, efterlade en i “uvidenhed”, skabe “irritation”, “frustration” og give “utryghed”. Emma, der er helt blind og helt døv, sagde i fokusgruppen: “Jeg føler mig skuffet, når jeg ikke får tilstrækkelig synsbeskrivelse, fordi jeg forventer, at tolken er mine øjne (...) jeg føler en voldsom tomhed, som om det er fuldstændig sort, og jeg er alene.”

I den anden taktile gruppe forklarede Jacob, at “synsbeskrivelsen giver tryghed”, hvilket de andre i gruppen nikkede samstemmende til.

At synstolkningen er essentiel for, at den døvblinde føler sig tryk, kan være på grund af, at den døvblindes fysiske sikkerhed og muligheden for at agere i situationen lægges i tolkens hænder. Synstolkning fremmer autonomi, da den døvblinde person vil være mere bevidst om omgivelserne og kan træffe valg ud fra de informationer, der videreformidles. Modsat betyder manglende synstolkning, at valg træffes af tolken, og dermed har den døvblinde ikke samme mulighed for at påvirke situationen i en given retning. Nanna sagde: “Jeg har været i situationer, hvor jeg skal til mundtlig eksamen, og der er det rigtig rart for mig, at min tolk laver haptiske signaler på min ryg for at markere, om censor og lærer smiler eller ser sure ud, så jeg ved hvilken retning, jeg skal gå i.”

Den ene gruppe af taktile døvblinde beskrev, at der er stor forskel på synstolkningens indhold, afhængigt af om det er kendte eller ukendte rammer, man befinder sig i. Befinder man sig for eksempel i udlandet eller andre ukendte steder, ønskes der en mere detaljeret synsbeskrivelse, der giver en et billede af kultur, historie, områdets kendetegn og lignende. Befinder man sig derimod på kendte steder, er dette ofte viden den døvblinde besidder, og der ønskes i stedet en synstolkning, hvor det som er anderledes eller adskiller sig fra det sædvanlige, udvælges. Det kan være ændringer i forhold til det sædvanlige udseende, nye personer eller lignende.

I en lokal kontekst beskrev Emma sine ønsker på denne måde: "Det er vigtigt, at tolken synsbeskriver, specielt de ting der er vigtige for mig og vedrører mit liv og dagligdag. Det kan være opslag ved min lejlighed, når tolken ledsager mig hjem. Her er det vigtigt for mig at vide, at der for eksempel bliver lukket for vandet i et bestemt tidsrum, eller hvis elevatoren er gået i stykker, fordi der har været en fed person derinde. Selvom det er en meget erfaren tolk, så er det ikke altid den rette synsbeskrivelse, jeg får."

Tolkene i gruppen til/fra tegnsprog havde en kort debat om, hvorvidt synstolkning udføres fra helhed til detalje eller fra detalje til helhed (Lahtinen, Palmer & Lahtinen, 2010; Raanes, 2001a). Hvilken metode der bruges i de forskellige situationer var der ikke konsensus omkring. I gruppen var der enighed om, at det usædvanlige, anderledes eller nye næsten altid er relevant i en synstolkning. I gruppen for tolke til talebrugergruppen var Ragna af en anden opfattelse: "Hvis man har været det samme sted mange gange, så begynder man at vælge det ud, der er lidt anderledes, og så tænker jeg, at hvis man er svagsynet eller blind, så kan man måske nogen gange ende med en forkert opfattelse af, hvordan verden ser ud, fordi man kun får beskrevet de særlige ting. Et eksempel: Man er ude at rejse, og så står der en elefant, og så siger man "Gud, der står en elefant". Men det kan godt være, man tror, at så er landet fyldt med elefanter, men det er det ikke nødvendigvis – der var tilfældigvis bare lige en elefant, og den fik opmærksomhed, fordi den skilte sig ud. Man skal passe på med ikke altid at beskrive det ekstraordinære, for så tænker jeg, at de [døvblinde] sommetider forestiller sig en verden, der er lidt mærkværdig. Ellers så skal man huske at understrege, for eksempel med elefanten at: "Her er en elefant, men jeg har ikke i øvrigt set elefanter." Men det kan være svært at synstolke det almindelige. Vi skal virkelig træne os i at se det, vi ser, fordi det er for nemt bare at se det skæve. Så man skal tænke over, hvad er realistisk, eller hvad er virkeligheden, og hvad er bare lige det, der fanger øjet." Carina tilføjede: "Jeg synes synsbeskrivelse er en af de sværeste discipliner."

Tolkene er enige om, at de informationer der har relation til opgavens formål er vigtige at synsbeskrive, og det er ikke altid nødvendigt at foretage synstolkningen samtidig med, at episoden forekommer. Man kan holde på informationen, indtil det nuværende emne er færdiggjort eller et senere tidspunkt, for at det giver bedre mening og således undgå, at den døvblinde skal bruge ressourcer på et emneskift.

Der er stor forskel på den mængde af synstolkning, der ønskes af den enkelte døvblinde. Nanna fortalte: "Hvis der bliver synstolket for mange af de små detaljer, det behøver jeg faktisk ikke at vide, for det gør mig bare bims i hovedet. Jeg har brug for synstolkningen, hvis jeg bliver ledsaget af en tolk, og tolken fortæller, at vi nærmer os der, hvor vi skal være om fem minutter. Så har jeg en fornemmelse af, hvor langt væk vi er fra A til B, men hvis der samtidig kommer de der små informationer undervejs om fodboldreklamer, en der lige gik der og alle de der små ting, det synes jeg er støj og er forstyrrende."

Der var dog andre deltagere, der udtrykte, at de ønsker en mere detaljeret synstolkning. Fælles for dem alle er, at det skal have relevans for ens formål med at befinde sig på stedet. Bodil beskrev det på denne måde: "Hvis jeg får synsbeskrevet rummet, og jeg får synsbeskrevet, hvordan den der sidder foran mig sidder, og hvad personen har på, om det er en glad person, der sidder foran mig, eller om det er en person, der er ked af det, en der ser frisk ud eller en der ser trist ud, så har jeg et meget bedre udgangspunkt. Så bliver samtalen meget bedre. Det er helt sikkert."

Undtaget gruppen af tegnsprogsbrugere med nedsat syn, udtrykte næsten alle deltagere, at for at kunne foretage en relevant synstolkning, kræver det, at tolken kender den døvblindes interesser. Bo sagde: "Det kan være svært for nye tolke, fordi de ikke kender mig og derfor ikke ved, hvad der interesserer mig".

Tolkene var enige om, at det er vigtigt at tale med den døvblinde om ønsker til synstolkningen og spørge ind til interesser, men at det ikke er alle døvblinde, der er vant til disse overvejelser, og derfor får tolken ikke altid svar. Lisbeth forklarede: "Hvis man ikke ved det findes, kan man ikke vide, at man er interesseret."

Derfor er det fra tolkens side en balance, men et godt samarbejde mellem tolk og døvblind er en stor fordel, og jo bedre man kender hinanden, jo nemmere er det at udføre en passende synstolkning. Tolken Karen beskrev sin metode: "Hvis det er en døvblind, jeg ikke har tolket for før, og vi ikke har aftalt noget på forhånd, kan jeg godt bombardere personen med synstolkning. Det vigtige er, at jeg efterfølgende spørger ind til, hvad der fungerede, og hvad der ikke gjorde. Så kan jeg efterhånden skræddersy min synstolkning til den enkelte."

Flere personer i gruppen af tegnsprogsbrugere med nedsat syn beskrev også synstolkning som en måde at tildele autonomi til en døvblind. Natalie, der har kikkertsyn, beskrev det således: "For mig handler synsbeskrivelse meget om ligestilling, for hvis der for eksempel er en person, der falder eller en person der græder, og jeg kender personen godt, vil jeg gerne have mulighed for at trøste vedkommende. Så er foredraget jo ligeegyldigt. Jeg vil gerne have lige muligheder for at hjælpe andre mennesker."

Natalie fortalte også, at synstolkningen er vigtig for at kunne fortolke og agere på stemningen. "Synsbeskrivelse i tolkningen beskriver også stemningen. Hvis der for eksempel er en telefon, der ringer, eller folk kommer ind ad døren og forstyrrer, og stemningen derfor bliver dårlig, ved jeg det ikke, hvis det ikke bliver beskrevet. Det vil jeg gerne være bevidst om, ligesom jeg ville kunne hvis jeg var normalt seende og hørende, men det er jeg ikke, og derfor er det rart for mig at vide. For mig handler det om tryghed i forhold til, hvad der sker omkring mig, fordi jeg ikke selv har mulighed for at orientere mig. Jeg kan måske fornemme, at folk bliver lidt urolige, og tolkens øjne flakker, så der sker noget, og det vil jeg gerne vide."

Mange emner i de to fokusgrupper for tolke refererer tilbage til autonomi og selvbestemmelse, herunder også synstolkning. Carina fortalte om en oplevelse: "På min allerførste døvblindeopgave var vi på en udlandsrejse, og så sidder vi i bussen, og jeg siger: "Det vælter ud med mennesker, det vælter ud med mennesker", og så siger jeg: "Nu er der frit", og så rejser jeg mig. Og så fik jeg bare at vide, at det er ikke mig, der bestemmer det. Og ja, jeg skal blot sørge for at give alle informationerne, og så ligger beslutningen hos den døvblinde. Det tager jeg med mig i mange situationer."

Flere talebrugere bruger begrebet totalkommunikation, hvorved de mener, at ingen kommunikationsform kan stå alene for at formidle budskabet. Bodil sagde: "Det handler om totalkommunikation. En tolkning uden haptisk er kun en halv tolkning. Jeg er nødt til at have haptisk til hjælp for at fuldende tolkningen, for at fortælle mig hvordan mimik og stemning og det hele går op i en større enhed. Det er jeg nødt til – ellers fungerer det ikke for mig."

Talebrugerne beskrev synstolkningen som essentiel for at kunne forstå talerens budskab, da det kan være svært at høre stemmeleje, intonation, ironi og andet. "Jeg kan slet ikke se noget mere. Og det der med, at man får punktskrifttolket det, man ikke kan høre, eller taletolket eller får det på haptisk eller andre måder, det fortæller ikke alt. Det er jo ikke kommunikation alene. Det er ligeså meget tonefald og mimik og mange ting, der indgår i en fuld kommunikation, som man ikke har en jordisk chance for. Altså hvis man tager for eksempel folk, der er blinde, som kun er blinde og ikke andet, altså de kan jo nogen gange, har jeg i hvert

fald hørt, ligesom høre og fornemme meget alene på deres hørelse, hvis de har normal hørelse.” sagde Gerda.

Asger tilføjede: ”Som døvblind koncentrerer man sig, om det der bliver sagt, og kan have svært ved at opfange nuancerne, tonefald, mimik og kropssprog.”

Ovenstående opfattelse af totalkommunikation blev der ligeledes talt om i den ene taktilgruppe. Det kan være svært at danne sig et fuldkomment billede af situationen, fordi man kun har to arme. Taktilbrugerne fortalte, at tolkene gerne må være kreative og løsningsorienterede i deres søgen efter at skabe dette billede. Bo beskrev en situation med fire tolke, der hver havde en opgave i forbindelse med tolkning af en film. Den ene tolk taktitolkede talen på filmen – både dialogen og fortællestemmen – den anden tolk synstolkede billederne på filmen på taktilt tegnsprog, mens den tredje tolk simultant med den verbale synstolkning udførte haptiske signaler på ryggen og beskrev billederne og deres forhold til hinanden. Skift i billeder blev blandt andet tydeliggjort ved brug af et fejende haptisk signal som i signalet for SWIPE (Foreningen Danske DøvBlinde, 2018). Den fjerde tolk tolkede underlægningsmusik med haptiske signaler udført i rytmiske bevægelser på overarmen, der medvirkede til at give indtryk af stemningen. ”Jeg glemte alt om min døvblindhed og følte mig hørende og seende” sagde Bo.

I fokusgruppen for tolke til/fra tegnsprog er tolkene enige om, at formidling af stemning generelt er vigtigt i en synstolkning: ”Man kan ikke bare synsbeskrive, at her er der tre huse og fem børn. Men man er nødt til at beskrive stemningen, og her bliver det tolkens subjektive vurdering”, sagde Pernille, hvortil Grethe tilføjede: ”Når man er helt døv og helt blind, så kan man ikke fornemme, at andre et stykke væk for eksempel griner. For seende giver det en følelse eller stemning indeni at se det. Den følelse inddrages man ikke i som døvblind, og her føler jeg, at det er vigtigt, at jeg som tolk, muliggør dette. At jeg får sat lidt ekstra farve på deres hverdag, så stemningen bliver dannet inden i dem selv – forestiller jeg mig.”

Tolkene i fokusgruppen til/fra tegnsprog mente, at det er vigtigt at foretage en synstolkning, der er objektiv i forhold til fakta [Ting eller personers fysiske placering og bevægelser], men at det er livløs information uden tolkens subjektive fortolkning af årsager og følelser.

En anderledes opfattelse er der i fokusgruppen for tolke til talebrugere, der taler for, at tolken ikke skal fortolke på indtryk, men tolke det man ser. Tolken Ragna sagde: ”Jeg synes, vi er holdt op med at fortolke på, hvad vi ser, men rent faktisk bare synsbeskriver det. Vi siger himler med øjnene, sukker, kommer med et udbrud, smågriner. Det er blevet nemmere, efter vi ikke længere fortolker det, men bare siger det.”

Om tolkene i praksis har forskellige holdninger til formidling af stemning er ikke klart.

Ligeledes havde tolkene i denne fokusgruppe en længere diskussion om de dilemmaer der knytter sig til, at synstolkning for talebrugere sommetider ikke kan udføres diskret, medmindre det er muligt at formidle synstolkningen via haptiske signaler. For at give den døvblinde den rette information kan en verbal synstolkning muligvis resultere i at være sårende for en tredje part. Gruppen var enige om, at en synstolkning ikke bør være ydmygende eller fordømmende, og at der bør være respekt over for den tredje part. I denne relation gives der udtryk for, at tolken skal være bevidst om sine egne udfordringer og begrænsninger, så man ikke påvirker situationen med ens egne grænser.

Desuden beskrev tolkene i fokusgruppen til/fra tegnsprog, at synstolkningen kan være med til at skabe samtale med andre. Karen forklarede: "Man kan synstolke hvordan folk ser ud, at en person har en bestemt trøje på eller lignende. Så har den døvblinde mulighed for at spørge den pågældende person om det. Synstolkning er helt klart med til at skabe samtaler. Men samtidig må man ikke være bange for stilhed. Det er nogen tolke og kontaktpersoner bange for." Tolkene fortalte, at de vælger at synstolke noget, der foregår i umiddelbar nærhed af den døvblinde, så denne kan reagere. Det kan være personers påklædning, hvad en person spiser og drikker eller for eksempel hvordan det foregår for at give et indtryk af, om personen virker meget tørstig eller sulten samt meget andet.

Det nævnes dog, at synstolkningen ikke altid leder til kontakt, for eksempel hvis den døvblinde ikke agerer på informationen. I stedet kan det ske, at den døvblinde indleder en samtale med tolken. Hvis der er andre i nærheden, der ikke er i samtale, mente tolkene, at det er vigtigt på et tidspunkt at beskrive, hvad der tales om, for at skabe kontakt. "Det er vigtigt at sige det, man snakker om højt, for ellers er det kun en samtale mellem den døvblinde og tolken." sagde Lisbeth. Grethe fortalte, at hun sommetider vælger at indlede samtalen med den døvblinde. "Jeg må indrømme, at jeg sommetider finder på noget at tale med den døvblinde omkring, og så kan jeg finde på at sige til en anden døvblind, at den døvblinde, jeg tolker for, siger sådan og sådan, selvom det egentlig var mig, der startede samtalen. Men så har jeg skabt en kontakt [da den anden døvblinde i stedet stiller spørgsmål]."

Denne metode kræver naturligvis, at tolken formår at træde ud af samtalen, når kontakten er skabt.

Karen bemærkede, at en anden mulighed for at skabe kontakt er at tolke udpluk af de andre samtaler, der foregår ved bordet. Dermed kan den døvblinde vælge, hvilken samtale denne ønsker at være en del af.

Dette affødte en diskussion om, hvorvidt nogle samtaler mellem personer er private, eller om de alle er offentlige, når de foregår i et offentligt rum. Tolkene var, som udgangspunkt, af den opfattelse, at man kan se eller høre en samtale mellem andre, så er den offentlig. Tolken kan dog vælge at beskrive, hvad der virker som en privat samtale, med en 'overskrift'. "Hvis jeg, som privatperson, kiggede på forskellige samtaler på tegnsprog, ville jeg kunne se, hvis en var af mere privat karakter, og så ville jeg jo ikke sidde og følge med i den samtale. Når jeg opdager, at den er privat, vil jeg lade mit blik vandre videre. Jeg vil måske have opfanget, at samtalen handler om et uheld, og det mener jeg godt, jeg kan videreformidle til den døvblinde. Altså sige "det virker som en privat samtale, noget om et uheld." sagde Grethe.

Denne strategi giver stadig den døvblinde mulighed for at agere og eventuelt spørge ind til uheldet på et senere tidspunkt. Lisbeth tilføjede: "Jeg oplever sommetider, at hele bordet kan høre, hvad to talebrugere taler om, selvom det virker privat. Men de kan jo ikke høre hinanden, hvis de skulle hviske."

Såfremt den døvblinde, der tolkes for, ønsker at stille spørgsmål til den private samtale, mener tolkene, at det er meget vigtigt at understrege over for den døvblinde, at de to andre taler sammen og direkte spørge, om den døvblinde ønsker at afbryde dem i deres samtale. Altså gøre det klart, at man i så fald bryder de sociale spilleregler. Dermed har den døvblinde selv truffet valget, men ud fra et oplyst grundlag.

Alle grupperne beskrev, at introduktion af den, der taler er meget vigtigt at formidle – noget som mindre erfarne tolke ofte glemmer. Dette gælder også i en visuel tegnsprogstolkning til personer med nedsat syn. For dem kan det være svært at dreje hovedet for at lede efter den person hvis mund bevæger sig, uden at man bruger for mange ressourcer på det, og uden at man går glip af noget i tolkningen. For talebrugeres

vedkommende kan det være svært at dechifrere stemmer, både i forhold til personoprindelse og retningsbestemmelse.

Ligeledes nævnte flere deltagere, at det er en fordel at bruge de samme tolke i forsamlinger, hvor der er flere personer man kender, for eksempel ved familiefester, konferencer for døvblinde og lignende. Kender tolkene ikke navne på de tilstedeværende risikerer man at ikke få hilst på personer, man kender.

Det samme beskrives af Raanes (2001a) med eksempler på, at døvblinde er gået lige forbi personer, de er vokset op med og har kendt hele livet, fordi tolken ikke var bevidst om det.

For at tydeliggøre, at der sker et emneskift, når tolken går fra at tolke en taler og til at der synstolkes, fortalte nogle af tolkene, at de under en taktil tolkning ofte enten lægger den 'passive' hånd oven på den døvblindes hånd, eller tager hånden lidt ned og til siden for at markere, at det ikke er noget taleren siger, men at det er en direkte ytring fra tolken.

Haptiske signaler kan udføres simultant med den sproglige tolkning, men er dog begrænset i sin lingvistiske form. Haptiske signaler er gode til at beskrive ting eller personers placering i forhold til hinanden, ofte bedre end en verbal synstolkning, og de kan gengive stemninger i form af personers ansigtsudtryk samt mange andre ting. "Haptiske signaler er rigtig gode til at give en rumbeskrivelse, så jeg kan skabe et billede. At få den samme beskrivelse på taktilt tegnsprog med pegninger i forhold til, hvor folk sidder eller ting er placeret, giver mig slet ikke det samme billede," forklarede Ellen.

Der blev dog givet udtryk for, at mange tolke ikke kender til haptiske signaler eller ikke kender tilstrækkelige signaler. Dagmar sagde: "Haptisk gør, at jeg ved, om alle har forstået mig, men mange tolke kan ikke nok haptiske signaler. Jeg har for eksempel oplevet, at en tolk ikke mente hun var god til at tegne, og derfor kunne hun ikke formidle et billede via haptiske signaler. Det er vigtigt, at tolke er åbne overfor at bruge haptiske signaler og også er kreative i forhold til, hvordan de løser den enkelte opgave."

I fokusgruppen for talebrugere var deltagerne meget begejstrede for synstolkning og specielt for haptiske signaler. Gerda sagde: "Jeg synes, haptiske signaler er fantastiske. Det er noget af det allerbedste, synes jeg. Det kan ikke stå alene, men det er en meget vigtig tolkeform for mig."

For talebrugere, der har svært ved at høre intonation, er haptiske signaler uundværlige for at forstå budskabet. "Hvis jeg taler med en, for eksempel [person navn], han taler jo meget monotont og i et bestemt stemmeleje, men med en masse ironi, og jeg forstår ikke hans humor, så der er det rart, at der er en tolk, der lige prikker til mig [udfører haptisk] og fortæller, at han mente det sådan og sådan," beskrev Nanna.

Det blev også nævnt, at der er forskel på, hvor mange haptiske signaler den enkelte døvblinde bruger, og at det er vigtigt, at man oplyser dette til tolken.

Tolkene i fokusgruppen for talebrugere bemærkede også, at tidspunktet for tolkningen af et haptisk signal er vigtigt. Relaterer det haptiske signal sig til det tolkede, for eksempel signalet for grine, skal signalet afgives på det tidspunkt, hvor den døvblinde modtager budskabet. Foregår tolkningen på taktilt tegnsprog eller via skrivetolkning, vil det ofte være co-tolken, der har ansvar for at udføre haptiske signaler, og her skal co-tolken forblive opmærksom og følge den igangværende tolkning. Hvilken type haptiske signaler, der

bør gøres brug af under en tolkning, kan også ændre sig fra opgave til opgave. Forbogstaver på andre personer udført haptisk kan for eksempel variere afhængigt af, om flere deltagere har det samme forbogstav. Det er vigtigt, at det aftales inden tolkeopgaven starter, så der ikke opstår forvirring undervejs i tolkningen.

Alle de døvblinde deltagere i fokusgrupperne med undtagelse af én person, gør brug af haptiske signaler. Det lader til, at jo mindre syn man har, og jo færre brugbare kommunikationsmuligheder man har, jo mere gør man brug af haptiske signaler.

Prioritering af information

Prioritering af information er i døvblindetolkning ofte nødvendigt, medmindre der er tilstrækkelig tid til både at foretage en sproglig tolkning såvel som en synstolkning (Dalum, Jeppesen, Myrup, & Pedersen, 1997; Næss, 2006)

Da mængden af de visuelle informationer, mennesker modtager, er enorme, er det en realistisk antagelse, at tolken i praksis aldrig kan videreformidle alle informationer og indtryk og derfor må prioritere.

Ellen, der bruger taktilt tegnsprog, sagde: "For eksempel i spisesituationer må tolken udvælge det, som kan være interessant for mig". Dagmar var enig og sagde: "Det er umuligt at følge med i alles samtaler under en middag, så i stedet må det blive de nærmeste ved bordet, altså dem der sidder over for mig, skråt over for mig og ved siden af mig."

Prioritering af information hænger tæt sammen med den døvblindes ressourcer, fordi der kan være forskel på, hvor meget information, man kan håndtere i den enkelte situation. For at minimere ressourceforbruget kan tolken præsentere emner, der leder frem til et valg [læs mere i afsnittet *synstolkning*].

"Ind imellem skal man også lige standse op og lægge de der smagsprøver igen for konstant at være dynamisk i sin udvælgelse. Det kunne være interessen havde ændret sig," fortalte tolken Karen.

For at være i stand til at prioritere den information, der er vigtig for den pågældende døvblinde, er det essentielt at have kendskab til dennes interesser, hvilke personer den døvblinde kender med videre.

Tolken Ragna sagde: "Der er super mange frasorteringer, for der bliver ikke plads til det hele, og så kan man diskutere: Hvad frasorterer jeg, og hvad frasorterer du? Er man rigtig heldig, så har man den samme bruger tit, og så har man en fornemmelse af, hvad der er mere eller mindre interessant at få med."

Det var ikke alle de døvblinde deltagere, der virkede lige begejstrede for begrebet prioritering eller udvælgelse af information.

I fokusgrupperne blev der primært talt om prioritering af information i forhold til synstolkning og meget lidt i forbindelse med den sproglige formidling, der finder sted i tolkningen. Dog mente Bo, at "det er ok, at tolken udelader de ting, der ikke er relevante, eller holder sig til emnet, hvis der springes i emner". Poul beskrev, at det er målet, forståelsen af budskabet, der er vigtigst ved at sige: "Resume er ok, hvis det er inden for den individuelle tilpasningsramme."

At prioritering forekommer er meget sandsynligt, men vi har behov for mere viden omkring emnet, hvis vi skal gøre os håb om at forbedre tolkenes prioriteringer.

Af flere, både døvblinde og tolke, blev der givet udtryk for, at samtale og forberedelse mellem den døvblinde og tolken er vigtig for, at tolkningen bliver en succes. At tolken ved hvad formålet med at deltage i begivenheden er, således at tolken kan prioritere de informationer, der er essentielle for den døvblinde i den pågældende situation og præsentere dem på en måde, så den døvblinde bruger færrest mulige ressourcer.

Uanset hvilken tolkeform man bruger, er der behov for at mødes, inden tolkningen påbegyndes. Det kan være for at afklare placering, få kontakt med hinandens hænder og fornemme sprogkoder, aftale hvilke haptiske signaler, der er relevante på den pågældende tolkeopgave, synstolke de nære omgivelser, så det ikke skal gøres under tolkningen, der i så fald ville kræve unødige ressourcer, afklare hvad formålet med tolkningen er og meget andet.

Alt sammen for at tolkningen bliver en succes og budskabet kan formidles på bedst mulig måde. Flere foreslår, at 15 minutter vil være et passende tidsrum at mødes inden hver tolkeopgave. Tolkene understreger, at tidsrummet bør være aflønnet, da det ikke kan pålægges en i forvejen anstrengende opgave.

I andre lande, som vi normalt sammenligner os med, er der eksempler på denne forberedelse. I forbindelse med alle arrangementer og møder i den finske døvblindeforening afsættes der for eksempel en 'beskrivelsesperiode', inden arrangementet starter (Lahtinen, Palmer & Lahtinen, 2010). Perioden varierer fra fem minutter til 30 minutter afhængigt af den døvblindes forudgående kendskab til stedet, men kan aldrig tilsidesættes, fordi bordopstilling og placering altid vil skulle tolkes. Dette gøres ud fra en opfattelse af, at tolkningen og forståelsen af det tolkede bliver nemmere, hvis man i forvejen er bekendt med omgivelserne. Denne forberedelse inkluderer dog alene synstolkning og ikke forberedelse i forhold til kommunikation og tolkning.

Alle deltagerne i de to taktile fokusgrupper gav også udtryk for, at kontrol af og samtale om hvorvidt tolkningen fungerer optimalt også skal foregå løbende, men det er ikke alle tolke, der gør det. Kun indledningsvis, men det kan være nødvendigt at justere på flere parametre undervejs i tolkningen. Derfor kan det være en fordel at snakke om dette i pauserne.

Efterbehandling eller evaluering er også en vigtig prioritering. Tolken bør spørge ind til, hvad der fungerede godt, og hvad der fungerede mindre godt, meget gerne med konkrete spørgsmål. Svarene kan tolken bruge, hvis den pågældende døvblinde bestiller den samme tolk igen, men også som en samlet erfaring i tolkningen til andre døvblinde.

At tolken er åben over for at skabe et velfungerende samarbejde og arbejde med sin tolkning undervejs vil virke som et godt incitament for døvblinde til at yde konstruktiv feedback. Døvblinde nævnte, at mange er bange for at give feedback til tolkene [se mere i afsnittet *Samarbejde*]. Tolkens konkrete spørgsmål kan være en måde at skabe tillid og rum til åben dialog om tolkningen på.

Skift mellem tolkeformer

Undtaget taktilgrupperne skildrede deltagerne fra både gruppen af talebrugere og gruppen for tegnsprogsbrugere med nedsat syn behovet for sommetider at skifte tolkeform eller kombinere flere tolkeformer.

At skifte tolkeform kræver, at man har en resterende sans, der kan udnyttes til denne tolkeform. For taktilbrugerne kunne det være skrivetolkning til en punktlæseliste udover taktilt tegnsprog, men ingen af de seks taktile deltagere nævnte dette som en mulighed. Det skal muligvis ses i lyset af, at taktilt tegnsprog for de fleste er en hurtigere kommunikationsform end at læse punktskrift. Alle de taktile deltagere har desuden tegnsprog som modersmål, og derfor vil et skift til punktskriftstolkning ressourcemæssigt være en belastning.

Deltagerne beskrev blandt andet skift af tolkeform som en mulighed for at aflaste den sans, man lige har gjort brug af. Lars sagde: "Jeg bruger sommetider skrivetolkning i stedet for tegnsprogstolkning, for eksempel til FDDB's landsmøde, fordi det er for anstrengende at kigge på tegnsprogstolk hele dagen." Han er dog den eneste af tegnsprogsbrugerne, der ønsker at gøre brug af skrivetolkning som eneste tolkeform. Poul sagde: "Jeg kan godt lide at have muligheden for at kigge på en skærm med skrivetolkning, hvis der er ord, jeg ikke fanger, men fuld skrivetolkning vil jeg ikke have." Natalie istemte og sagde: "Navne og stedbetegnelser kan også være en fordel at have skrivetolkning til, for det er ofte, man ikke lige opfatter håndalfabetet i tolkningen. Det hjælper mig meget, men jeg er enig i, at jeg heller ikke vil bruge skrivetolkning 100%, men koble lidt af og på. Det vil sige, jeg vil gerne have begge muligheder samtidig. Skrivetolkning kan sommetider aflaste mit syn, men ulempen ved skrivetolkning er, at det ofte er langsommere end tegnsprogstolkning."

Alle i fokusgruppen for talebrugere bruger forskellige tolkeformer. Grunden til dette kan være, at de alle har dansk talesprog som modersmål, der ikke kan transfereres til en taktil tolkeform eller et sprog med samme hastighed, som tegnsprog kan.

Derfor kan man argumentere for, at kommunikationsbarrieren i nogle situationer er større for talebrugeren end for tegnsprogsbrugeren, og brug af alle de tolkeformer vedkommende behersker, er nødvendig for at få budskabet formidlet.

Fire ud af de fem deltagere i talebrugergruppen har gjort brug af skrivetolkning til skærm [visuel], hvorimod det i dag kun er to af de yngre deltagere, der har tilstrækkeligt syn til det. De to andre har mistet så meget syn, at det ikke er muligt for dem at læse på en skærm. Bodil, der allerede kan nogle tegn, og nu er begyndt at lære punktskrift sagde: "Det var meget nemmere, da jeg kunne få skrivetolket [da synet var til at læse på en skærm], der kunne man bare læne sig tilbage og læse, hvad der blev skrevet på skærmen. Men efter jeg er gået over til punkttolkning, så er det også rigtig godt, men jeg er jo ikke så dygtig til punkt endnu, så derfor veksler jeg mellem punkt, tale og taktilt [beskrives senere som tegn-til-tale]."

Trine beskrev, hvordan hun ikke kan læse på en skærm mere og i stedet skifter mellem andre tolkeformer. "Jeg brugte også skrivetolk i mange år, men øjnene vil ikke være med mere. (...) Jeg bruger nu tegnsprogstolk [taktil] under møder – det er jeg begyndt at være rigtig glad for. Men jeg får også taletolk ind imellem, for man kan ikke blive ved og ved og ved. Der er nogle ressourcer, og de er altså begrænsede for vores vedkommende. Det er der, jeg står af en gang i mellem." Trine kan i forvejen en smule tegnsprog,

men forklarede, at det er tolkene, der gennem tolkningen lærer hende mere tegnsprog. ”Tolkene skal være tålmodige. Nu kan jeg ind imellem spørge, hvad et tegn betyder, men jeg er ikke så lost, som jeg plejede at være. Jeg forstår flere og flere tegn, og hvis jeg ikke kender et tegn, hjælper det lige at få forbogstaverne. Før brugte jeg begge hænder, men nu bruger jeg oftere kun én hånd, og tolkene er gode til at skifte mellem hænderne afhængigt af, hvor trætte mine arme er. Det jeg ikke opfatter med hørelsen, har jeg nu mulighed for at opfatte gennem fingrene,” fortalte Trine.

Da det primært er talebrugere, der er nødsaget til at skifte mellem kommunikationsformer, blev fokusgruppen for tolke til talebrugere direkte adspurgt om deres oplevelser på dette område. Ragna sagde: ”Det kræver en stor forståelse fra den bevilligende myndighed om, at det her er en proces. Man går ikke fra en kommunikationsform til en anden overnight. Det tager tid, og det tager lang tid. Man starter måske med to haptiske signaler, eller man starter med fire taktile tegn og så den gamle kommunikation, og lige pludselig så kommer de på plads, og så kan man komme lidt mere og lidt mere på. Og når så der er gået trekvart til et år, så ser man pludselig, at der begynder at være noget, der minder om et alternativ til den kommunikationsform, man havde. Det er enormt berigende at se. Jeg har da oplevet at tænke, at det ikke var meget, jeg tolkede i dag, men det var, hvad der kunne rummes, og så var det vel godt nok. Det kunne være rart med en tilkendegivelse af, at tolkning er en proces, og derfor er der ikke altid tale om 100%’s tolkninger. Det er meget sårbart at være i et stadie i sit liv, hvor kommunikationen bliver vanskeligere og vanskeligere.”

Karen supplerede med at fortælle: ”Det kan være helt fascinerende at opleve. Mange, der mister syn og hørelse kunne få glæde af at lære en alternativ kommunikationsform, men det er der ikke så mange muligheder for i Danmark. Fordi vi, som tolke, sidder med en masse erfaringer, og vi er tæt på døvblinde i hverdagen, er det også vores opgave at byde ind med, hvad vi tror, der kan bruges – og vise og demonstrere det. Alle kneb gælder. Jeg synes, som regel, at der er åbenhed og et super samarbejde. Tilliden og trygheden er der til at prøve at komme frem til noget, der kan bruges.”

Ledsagelse

De funktionelt blinde deltagere gav udtryk for, at man skal være tryk ved tolken under ledsagelse [se mere i afsnittet *tillidsvækkende* under personlige kompetencer]. Her har de ingen kontrol over situationen, og en fejl under en ledsagelse kan have konsekvenser for den efterfølgende tolkning (Dalum et al., 1997). Afhængigt af fejllens grad og den enkelte kan en episode, hvor en døvblind for eksempel støder ind i noget under en ledsagelse, føre til manglende tillid. Det kan tage så lang tid for den døvblinde at komme sig over chokket og tabet af kontrollen, at det påvirker koncentrationen under den efterfølgende tolkning.

Den ene fokusgruppe for tolke gav udtryk for, at tolkning under ledsagelse kan være mindst lige så hårdt som andre former for tolkning for døvblinde. Tolken skal hele tiden forholde sig til nye steder, nye situationer og være ansvarlig for den døvblindes fysiske sikkerhed. Derudover er ledsagelse fysisk hårdt for tolken, fordi mange døvblinde er udfordret på balancen.

Samarbejde

Den ene taktilgruppe efterfulgte diskussionen om emneskift med en snak om at misforstå, hvor Dagmar berettede: "Jeg føler mig flov, hvis jeg svarer eller kommenterer på noget, og det viser sig, at jeg har misforstået, og at det er på grund af en dårlig tolkning. Jeg ved selvfølgelig ikke, om det er min eller tolkens fejl, at jeg ikke opfatter, hvad hun siger."

De andre deltagere udtrykte enighed, og Emma beskrev, at "... det er så pinligt".

Det blev også nævnt, at "man skal være meget modig, hvis man vil være ærlig over for tolkene. Man bider det ofte i sig, at man ikke kan følge med, men det er selvfølgelig ikke godt. (...) Mange døvblinde er bange", hvortil Emma sagde: "Vi bliver nødt til ikke at lade os kue, men sige det."

I relation til sidstnævnte emne må det være essentielt, at tolke ikke forsvarer sig, men er åbne over for egne fejl og mangler samt andre måder at udføre tolkningen på og spørger ind til, hvordan tolkningen kan gøres bedre. Et godt og åbent samarbejde mellem døvblind og tolk er essentielt, for at tolkningen fungerer.

I fokusgruppen for tolke til/fra tegnsprog blev samarbejdet mellem tolke drøftet, såvel mellem de to tolke på en to-tolkeopgave, ofte betegnet som co-tolke, og samarbejdet mellem alle tolkene i lokalet. I døvblinderegi kan der være tale om et mindre antal tolke, for eksempel 2-10 tolke i et lokale eller et større antal som for eksempel ved FDDB's landsmøde i 2019, hvor der var 57 tolke til stede på samme tid.

Lisbeth fortalte: "Jeg synes, tolkene i døvblinderegi er rigtig gode til at hjælpe hinanden, også andre end lige den tolk, man tolker sammen med."

Der er enighed omkring dette, og Grethe beskrev, at i større sammenhænge "føler jeg ikke, at jeg kun har én co-tolk, men at jeg har ti co-tolke."

Begge tolke-fokusgrupper var enige om, at formålet med tolkning er, at budskabet formidles, og støtten fra andre tolke kan være succesfuld, hvis tolken er åben for at modtage hjælp, og at det er vigtigt, at tolke ikke er nærtagende. Karen forklarede: "Der er ikke tid til længere drøftelser midt i en tolkning, så kommentarer bliver ofte korte, ja nærmest en kommando, og det skal tolke kunne klare".

Kommentarer til tolkningen bør ikke opfattes kritisk, men som en mulighed for at forbedre kvaliteten af tolkningen for alle parter.

Tolkene i fokusgrupperne skildrede, at det er en stor fordel, hvis man kender de tolke, man arbejder sammen med godt, kender deres procestid samt hvilke udfordringer og styrker de har. Kender man også opgavens indhold og krav, kan man få en god fornemmelse af, hvornår og hvordan man skal yde støtte.

Ragna sagde: "Samarbejde med andre tolke er alfa og omega. Hvis jeg har en kendt kollega siddende [ved en middag] nede ved det, der foregår på tegnsprog, og jeg drejer mit hoved derhen, så får jeg rigtig tit, hvis det er nogen jeg kender, stikord i forhold til, hvor vi er henne, så jeg lige kan hoppe med og få sagt de der intro-ord til den talebruger, jeg skal prøve at introducere en samtale for. Det kræver kendskab til opgavens

sværhedsgrad i forhold til, hvad man har brug for, og det skal man have fra den kollega, der sidder derovre. Og der kan jeg bare mærke nogen gange, når det er ikke-kendte kollegaer, så får jeg ingenting.”

For at dette samarbejde er en succes, kræver det altså, at alle tolkene i lokalet er opmærksomme og bevarer et overblik ud over sin egen tolkning [læs mere i afsnittet *Overblik og opmærksomhed*].

Gruppen af tolke til talebrugere beskrev desuden udfordringerne i støjfyldte miljøer, for eksempel hvis flere tolke taler på samme tid. Her er det vigtigt, at samarbejdet med de andre tolke foregår hurtigt og gnidningsløst. Hvis der er to talebrugere med tolk, så kan begge ofte ikke tolke samtidig, og her må der hurtigt skabes en konsensus om, hvem der taletolker. Når en tegnsprogbruger og en talebruger med hver sin tolk gerne vil kommunikere med hinanden, er det heller ikke altid tegnsprogsbrugerens tolk, der skal tolke til dansk, men ofte talebrugerens tolk, fordi denne er placeret tættere på talebrugeren, hvorved personen bedre kan høre tolkens stemme. Karen forklarede: ”Man skal uden ord kunne beslutte, om man selv tolker, eller om det er bedre, at en anden tolker. Det er hele tiden målet, vi har for øje.”

Gruppen af tolke til/fra tegnsprog er enige om, at døve tegnsprogstolke er en stor force i forbindelse med taktiltolkninger. Grethe sagde: ”Døvetolke har et bedre flow i deres taktiltolkning og ofte gode sætningskonstruktioner, hvor jeg tænker ”Ja selvfølgelig, det er sådan, man kunne formidle budskabet”. Jeg er også imponeret over, hvor meget de fanger af det som foregår i lokalet. De har en styrke i forbindelse med overblikket. I forhold til hukommelse, er det som om døve tolke husker med øjnene, og hørende tolke husker med ørerne.”

Karen er også fortæller for samarbejde med døve tegnsprogstolke: ”Jeg synes, det fungerer godt med døvetolke, fordi det er deres modersmål. Mit modersmål er dansk, og jeg synes, det er godt at bruge hinandens styrker. Jeg synes en kombination af en døv og en hørende tolk ofte er rigtig godt. Det er win – win for alle parter.”

Som døv tegnsprogstolk fortalte Louise: ”Jeg kan tydeligt mærke forskel på situationerne, afhængigt af, om min co-tolk er hørende, CODA-tolk, døv eller døv med hørende eller døve forældre. Det er ret interessant.” Det er værd at bemærke, at én taktilbruger på eget initiativ nævnte, at han har stort udbytte af en kombination af en døv og hørende tegnsprogstolk. Kombinationen er ikke medtaget i denne rapport, da det ikke blev et tema i døvblindes fokusgrupper.

Turtagning

Tolkene i de to fokusgrupper debatterede tolkens styring af turtagning i ikke-styrede situationer [uden for møde-sammenhæng], specielt i forsamlinger hvor der er flere døvblinde og tolke til stede. Det kan for eksempel være et større middagsselskab.

”Det kan lykkes, at et helt bord kan føre en fælles samtale, hvor alle deltager, men det kræver, at alle tolkene er 100% opmærksomme, scanner omgivelserne, følger med og venter på tur. Er der en ny tolk med, kan man tydeligt mærke, at flowet ikke er der på samme måde, som når alle ved, hvad de skal,” forklarede Karen. Grethe tilføjede: ”Vores mål er vel, at alle får mulighed for at deltage. At det i nogle situationer betyder, at vi bliver en form for ordstyrere er måske et nødvendigt onde. Jeg tror, at det er vigtigt at tænke på, at døvblinde kun kan høre eller mærke sig selv, når de siger noget, og derfor opdager de ikke, hvis andre samtidig vil have ordet.”

Ragna beskrev, hvordan turtagningen hænger tæt sammen med samarbejdet mellem tolkene: ”Jeg har oplevet flere gange, når vi sidder ved de der store festlige sociale sammenhænge, hvor der bliver sagt rigtig rigtig meget, så synes jeg, at det kan være svært med turtagningen nogle gange, og tolkene kommer til at styre rigtig meget. Så kan der være en tegnsprogsbruger, der siger noget, og så kan jeg bare kigge på den tolk, der sidder ved siden af og sige ja, altså give et nik til min kollega - jeg har faktisk set det, det er bare virkelig dårligt at få ind lige nu. Jeg har set det, jeg skal nok huske det, og så får man gjort det færdig, man er ved at taletolke, og så får man det så lagt ind. Men at min kollega ved, at jeg har set det, og at jeg ikke er ude på at ignorere hendes bruger. Det handler bare om, at det må lige vente lidt.” Karen bemærkede, at i sådanne situationer er det også vigtigt at synstolke til den anden [tegnprogsbrugeren i dette eksempel], at der sker noget andet, men at personen bliver tolket om et øjeblik.

Gruppen af tolke til talebrugere diskuterede også, om tolke sommetider bliver for styrende, når man ikke lader døvblinde selv opleve konsekvenserne, hvis de selv vælger, hvornår de ønsker at sige noget. Der blev givet udtryk for, at hvor meget ansvar, tolken bør påtage sig, også afhænger af den døvblindes syns- og hørerevne, og at en synstolkning er at foretrække, såfremt det er muligt. Tolkene er dog også af den overbevisning, at det er vigtigt at holde en rød tråd og færdiggøre emner, så budskaberne bliver forstået. Det er ikke altid at foretrække at stoppe midt i en sætning for at foretage en synstolkning, fordi det ikke vil give mening, og fordi det vil føre til manglende sammenhæng [se mere i afsnittet *emneskift*].

Ydermere argumenterede Ragna for, at formålet for tolkene er, at kommunikationen fungerer, og at folk bliver hørt: ”Jeg har oplevet at tolke for en talebruger, der hører rigtig dårligt og helst skal have én ting ad gangen og ikke for meget baggrundsstøj. Og så kan der godt sidde en anden tolk, hvis bruger har sagt et eller andet, en kommentar, og så føler den tolk, at det er da vigtigt at få sagt, og hun [døvblind] skal med i samtalen, og så kommer det bare [tolkningen fra tegnsprog til dansk] ind over det hele. Hvor jeg kan føle sådan lidt: Tak for ingenting, for det gør altså mit arbejde rigtig svært. Så kan man diskutere, om den anden person bare må have lov – ja, det må hun jo gerne – men jeg tænker, at hun [døvblind] siger det, fordi hun jo gerne vil høres, og hun bliver ikke hørt. Det kan godt være den anden tolk har sagt [tolket] det og tænker: ”Færdig, jeg har gjort mit”, men budskabet er jo ikke kommet videre, og jeg tænker at vores fokus hele tiden skal være, at vi skal have kommunikationen til at køre igennem, for hende der har sagt noget i hjørnet tror jo, at hun er blevet hørt, hun tror jo hendes budskab er gået igennem, og det er også blevet tolket af hendes tolk, men det er bare ikke kommet igennem til dem, der ikke kan høre det.”

Etik i samarbejdet med døvblinde

Tolkene i fokusgruppen til/fra tegnsprog er enige om, at man i et samarbejde med døvblinde, specielt taktile døvblinde, er nødt til at være personlig. Den personlige samtale er vigtig for at finde og forstå hinanden. Der gives dog udtryk for, at der er forskel mellem at være personlig og privat, men en tydelig distinktion mellem disse er ikke klar.

Ønsket om at tolken skal være personlig i samarbejdet med døvblinde, er nært beslægtet med behovet for at føle sig tryk. ”Jeg føler, at døvblinde skal være trygge ved tolken,” forklarede Louise, hvor til Grethe uddybede: ”Den døvblinde skal kunne stole på mig, og for at kunne det, er de nødt til at lære mig at kende. Man kan ikke stole på en anonym person. Derfor er jeg nødt til at åbne mig. De lægger deres liv i mine

hænder, så er jeg også nødt til at vise, at de kan stole på mig. Derfor skal man have mennesket med og give noget af sig selv.”

Karen tilføjede: ”Man skal have sat ansigt på tolken [uden at kunne se]. Jeg giver altid lidt mere af mig selv, når jeg tolker for døvblinde. Ellers er det svært at skabe en balance mellem os. Døve kan for eksempel se, hvis jeg er træt, fordi jeg har rander under øjnene, og en taktilbruger kan måske mærke, at der er noget galt. Så er jeg nødt til at give noget af mig selv og forklare årsagen. Engang sagde jeg til en døvblind, at jeg ikke syntes, jeg var den rette tolk for ham, for jeg havde meget svært ved at aflæse og stemmetolke ham. Jeg foreslog, at han skulle bestille en anden næste gang. Det afviste han, fordi han var tryk ved mig, sagde han. Så tryk betyder meget for døvblinde.”

Lisbeth mente ikke, at der er noget odiøst i, at tolken skal være personlig: ”Man sidder klods op og ned ad tolken med hinanden i hænderne – så er det da underligt, hvis man ikke ved noget om tolken”.

Næsten alle taktilbrugerne gav udtryk for, at det er vigtigt, at tolken i pauser og lignende ikke er tavs, de beskrev det at tolken skal være neutral som tolken begrundelse for at være tavs. At man også kan tale med tolken om dennes private liv giver et indtryk og et billede af tolken, som man ellers ikke har mulighed for at danne sig på grund af det manglende syn.

”Det skaber en tryk at kende tolken” sagde Bo, og Jacob tilføjede: ”Den tavse tolk giver en følelse af frustration.” [læs mere i afsnittet *Tillidsvækkende*, der også berører dette emne].

Den kultur man befinder sig i, er også vigtig at tage i betragtning. Tolken skal tilpasse sig situationerne og personerne. Pernille sagde: ”I døvblindekulturen gives der knus, også til tolken. Måske har de behov for at mærke ens højde og drøjde. Der gives selvfølgelig også knus i døvekulturen, men det er på en anden måde.”

Emnet omkring at give knus blev ligeledes berørt af den ene taktile fokusgruppe, der også gav udtryk for, at det er en del af døvblindekulturen, og at tolkene er blevet ’bedre’ til det, end de var tidligere. Dog var de enige om, at det også afhænger af, om det er en ny eller en kendt tolk, og at døvblinde skal respektere tolkes individuelle grænser.

Deltagerne i tolke-fokusgruppen for tegnsprogsbrugere mente, at der i forhold til etiske overvejelser er stor forskel på at tolke for døve med normalt syn og for døvblinde. Grethe sagde: ”Udeladelser er for eksempel vidt forskellige i en tolkning til døve og en til døvblinde. Jeg bruger måske mere tid på at beskrive og gå i dybden med et emne og udelader et andet. Det ville jeg ikke gøre i en almindelig tolkning til døve. Man har utrolig stor magt, og her er det vigtigt, at jeg er loyal over for den døvblindes ønsker. Den seende døve har mange flere muligheder for selv at vurdere sine interesseområder ud fra de visuelle indtryk, personen får. Døvblinde får kun denne information gennem mig, og det pålægger naturligvis mig et stort ansvar. Så jeg skal være personlig og er det, men samtidig skal jeg også blot være et medie, som den døvblinde får formidlet igennem og tilsidesætte mine egne ønsker.”

Døvblindetolken arbejder altså inden for et bredt spektrum – fra at være personlig til professionel – og agerer inden for alle områder inden for dette kontinuum.

Fire ud af de seks deltagere i taktilgrupperne tilkendegav desuden tydeligt, at de mener, at det er tolkens ansvar at stoppe taleren, hvis der tales for hurtigt, utydeligt, tolken ikke kan følge med eller lignende. Bo sagde: "Det er vigtigt, at møder styres, og at der er en talerliste, men hvis tolkningen ikke fungerer, er det tolkens ansvar at stoppe og sikre tolkningen."

I tolkegruppen for tolkning til talebrugere blev der også talt om, at det ikke altid lykkes at få feedback/respons på det haptiske signal for 'Kan du høre?' (Foreningen Danske DøvBlinde, 2018). Dette sandsynligvis fordi den døvblinde er så koncentreret om forståelsen af budskabet, at de ikke kan svare.

3.3. Tolkens personlige kompetencer

Det er et krav, at tolke for døvblinde ikke er berøringsangste. De taktile deltagere beskrev, at de tydeligt kan mærke, hvis tolken ikke er glad for at være så tæt på et andet menneske og ikke føler sig afslappet i berøringssituationen. Emma gengav en situation: "Til gymnastikundervisning har jeg oplevet en tolk, der ikke ønskede, at jeg rørte ved hende. Altså, jeg er jo nødt til at mærke øvelserne på hende, mærke hvordan hendes ben og arme bevæger sig, men det ønskede hun ikke. Så jeg kunne slet ikke følge med."

Der er dog enighed om, at tolkene generelt er mere fleksible i dag, end de var tidligere, og har fået en større forståelse for døvblindes behov.

Fleksibel

Flere af de døvblinde deltagere i de forskellige fokusgrupper fremsagde ønsker om, at tolken skal være fleksibel. Det beskrives primært i forhold til opgavens art, at tolken skal være løsningsorienteret og omstillingsparat og kunne tilpasse tolkningen til den døvblindes behov. Desuden skal tolken være fleksibel i forhold til pauser. "Jeg synes, det er fint, at tolken holder pauser, når det passer ind i programmet og mine behov, men det er bare vigtigt, at tolken er opmærksom på mig igen," sagde Alexandra. Bodil beskrev det på denne måde: "Jeg skal kunne stole på, at tolken ikke beder om pauser på u hensigtsmæssige tidspunkter, hvor det ikke passer ind i programmet."

Nogle døvblinde fortalte, at de har oplevet at blive efterladt alene eller set andre blive det, fordi tolken skal have pause. Afhængigt af hvor man befinder sig, kan det efterlade en følelse af utryghed.

Tolkegrupperne diskuterede også pauser og beskrev en følelse af, at det ikke anses for positivt, hvis tolken beder om en pause, netop fordi den døvblinde vil blive efterladt alene. Er man to tolke, er det muligt for den ene at holde pause i pauserne, eller man kan deles om en pause, men tolker man alene, kan tolken risikere at arbejde mange timer uden en pause. Tolkene fortalte, at de ofte går på toilettet eller henter kaffe for at kunne få lidt luft og rense hovedet til at fortsætte tolkningen. De understregede dog, at det at gå på toilettet ikke kan opfattes som en reel pause, fordi det ikke må vare for længe, og fordi de stadig skal være opmærksomme på ting, der sker undervejs, som eventuelt skal synstolkes, når de vender tilbage.

I traditionel tegnsprogstolkning skal tolken have 15 minutters pause efter 45 minutters tolkning, hvilket ofte ikke sker i døvblindetolkning af hensyn til den døvblinde.

Tolkene i fokusgrupperne udtrykte, at det er forståeligt og acceptabelt, at der ikke altid er mulighed for en pause baseret på normative regler, fordi døvblinde har behov, der nødvendiggør, at tolken er til stede. Det behov har døve ikke på samme måde, da de selv kan færdes. Såfremt der ikke er mulighed for pauser hver time, er det dog nødvendigt med en længere reel pause i løbet af dagen. Nogle døvblinde er gode til at give tolken den pause på et tidspunkt, men det er ikke altid, der er mulighed for det, og heller ikke alle der husker det, muligvis grundet egne behov.

Den ene tolke-fokusgruppe beskrev, hvordan de ofte selv betaler for deres pause, fordi der på heldagsopgaver eller opgaver af flere dages varighed ikke er mulighed for en pause i løbet af dagen. Det betyder, at de først har en decideret pause kl. 17, når der er officiel pause i programmet. Denne pause skal de dog selv betale og så fortsætte tolkningen kl. 18. Det føles uretfærdigt, når tolke på alle andre områder har et kvarters betalt pause hver time. Døvblindetolke risikerer at arbejde otte timer i træk uden pause, selv betale for en times pause for derefter at fortsætte fire timers tolkning uden pause.

Dette er et område, der bør være opmærksomhed omkring, så døvblinde ikke efterlades alene på u hensigtsmæssige tidspunkter, samtidig med at man bevarer et godt arbejdsmiljø for tolke og undgår nedslidning.

Tolkene i fokusgruppen for talebrugere gjorde desuden opmærksom på, at der i tolkningen for døvblinde ofte er brug for kontinuitet. Kontinuitet i forhold til sprogvvalg, synstolkning og meget andet. Derfor er det i mange tilfælde ikke optimalt at skifte tolk i løbet af dagen.

Bo, der er taktil tegnsprogsbruger, beskrev det således: "Det er bedst, at det er de samme tolke. Ved et længere møde, skiftes der måske tolk midt på dagen, og det er svært og udmattende. Hvis den nye tolk så heller ikke kender navne på de andre tilstedeværende, fungerer samarbejdet mellem os overhovedet ikke, og jeg bliver enormt frustreret og vred. Her går jeg virkelig glip af meget af indholdet, men må bide det i mig og ikke vise min frustration."

Tolkeskift og manglende kontinuitet i tolkningen som helhed dræner døvblindes ressourcer. For at undgå det, er det vigtigt, at tolkene er fleksible. Tolkene i fokusgruppen for talebrugere nævnte en form for udholdenhed, der skal oparbejdes. De beskrev selv, at den ikke var til stede, da de først begyndte at tolke for døvblinde under disse vilkår, men at den oparbejdes i takt med, at erfaring og kondition trænes. De mente, at det ikke kan forventes, at nye tolke besidder denne udholdenhed, men at der skal være et ønske om at oparbejde den for at arbejde som døvblindetolk.

Tillidsvækkende

Denne kompetence fylder meget for næsten alle de døvblinde deltagere. Undtagen enkelte fra gruppen af tegnsprogsbrugere med nedsat syn gav alle udtryk for, at det er yderst vigtigt, at man kan stole på tolken og er tryk ved tolken.

Kompetencen omhandler dels fysisk sikkerhed, for eksempel at tolken kan ledsage sikkert, at tolken ikke efterlader en døvblind alene og holder aftaler.

Gerda, der er helt blind, sagde: "Det er også godt, at de er gode til at ledsage, at man ikke får en hofte ind i en kant osv. Men de fleste tolke er også okay til det. Det er kun nogle få, der går og tænker på noget helt andet, samtidig med at de ledsager."

Ledsagelse kan altså opfattes som en simpel opgave, men ud over læren om ledsageteknikker kræver det meget opmærksomhed og koncentration fra tolkens side.

Trine, der har en lille synsrest, gengav en traumatisk oplevelse grundet en tolk: "Jeg har oplevet at have tolkning i Givskud [ZOO], hvor vi fik vist forskellige dyr. Jeg havde sagt til tolken, at når slangen kom ind, ville jeg ud derfra, for jeg går i panik, når der er slanger til stede. Hun blev ved med at sige, at den slange ikke var der. Pludselig opdager jeg, at det er den altså. "Nå ja, men du så den jo ikke." Puh, hvor var jeg dårligt tilpas, og det blev jeg ved med at være. Det var meget ubehageligt, og jeg sveder bare ved at snakke om det, og hun kommer aldrig nogensinde til at tolke for mig mere."

I forhold til kommunikation blev der givet udtryk for, at det for eksempel giver større tryghed at bruge en tolk frem for en ægtefælle, der ikke tolker korrekt, eller ikke kan læse tilstrækkeligt dansk, og at det giver større tryghed at bruge en erfaren tolk frem for en mindre erfaren tolk.

Tryghed kan også være ikke at skulle kommunikere taktilt med personen på den anden side af bordet af frygt for at vælte ting, men i stedet at bruge tolken ved sin side til at spejltolke.

Ydermere nævnte flere af taktilbrugerne, at de føler sig mere trygge, såfremt tolken er åben og personlig i sin samtale med den døvblinde, for eksempel inden opgavestart og i pauser. De ønsker at kende til tolkens baggrund, for eksempel om denne er gift, har børn, bopæl, baggrund for at være tolk med mere. Flere føler, at det ikke er alle tolke, der er åbne i denne samtale. Årsagen til dette ønske fra de taktile tegnsprogsbrugere kan ses i relation til, at taktil kommunikation er fysisk og på nogle måder intim, og derfor et paradoks hvis man ikke har kendskab til den person, man i flere timer har fysisk kontakt med. Desuden er det for seende muligt at danne et indtryk af en person ud fra visuelle informationer, der ikke på samme måde er muligt for en blind [mere om dette i afsnittet *etik*].

Overblik og opmærksomhed

Overblik og opmærksomhed beskrives af en stor del af de døvblinde deltagere som vigtige kompetencer for døvblindetolken. At tolken er i stand til at have fokus og opmærksomhed på flere ting på samme tid, være opmærksom på den døvblindes behov og tilpasse tolkningen efter dette. Nanna gengav en episode: "Jeg havde en oplevelse på Fuglsangcentret i Fredericia. Det var tegnsprogskursus, hvor der var tolke, jeg ikke kendte. Jeg var meget i tvivl, om de var døvblindetolke eller bare døvetolke [tegnsprogstolke til seende døve]. Jeg kendte dem ikke, der var en enkelt der kendte mig, fordi hun havde skrivetolket på mit studie. Men ellers kendte jeg dem ikke. Og jeg husker det kaos der var. Medlemmerne talte med hinanden, og der blev ikke oversat fra tolkene. Der var slet ikke den samme opmærksomhed, som jeg oplever fra de tolke, jeg kender. Og når de endelig skulle tolke for mig, var det mere fra underviseren, men ikke hvad folk sagde

omkring mig. Og selvom jeg prøvede at få øjenkontakt med dem, så var der ikke det der initiativ, hvor de kan se, at der er en bruger, der vil sige noget. Vores døvblindetolke kan derimod hurtigt fornemme, at man gerne vil sige noget.”

Flere beskrev lignende episoder, blandt andet Bodil, der også beskrev hvilken følelse manglende opmærksomhed frembringer i hende: ”Vi har nogen gange temadag, og så har vi flyvertolke, som vi gerne vil have gå rundt og er lidt opsøgende og hjælper til, hvor der er behov for det. Men som regel kan vi finde dem nede i kaffeøen og hive fat i dem, hvis vi vil bruge dem. De går ikke selv rundt og ligesom er opsøgende og siger: Her er jeg, har I brug for mig? Det er os døvblinde, som er blinde og ikke kan se, der skal lede efter dem. Det er så svært at gå hen til en gruppe tolke, hvor de sidder fire tolke og snakker sammen og drikker kaffe og sige: Jeg kunne altså godt bruge en tolk – har I tid til at hjælpe mig? Altså, det er så ydmygende. Det kunne jeg tænke mig at få ændret på, og det er jo også en af grundene til at vi vælger vores egne døvblindetolke, fordi de kunne ikke drømme om bare at sætte sig i et kaffehjørne. De går sgu rundt og er opsøgende.”

Deltagerne nævnte også, at tolkens overblik er medvirkende til, at den døvblinde også kan bevare overblikket. Bodil forklarede: ”Som kursusleder oplever jeg, at man virkelig skal bevare overblikket, og det kan man, hvis man har en dygtig tolk. Hvis tolken hele tiden synsbeskriver, hvordan stemningen er blandt de enkelte personer i lokalet, og hvordan personerne også reagerer i forhold til hinanden. Som kursusleder skal man være meget opmærksom, og det kan vi kun være, hvis vi har nogen dygtige tolke, der kan være vores øjne og ører.”

Tolkene i fokusgruppen til/fra tegnsprog er enige i, at det kræver et godt overblik for at være en god døvblindetolk. Tolken skal konstant være opmærksom. På tegnsprog beskrives det som havende et 180 graders synsfelt og se alt hvad der foregår. Louise forklarede: ”Vi er så meget på og har hele tiden antennerne ude.”

Man skal altså tage alle informationer til sig og derefter vurdere, om de er relevante for den enkelte døvblinde eller ikke. Grethe beskrev det som en radar, der konstant scanner, hvad der er relevant at formidle. Det relevante vil ofte være samtaler, der interesserer den døvblinde eller information, der giver den døvblinde mulighed for at handle.

”En stor del af vores opgave er at give basis for et godt informeret valg. Måske man ikke bruger oplysningerne om, at en person gaber lige nu, men senere til aftensmaden kan den døvblinde måske sige: ”Nå, jeg så, du gable i formiddags – har du fået en ny kæreste, der holder dig vågen?” Det giver mulighed for at komme hinanden ved og snakke sammen ud fra et mere bredt udgangspunkt,” sagde Karen.

Desuden nævnte tolken Grethe selvkontrol som en kompetence i denne sammenhæng. ”Man skal både have overblik og scanne alt, men samtidig skal man også have selvkontrol og kunne vente med at videreformidle noget til et senere tidspunkt, hvor det passer bedre ind i konteksten.”

Selvkontrollen må naturligt også gælde elementer, som tolken vælger at udelade.

Flere af tolkene beskrev, at de bruger quasi-visuelle metoder (Baddeley, 2003; Wilson & Emmorey, 2003) for at genkalde emner eller elementer. Det kan være i en spisesituation, hvor den døvblinde ikke kan afbrydes, da hænderne er optagede. Derfor må tolken være opmærksom på andre samtaler eller

begivenheder i nærheden. Her beskrev nogle tolke, at når de skal tolke det de har lagret i hukommelsen, genkalder de det visuelt, enten som et billede, en overskrift der siges på tegnsprog eller lignende.

Løsningsorienteret og omstillingsparat

De døvblinde fokusgruppe-deltagere ønsker, at tolken er omstillingsparat og blandt andet kan skifte mellem tolkeformer eller metoder inden for en tolkeform. Der ønskes ydermere, at tolkene også selv tager initiativ til skiftet, såfremt de fornemmer, at tolkeformen ikke fungerer. Natalie sagde: "Hvis tolken kan se, at det ikke fungerer for mig, synes jeg, at det er tolkens ansvar at tilbyde en anden metode. Det handler om service. De leverer en service til mig, der skal fungere. Hvis jeg ikke føler, at jeg har udbytte af det, så køber jeg fandeme ikke den service igen." De andre deltagere i gruppen for tegnsprogsbrugere med nedsat syn var enige i denne udlægning, og flere sammenlignede det med at købe et fjernsyn for herefter at opdage, at det er utydeligt. "Så klager man og får et nyt," sagde Alexandra.

Som nævnt i afsnittet *Synstolkning* gav de fleste deltagere udtryk for, at tolkene gerne må være kreative i forhold til at finde løsninger på kommunikationen.

Tolken Karen beskrev omstillingen mellem forskellige discipliner inden for samme tolkning på denne måde: "Døvblindetolkning indeholder mange elementer, der er dynamiske. Det er ikke altid, man bruger samme mængde af samme element: Ledsagelse til et mødelokale – der bruger man nogle kompetencer. Så taletolker man en smule, og man bruger noget taktilt. Det hele svinger i forbrug afhængig af situationen, tid, sted, ressourcer. Der er intet statisk i en døvblindetolkning. Det er konstant i bevægelse, og man skal hele tiden tilpasse sig, og hele tiden vide, at man skal kigge efter noget."

De døvblinde deltagerne beskrev, at det er vigtigt, at tolken er løsningsorienteret mod en individuel tilpasning til den enkelte døvblinde. Der er sjældent to tolkninger, der er ens, og forberedelse mellem den døvblinde og tolken inden tolkningen starter nævnes af alle grupper som en faktor for, om tolkningen bliver en succes. "Det er utrolig vigtigt, at man tilpasser mængden af information, og at man aftaler det med tolken. Man burde faktisk altid have et kvarter inden noget starter, til lige at få afklaret og aftalt, hvad der er vigtigt her i dag," sagde Gerda.

3.4 Frit tolkevalg

Når samtalerne i fokusgrupperne for døvblinde faldt på selv at kunne vælge, hvilke tolke man ønsker, var der begreber der gik igen, nemlig tryghed og tillid.

Dagmar sagde: "Det er vigtigt, at man føler sig tryk som døvblind. Hvis man ikke føler sig tryk, så fungerer samarbejdet ikke. Når jeg kan, så udvælger jeg min tolk efter, hvem jeg er tryk ved, hvem jeg kan aflæse og forstå samt hvem jeg har en god kemi med. Hvis man for eksempel farer vild eller går meget langt et sted, hvor jeg ved at der ikke er langt, så bliver jeg lidt nervøs. Det hele bliver fremmed for mig, men det er selvfølgelig vigtigt at stole på tolken." Resten af fokusgruppen nikkede samstemmende til dette.

Deltagerne fortalte, at det frie valg ofte vil omfatte en mindre gruppe tolke, som oparbejder en viden omkring personen, både i forhold til kommunikationsmetode, interesser, interaktionen med andre mennesker og meget andet. Gerda sagde: "Det er en fordel at bruge de samme tolke, fordi de så også kender de mennesker, man er sammen med. Det gælder både til familiefester og i FDDB-sammenhænge, at det er en stor fordel, at de kender de personer, der er til stede [for at kunne synstolke]. Jeg oplever også, at man [tolke] gør tingene lidt forskelligt, og hvis man har lært det på den ene måde, som de tolke man bruger, gør, så er det lidt svært, hvis man får en ny tolk. Men altså, jeg er jo åben over for det, man skal bare være klar over, at man skal bruge tid på lige at finde ud af, hvordan det fungerer, hvis man skal bruge nye tolke. Sådan er livet jo, der vil jo altid komme tidspunkter, hvor man vil være nødt til at skulle bruge nye tolke, og derfor er det så vigtigt, at man lige bruger tid på, hvordan det fungerer bedst."

Årsagen til ønsket om frit tolkevalg kan også være en direkte afledning af den kommunikative udfordring. Bo sagde: "Det er lettere at forstå tolke, der ofte tolker for mig", mens baggrunden også kan ligge i menneskelige og etiske overvejelser. Emma beskrev en følelse af at blive undertrykt og umyndiggjort af unge og uerfarne tolke. "De overskrider mine personlige grænser og vil overtage. Som om jeg ikke er et voksent menneske."

Poul beskrev deslige den nervøsitet, han oplever, ved ikke at vide, hvilken tolk han får: "Det er vigtigt, at jeg kender tolkene, så fungerer vi bedre sammen. Sommetider kan jeg være nervøs, når jeg har bestilt en tolk gennem DNTM's portal, for jeg ved ikke, hvilken tolk jeg får. Sommetider er jeg uheldig, og andre gange går det lidt bedre, men jeg bestiller helst mine egne tolke, da jeg ved, hvem der kan klare opgaven for mig."

Det virker ikke som om, døvblinde har interesse for tolkenes ansættelsesforhold, men at det er kvaliteten for den enkelte, der er i højsædet. Lars sagde: "Der er mange forskellige tolkefirmaer, men jeg udvælger de tolke, jeg synes er gode og rigtige til opgaven, uafhængigt af hvor de er ansat, eller om de er selvstændige."

3.5 Kommentarer til rammerne for tolkning

Nogle beretninger og kommentarer relaterede sig til rammerne for tolkning, herunder uddannelse og bevilling af tolke. De medtages derfor i dette afsnit.

De tre tegnsprogstalede grupper udtrykte alle, at tolkeuddannelsen i Danmark ikke kvalificerer tolkene tilstrækkeligt, og at det også er en af grundene til, at de nyuddannede tolke kommer ud på arbejdsmarkedet med meget lidt viden om døvblinde. Det blev nævnt, at tolkeuddannelsen kun har en uges undervisning om døvblinde, og at der i de andre nordiske lande er meget mere fokus på døvblindetolkning. Tolkeuddannelsen i Sverige blev givet som eksempel på, hvordan det kan lykkes at uddanne tolke tilstrækkeligt.

Lars sagde: "Det betyder, at når jeg får en nyuddannet tolk, skal jeg bruge enormt meget energi på at lære hende op og uddanne hende, hvilket er meget krævende."

Den ene taktilgruppe udtrykte desuden bekymring for fremtidens muligheder for tolkning, fordi tolkeuddannelsen i Århus har faldende elevtal.

I fokusgruppen for tolke til/fra tegnsprog mener tolkene, at spejltolkning som fag er nødvendigt for at kvalificere tolkene.

Udbuddet af tolke var også et emne, de tegnsprogstalende døvblinde deltagere udtrykte frustration omkring. Det blev nævnt, at det er svært at skaffe taktolke med kort varsel, også i alvorlige situationer. Ellen sagde: "Det begrænser vores muligheder for at få løst problemstillinger, der naturligt løbende dukker op. Hvis jeg får en tid hos lægen om nogle dage, så er det umuligt at få tolk, og jeg må i stedet bede min datter om hjælp".

Begrænsninger inden for de områder, man kan få bevilliget tolk til, var det emne, der fyldte mest, dog ikke for gruppen af svagsynede. Det blev nævnt, at der i dag er tekster på film i biograferne, men at døvblinde ikke er ligestillede i denne kontekst, fordi der kun ydes tolkning mellem personer, der er fysisk tilstede. Ligeledes ønskes der bedre muligheder for tolkning af visuel information ud fra en betragtning om, at digitale medier fylder mere og mere og bliver samtidig mere visuelle. Informationer inden for døvesamfundet formidles også i stigende grad visuelt [på tegnsprog] gennem sociale medier, og det bliver stadigt sværere for taktilbrugere at følge med.

Nogle deltagere mente også, at det bør være en mulighed at kunne gemme skrivetolkning. En deltager begrundede det på denne måde: "Jeg kan ikke nå at læse alt, men der er det vigtigt for mig, at det er okay som døvblind, når man får punktskriftstolkning, at man må gemme tolkningen. Når man ikke hører alt, kan man så læse det, man ikke lige fik fat i. Det kan være meget svært både at høre og forstå på én gang, så derfor er det vigtigt, at vi må få lov at gemme tolkningen."

Et ønske om, at man kan bestille tolk i hele tidsrummet for aktiviteten fremkom også. Der er brug for at kunne gå en kortere tur, for at få klaret hjernen, læse nyheder eller lignende. "Som det er nu, er døvblinde nødsaget til at tage kontaktperson med, hvis man ønsker at komme ud og få frisk luft, også selvom det drejer sig om en meget lille procentdel af den samlede tolkning," sagde en deltager.

Der var desuden undren over, at man ikke må bruge tolk i udlandet, medmindre det er en politisk aktivitet, og at tolke ikke mere må ledsage døvblinde i egen bil. Til førstnævnte kommenterede en anden, at det ville blive alt for dyrt, hvis tolkning i udlandet blev frigivet.

Ellen fortalte også, at hun flere gange har oplevet, at hospitalet i forbindelse med undersøgelser og samtaler, ikke vil betale for tolkning. Det resulterer i, at hun ikke har mulighed for at kommunikere og få information om sit eget helbred.

Flere døvblinde deltagere var frustrerede over at få forskellige udmeldinger fra tolke om, hvilke opgaver tolken kan varetage under en tolkning. Der blev blandt andet givet eksempler på, at tolke ikke mere må tolke tekst fra skilte [sight-translation] og ej heller skrive notater, som den døvblinde kan gemme.

En deltager sagde, at det giver stor utryghed ikke at kunne stole på, at aftaler overholdes og beskrev en situation, hvor nogle tolke mente, at der kunne synstolkes fra skilte, mens andre havde fået besked fra Den Nationale Tolkemyndighed om, at det ikke er en opgave, som tolkene må udføre. "Jeg blev hylet helt ud af den, og synes det er meget uheldigt, at man laver om på tingene midt i det hele – det giver ikke tryghed" beskrev deltageren.

Tolkene i fokusgrupperne udtrykte ligeledes frustration over, at der ikke er klare udmeldinger fra de bevilligende myndigheders side, og fordi der gives forskellige svar, er det utrolig svært for tolkene at navigere i. Alle tolke virkede interesserede i at overholde de retningslinjer, der pålægges tolkene, men de skal også være retningsgivende i praksis. En tolk fortalte, at det er en stress-faktor hele tiden at skulle vurdere, om man må tolke den ene del, men måske ikke en anden del. ”Det er svært hele tiden at skulle dele det op i små detaljer, om det var noget man hørte, eller noget man så,” forklarede hun.

Ragna mente desuden: ”Der er flere ting, der isoleret set ikke er en tolkeopgave, men det bliver en tolkeopgave i situationen, fordi det er mennesker, vi taler om. Det kan også være at skære en bøf ud. Det er isoleret set ikke en tolkeopgave, men i situationen løser man det, for hvem skulle ellers gøre det? Ja, man kan bede en tjener om det, men det kræver rigtig meget forklaring og kan komme til at fylde meget.”

Carina eksemplificerede, hvordan synstolkningen i så fald ville være på en tolkeopgave: ”Hvis et skilt på et museum er en del af en lang opgave, så synes jeg, der er forskel på dén, og hvis en myndighed har besluttet sig for, at man ikke må læse en vejledning op i eget hjem. Men at man tolker en masse under en opgave, synsbeskriver osv., og så kan jeg slet ikke tolke den opgave, fordi jeg skal læse et skilt op undervejs. Nej... Hvis jeg skal ledsage, at nu kommer 200S [bus] mod Rødovre station – det læser jeg da også op! Ellers skal jeg sige BUS [på taktilt tegnsprog], der jo er en synsbeskrivelse, og når brugeren spørger: HVAD NUMMER?, så må jeg sige: DET VED JEG IKKE. JEG MÅ IKKE LÆSE. Når brugeren så spørger: ER DET VORES BUS?, kan jeg blot sige: DET VED JEG IKKE. JEG MÅ IKKE LÆSE.”

Tolkene var enige om, at man i tolkning til døvblinde ikke kan adskille information, som kommer fra henholdsvis syn og hørelse. Indtryk modtaget fra de to sanser bruges til at skabe et helhedsbillede af situationen.

4. Diskussion

Døvblindetolkning er tydeligvis et komplekst område, der kræver mange forskellige kompetencer for at resultere i en kvalificeret og succesfuld tolkning. Mængden af informationer, der skal indeholdes i tolkens arbejdshukommelse [også kaldet korttidshukommelse] på samme tid er særdeles høj, og uanset hvilken tolkeform der benyttes, vil der være en høj grad af kognitiv belastning på tolken. Arbejdshukommelsen er tillige begrænset i forhold til hvor meget information, den kan indeholde på samme tid (Cowan, 2001; Miller, 1956).

Inden for tolkeområdet findes der forskellige kognitive belastningsteorier (Gile, 1999; Seeber, 2011), men med de adskillige opgaver, der skal have samtidig opmærksomhed i en døvblindetolkning, kan man hævde, at ingen teorier medtager de yderligere elementer, som en døvblindetolkning består af. Derfor vil døvblindetolkning påføre tolken en højere kognitiv belastning end andre former for tolkning, heriblandt også fremmedsprogstolkning.

At udføre komplekse opgaver kræver, at personen er i stand til selektivt at udvælge information i omgivelserne [attention], dvs. er i stand til at fastholde fokus og opmærksomhed samt er i stand til at fastholde den relevante information i en periode – hele tiden klar til at komme i brug. Fastholdelsen sker i arbejdshukommelsen, der vurderes til at kunne holde information i op til et minut. For at et element kan lagres i arbejdshukommelsen, kræves det, at der har været fokus og opmærksomhed på det (Cowan, 2000).

Af rapporten fremgår det, at tolken både skal have opmærksomhed på den enkelte døvblinde og på de omkringliggende informationer, prioritere i indtrykkene og det sproglige budskab på samme tid, vel at mærke i en form, der er tilpasset den enkelte døvblinde.

Det sproglige budskab lagres ligesom de andre informationer i tolkens arbejdshukommelse med delvis inddragelse af langtidshukommelsen (Ericsson & Kintsch, 1995), såfremt tolken besidder baggrundsviden om emnet. Evnen til at kunne indeholde information til senere brug er et vigtigt kendetegn for den dygtige døvblindetolk. Det er nødvendigt for at undgå for mange emneskift, hvilket kan resultere i et unødvendigt ressourceforbrug for den døvblinde.

Arbejdshukommelsens kapacitet kan således hurtigt blive overbelastet i en døvblindetolkning, og blandt andet derfor er et velfungerende co-tolkesamarbejde essentielt for at kunne udføre opgaven.

De opgaver, der ligger ud over den sproglige formidling i døvblindetolkningen, kan antages også at gøre brug af langtidshukommelsen, såfremt tolken har baggrundsviden om den døvblinde og om situationen.

Jo flere færdigheder og jo mere baggrundsviden tolken har inden for de forskellige parametre, jo mere kapacitet vil hun have på dette felt. Den overskydende kapacitet kan således frigives til andre områder og i sidste ende minimere risikoen for en kognitiv overbelastning. En erfaren døvblindetolk vil dermed føle mindre udmattelse og have bedre udholdenhed, hvilket resulterer i, at tolken kan fortsætte længere tid uden pause end den mindre erfarne tolk. Det hænger i tråd med flere døvblindes ønske om, at tolkene ikke følger de normative regler for pause, som i traditionel tegnsprogs- og skrivetolkning samt ønsket om et frit tolkevalg.

Tegnsprogs- og tolkekompetencer

Det fremgår med al tydelighed, at en uddannet tegnsprogstolk ikke er ensbetydende med, at tolken besidder tilstrækkelige tegnsprogs- og tolkekompetencer. At alle 11 tegnsprogsbrugere beskriver, at det sommetider ikke er tegnsprogstolkning de modtager, men i stedet tegndansk tolkning baseret på dansk syntaks, er foruroligende. Det bør være forventeligt, at en uddannet tegnsprogstolk er i stand til at udføre tolkning til tegnsprog. Årsagen kan dels skyldes tegnrummets begrænsning på taktilt tegnsprog samt en opfattelse af, at tegnrummet skal begrænses i tolkning til tegnsprogsbrugere med nedsat syn, men det må anses for usandsynligt, at dette er den grundlæggende årsag.

En yderligere årsag kan være tolkens frygt for at prioritere i budskabsformidlingen, hvilket leder til en tegndansk tolkning. Hvis tolken ikke tør prioritere vil alle informationer medtages, hvilket resulterer i, at tolkningen skal foregå i et så hurtigt tempo at tolken i sin tolkeproces ikke er i stand til at foretage budskabsformidling til et sprog med en anden syntaks.

At foretage budskabsformidling til et sprog med en anden syntaks kræver en procestid (Kirchhoff, 2002). Fordi tolken er kapacitetsmæssigt presset på andre parametre, vælger tolken muligvis at tilsidesætte sin procestid i forhold til budskabsformidlingen for at få plads til andre ting med det resultat, at tolkningen bliver tegndansk.

I tolkens iver for at medtage alle informationer kan konsekvensen af det hurtige tempo ydermere være, at den døvblinde ikke kan nå at mærke forskel på tegns fonemiske forskelle, hvilket leder til at den døvblinde må bruge flere ressourcer på indre kompensation.

Ligeledes kan man stille spørgsmålstegn ved, om alle tolke kender de rigtige fonemer for hvert enkelt tegn, og hvilke konsekvenser det har. Ud fra meldingen om at det er svært at følge med i tegnsprogets udvikling, er det også muligt at forestille sig, at flere taktilbrugere selv ikke har en korrekt opfattelse af et tegns fonemer og dermed kan have udfordringer i aflæsningen – selv hvis et tegn er udført korrekt.

Samtidig er det dog ikke sikkert, at et højt tempo på sætningsniveau nødvendigvis er svært at følge for tegnsprogstalende døvblinde. Taktilbrugernes beskrivelse af at det generelt er lettere at forstå en døv tegnsprogstolks formidling end en hørende tolks, også selvom den foregår i et hurtigt tempo, indikerer at det er muligt at foretage en taktil tolkning med en tegnsprogssyntaks. Det vil formentlig være af større betydning at sætningskonstruktionen er let forståelig og skaber det billede af historien, som de tegnsprogstalende døvblinde efterlyser.

Der er flere ting inden for taktil tegnsprogstolkning, der kunne være relevant at undersøge nærmere, for eksempel hvordan tegn, der består af identiske fonemer, men har forskellig betydning, formidles. Vi ved, at nogle af disse tegn ændrer håndform, så håndformen repræsenterer forbogstavet for ordet. Det ses for eksempel ved tegnet LAND, der også kan betyde have, marked, grund, mark, plads og andet (Ordbog over Dansk Tegnsprog, u.å.)

Det er almindeligt i taktil tegnsprog, at håndformen kan skifte afhængigt af betydningen (Dalum, Jeppesen, Myrup, & Pedersen, 1997), men det gælder ikke for alle betydninger. I ovennævnte eksempel bruges for eksempel aldrig GRUND tolket med håndformen G. Der findes utallige eksempler på dette, og derfor er det nærliggende at tænke, at disse tegn udgør en udfordring i aflæsningen og medfører en højere grad af indre

kompensation. For seende døve adskilles betydningen af disse tegn ofte visuelt ved at se på tolkens mundbevægelse, så seende døve bliver ikke påført samme grad af indre kompensation som døvblinde.

Brugen af hyperonymer, som tolkene også omtaler, kan være en mulig løsning, men det er ikke alle ord, der er et underbegreb [hyponym], og derfor er det kun en løsningsmulighed i enkelte situationer.

Collins & Petronio (1998) beskriver, at non-manuelle artikulatorer, der i visuelt tegnsprog produceres samtidig med en proform, kan udtrykkes gennem en diskret forskel i tegnets udførelse på taktilt tegnsprog. Tegnet kan således udføres enten hurtigere eller langsommere eller med afslappede eller spændte muskler i stedet for non-manuelle artikulatorer. Dette bør være et område, der undersøges i forhold til dansk taktil tegnsprogs kommunikation og tolkning, fordi det kan have store fordele for døvblindes kommunikation, hvis tolke har mulighed for at udtrykke non-manuelle artikulatorer manuelt.

Ligeledes vil det være interessant at overveje modifikationer i henhold til begrebet pro-taktil kommunikation. Man ser ind imellem primært døve kontaktpersoner ændre på tegns udførelse. Det kan for eksempel være LÆGE, der er et to-håndstegn med to forskellige håndformer, hvor den ene er passiv og den anden er aktiv. Her holder den døvblinde sin hånd oven på kontaktpersonens aktive hånd, men når LÆGE skal produceres, ændrer kontaktpersonen sin passive hånd til at være aktiv [dog uden at den døvblinde kan mærke dette]. Kontaktpersonen bruger den alternative aktive hånd og udfører tegnet LÆGE oven på den døvblindes 'lytte-hånd', der i dette øjeblik ændrer funktion til passiv hånd. Det kan være for at give en tydeligere indikation af artikulationsstedet, der ellers vil være svært at mærke på kontaktpersonens passive hånd i traditionel taktil tegnsprog. Her ville tegnet formentlig kunne forveksles med MINUT, da LÆGE og MINUT er minimal par, der kun adskiller sig fra artikulationsstedet, hvilket i øvrigt ligger tæt på hinanden.

Pro-taktil kommunikation er ikke udbredt i Danmark og bruges kun sporadisk, men pro-taktil kommunikation vil kunne højne såvel tolkes bevidsthed om døvblindes perception som formidlingen af budskabet. Det kunne være nærliggende at inddrage kontaktpersoner i fremtidige undersøgelser, da de besidder stor viden om kommunikation med døvblinde.

Fra et grammatisk perspektiv må det formodes at henførende sætninger, specielt parentetiske relativsætninger, medvirker til yderligere emneskift og dermed ofte bør udelades. Et eksempel på en parentetisk relativsætning er "Præsidenten, der lige var vendt hjem fra Kina, mødte pressen i det ovale værelse." Parentetiske relativsætninger er karakteriseret ved at kunne udtages af den overordnede helsætning, uden at denne ændrer betydning. Den relative sætning er at betragte som et stykke ekstra information, der ligger ud over den øvrige information i helsætning og ikke udgør en integreret del af denne (Den Store Danske Ordbog. u.å). Derfor kan det opfattes som unødvendig information og være en kilde til forvirring for en taktilbruger. Informationen kan eventuelt tilføjes senere, når sætningen er færdigtolket.

Deltagernes tilkendegivelser omkring udfordringerne med emneskift kræver, at tolken må sørge for i sin lingvistiske formidling at færdiggøre et emne, inden der fortsættes til næste. Det kræver, at tolken besidder en vis mængde selvkontrol for at undgå at medtage informationen i første omgang samt genkaldelsesteknikker, der sikrer, at informationen kan genkaldes, når det bliver nødvendigt (Dohm, 2015). Dette må ligeledes gøre sig gældende i synstolkning.

Emneskiftene kan til dels afhjælpes af tolken, men til møder og lignende i FDDB-regi, bør det også afhjælpes af god mødeledelse og bevidsthed hos de andre deltagere.

Ovenstående udfordringer understreger, at det er af største betydning, at der altid er god tid i kommunikationen med og tolkningen for døvblinde (Dalum et al., 1997), at tolken tager sig tiden og ikke lader sig stresse af andre faktorer.

Tolkning fra tegnsprog

Mange tegnsprogstolke foretrækker at tolke fra talesprog til tegnsprog, dvs. fra deres modersmål til et fremmedsprog (Napier, Rohan, & Slatyer, 2005). Grunden til dette kan være, at tolkens kapacitet ofte bliver overbelastet på grund af udfordringer med, at visuel perception og produktion af et sammenhængende målsprog foregår simultant.

Dohm's undersøgelse (2018) af danske tegnsprogstolkes perception af tegnsprog i en tegnsprog til dansk tolkning viser, at når tolkenes kapacitet overbelastes, for eksempel i produktionen [formulering af danske sætninger], ser de ikke vigtige elementer af den efterfølgende ytring på udgangssproget [tegnsporg], hvilket leder til fejltolkning. Den manglende perception gør sig specielt gældende for pronomener og tegnsprogsmarkører, der indikerer tid. Overbelastningen i produktionen begrundes oftest med indholdsmættede sætninger på tegnsprog, for eksempel brug af proformer samt manglende mundbevægelser, der kræver en vurdering af betydning eller register fra tolkens side.

I forbindelse med tolkninger for døvblinde vil tolkens kapacitet udfordres yderligere, hvis den døvblinde producerer tegn, hvor der bruges andre fonemer end de, som man kunne forvente, mangler angivelse af tid, manglende mimik med videre. Som der nævnes af en tolk fra fokusgruppen er en lang procestid meget vigtig i en tegnsprog til dansk tolkning for taktile døvblinde, hvilket betyder, at tolken skal indeholde endnu mere information end i en traditionel tolkning fra tegnsprog.

I en international undersøgelse af døve lederes samarbejde med tegnsprogstolke (Haug et al., 2017) er en af deres strategier i forhold til at kontrollere tolkningen fra tegnsprog til talesprog, at holde øjenkontakt med tolken samt se efter reaktioner fra de tilhørende. Dette er ikke umiddelbart en mulighed for døvblinde, hvilket øger kompleksiteten.

Haptiske signaler kunne være et godt værktøj til at give den døvblinde mere kontrol over situationen og bør i højere grad overvejes.

Løsningen på denne udfordrende tolkeform kan tillige være i højere grad at gøre brug af døve tegnsprogstolke, så belastningen på den måde deles. Døve tegnsprogstolke kan således tolke tegnsproget til den hørende tolk i en sprogkode, der i højere grad består af en dansk syntaks med tydeliggørelse af referenter, tid med videre. Derudover kan den døve tegnsprogstolk indeholde information, hvis der kræves flere ord på målsproget på grund af tegnsprogets simultane struktur og/eller en længere produktionstid, for eksempel grundet krav om tydelig artikulation. Denne løsning bruges allerede i dag i begrænset omfang, men set ud fra flere deltageres ytringer om fordelene ved et tolketeam bestående af en døv og en hørende tolk, er det måske at foretrække for endnu flere døvblinde.

Spejltolkning kræver, som nævnt af deltagerne, øvelse. Det er nærliggende at overveje det faktum, at hørende tolke normalt tolker mellem deres modersmål, dansk, og et fremmedsprog, tegnsprog, men i denne henseende tolker de mellem to fremmedsprog, hvilket kan give en større belastning. I den forbindelse vil det være relevant at lære fra døve tegnsprogstolkes tolkeproces og hukommelsesstrategier i forbindelse med spejltolkning.

I sammenhænge, hvor det er muligt, vil det være en fordel at foretage en konsekutiv tolkning, eller skifte mellem konsekutiv og simultan tolkning, da tolkens kapacitet ellers overstiges.

Taletolkning

Sproglyde i tale består blandt andet af grundtoner [stemmebåndets svingninger] og overtoner [klang]. Hvisker man, taler man meget dæmpet uden at sætte stemmebåndet i svingninger, hvilket betyder, at der ikke er en grundtone, hvorfor mange talebrugere ikke kan høre hvisken. Klangen i sproglyden er næsten lige for talende personer. En person med nedsat hørelse har svært ved at opfatte klangforskelle, hvilket er en af grundene til, at man altid skal præsentere sig for døvblinde (Raanes, 2001b).

Taletolkning kræver stor indsigt i den døvblindes hørelse samt en konstant opmærksomhed på, hvad samtalepartneren siger, hvordan det siges, og hvad der sker i omgivelserne.

Fordi tydelig tale gør det lettere for døvblinde at skille lydene og ordene fra hinanden (ibid.), skal tolken være opmærksom på, om samtalepartneren kigger i en anden retning, udtaler et ord utydeligt, taler med mad i munden, eller der opstår støj for eksempel en stol der trækkes ud, personer der hoster og andet. Det er disse huller, tolken skal udfylde, hvilket betyder, at tolken konstant er i 'alarmberedskab'.

Ørbeck's undersøgelse (2012) af 12 døvblinde med nedsat hørelse viser en signifikant dårligere taleforståelse, når der er baggrundsstøj, hvilket betyder at lydforholdene er afgørende for, hvor meget der skal tolkes.

Undersøgelsen viste også, at deltagere med synsrest kan udnytte denne til at forbedre taleforståelsen gennem mundaflæsning. Det afhænger dog af en række faktorer som afstanden, læbernes kontrast, lysforhold og andet. Dette bekræfter nødvendigheden af, at tolken hele tiden skal være opmærksom og have en god fornemmelse, ikke kun af den døvblindes hørelse, men også af personens syn for at kunne yde en fyldestgørende tolkning.

De manglende ord kan enten formidles gennem modersmålet, tale [tydeligt artikuleret] eller på de forskellige sekundære kommunikations- og tolkeformer, som den døvblinde behersker. Sidstnævnte betyder, at det ikke er nødvendigt at afbryde samtalen. I situationen vil valgene tages af tolken på baggrund af den baggrundsviden, tolken besidder. Omhandler de manglende ord et spørgsmål for eksempel om den døvblinde ønsker kaffe, vil en rutineret bruger af haptiske signaler kunne modtage budskabet for eksempel med signalet ? [spørgsmålstegn] + KAFFE, ligesom en 'Skål' råbt i et støjfyldt lokale vil kunne formidles med det haptiske signal for SKÅL.

Er det ikke muligt at formidle budskabet gennem haptisk signaler, kan tolken overveje, om hun mener den døvblinde kender tegnet og, i så fald udføre det taktilt, eller om det/de manglende ord bedre formidles ved punkttolkning eller andet. Ud fra de tidligere beskrivelser om tegns opbygning og kompleksitet i en taktill aflæsning bør tolken tage i betragtning, at tegnet skal være så simpelt at aflæse som muligt, da det ikke er den døvblindes modersmål.

Man kan antage at, for personer der ikke har tegnsprog som modersmål, er det lettere at aflæse et taktilt tegn, der er et to-håndstegn med samme håndform, og hvor den ene er aktiv, mens den anden er passiv, som for eksempel ARBEJDE og MÆLK. Naturligvis under forudsætning af, at den døvblinde kender tegnet. For at tolken kan udvælge taktile støttetegn på et tilstrækkeligt grundlag, kunne dette også være et område til fremtidige undersøgelser.

Raanes (Ibid.), der har undersøgt tale og taleforståelighed for døvblinde, beskriver, at det kræver meget koncentration for en talebruger at lytte til tale, og at der også her ofte gøres brug af indre kompensation. "Jo mere man skal gætte sig til, jo større risiko for misforståelser, og på et tidspunkt vil det ikke være muligt at høre tilstrækkeligt for at forstå, hvad der siges" (egen oversættelse). Deslige mener hun, at alle døvblinde bør motiveres og gives mulighed for at lære en alternativ kommunikationsform, der kan benyttes, når den primære ikke kan bruges, enten i kortere eller længere perioder, eller som supplement til den primære kommunikationsform.

I den forbindelse kan man overveje om haptiske signaler kan være en sekundær kommunikationsform. Da haptiske signaler ikke kan bruges som en ren tolkeform, hvis hørelsen helt forsvinder [man kan for eksempel ikke bruge haptisk til at tolke et foredrag], er det mere nærliggende at anskue haptiske signaler som supplerende til en eksisterende kommunikationsform.

Det er ikke alle talebrugere, der har en så alvorlig grad af syns- og hørenedsættelse, at de har behov for tolk. Eller nærmere: det er ikke i alle situationer, de har behov for tolk. Alle døvblinde vil kunne befinde sig i situationer, hvor de ikke kan følge med grundet deres høre- og synsnedsættelse, men ligeledes vil der, for størstedelen, være situationer, hvor forholdene er optimale, og det derfor er muligt at høre. Man kan sige, at det er situationsbestemt, om der er behov for tolk. Dette vil også gøre sig gældende for tegnsprogsbrugere med nedsat syn, hvorimod personer, der er helt døve og helt blinde, altid vil have et tolkebehov, medmindre kommunikationen foregår med kun én samtalepartner, og denne kan kommunikere tilfredsstillende direkte med den døvblinde.

Synstolkning

I forhold til disciplinens størrelse er litteraturen om synstolkning meget begrænset. Synstolkning er delvist beskrevet i forhold til synstolkning for blinde, herunder tolkning af tv-udsendelser, teater, film med videre, på engelsk kaldet 'audio description', og i meget begrænset omfang i forbindelse med synstolkning for døvblinde. De nordiske lande har dog haft fokus på dette område siden årtusindskiftet, og primært gennem norske og finske udgivelser findes der god og nyttig litteratur. Synstolkning defineres også som 'synsbeskrivelse', 'beskrivelse' og 'miljøbeskrivelse'.

De beskrevne metoder til synstolkning er for omfattende at gengive i denne rapport, men mange af elementerne i de fleste udgivelser om synstolkning for døvblinde går igen i de betragtninger, som deltagerne i fokusgrupperne er kommet frem til, såsom fra helhed til deltalje eller omvendt.

Inden en synstolkning indledes, er det vigtigste, at tolken er i stand til at give omgivelserne opmærksomhed. Raanes (2001a) skriver: "Al beskrivelse starter med at se. At være opmærksom på omgivelserne (...) at se med vågne øjne" (egen oversættelse).

Denne skærpede opmærksomhed er i overensstemmelse med deltageres udmeldinger, men nogle døvblinde deltagere beskriver også, at det ikke er alle tolke, der besidder eller benytter sig af skærpet opmærksomhed. Det kan være grundet manglende viden, men også at en konstant skærpet opmærksomhed kræver meget kapacitet og kan være udmattende for tolken. Flere tolke nævner netop synstolkning som et af de sværeste felter at navigere i inden for døvblindetolkning.

Den skærpede opmærksomhed skal sættes i kontekst til den døvblindes generelle interesser og formål med tolkningen. Lahtinen, Palmer & Lahtinen (2010) mener, at forberedelse sammen med den døvblinde er vigtig i denne forbindelse. En god forberedelse vil guide tolken til at kunne prioritere sin tolkning. Trine Næss, døvblind nu afdød forfatter, mente, at det vigtigste samarbejde mellem tolk og døvblind sker netop på dette tidspunkt, og at det er enhver døvblinds "pligt at bidrage med at definere, hvad man ønsker at få beskrevet og hvilket fokus der er vigtigt i den enkelte sammenhæng." (Næss, 2006) (egen oversættelse).

Alle elementer behøver ikke blive italesat, men tolken skal have en fornemmelse af, hvad hun skal bide mærke i i den enkelte situation. Har den døvblinde elektronisk udstyr med, vil et vigtigt fokuspunkt for eksempel være, hvor stikkontakter er placeret. Stikkontakten tolkes ikke tilfældigt, lige når man kommer ind ad døren. Tilfældig tolkning og uorganiseret informationsstruktur kan medvirke til et kaotisk billede af situationen (Lahtinen, Palmer & Lahtinen, 2010; Raanes, 2001a). I stedet er det vigtigt, at tolken har fokus og opmærksomhed på dette og andre elementer, hvorefter det er muligt at lagre oplysningerne i arbejds hukommelsen, indtil de kan tolkes i en struktureret og meningsgivende sammenhæng.

Som en døvblind deltager beskrev, vil andre deltagers udtryk og væremåde være relevant, hvis man for eksempel er kursusansvarlig, da det giver mulighed for at handle på de informationer. Tolken skal således tænke funktionelt og overveje, hvad man som døvblind har brug for i situationen (Raanes, 2001a).

I relation til deltageres udtalelser beskriver Raanes (ibid.), at stemning og atmosfære sjældent ytres lingvistisk, men at det er uhyre vigtigt at tolke den for at sætte forståelsen i kontekst. Næss (2006) nævner fremstilling af atmosfære i relation til kravet om, at tolken skal være objektiv som en af de største udfordringer i synstolkning. Den samme holdning har hun til karakterisering af personer i omgivelserne. Hun argumenterer for, at en tolkning af stemning eller atmosfære altid vil være subjektiv, fordi situationer opleves forskelligt afhængigt af øjnene, der ser, og hvilken baggrund den enkelte tolk har. "At erkende at det er sådan, er første skridt på vejen mod en professionel tryghed med den accept det er at fremstille, karakterisere, beskrive omgivelserne med udgangspunkt i egne, subjektive erfaringer og forståelse af omgivelserne," skriver hun.

Næss mener desuden, at man ikke skal undervurdere døvblindes evne til selv at danne sig en mening.

Dette er meget interessante perspektiver set i forhold til tolkenes udtalelser om synstolkning, hvor det ikke virkede til, at der var fuld enighed i fokusgrupperne. Det understreger det komplekse felt, som tolkene navigerer indenfor, og det er måske vigtigt at finde en måde at gøre prioriteringerne og tolkningerne mere transparente på.

Næss (ibid.) beskriver desuden, at muligheden for at vise interesse for andres liv og oplevelser er vanskelige for døvblinde. "Når man ikke uden videre opfatter så meget fra sine omgivelser, er det mest ens egne erfaringer og daglige sysler, der ligger til grund for at etablere social kontakt og samtale. (...) Man kan blive overfokuseret på egne erfaringer og opfattes let som selvcentreret. Ved en mere aktiv miljøbeskrivelse, hvor karakteristik af personer og stemninger vægtes, kan dette i stor grad undgås," skriver hun.

Taget i betragtning af at mange døvblinde tilbringer en stor del af dagen alene eller ikke modtager synstolkning fra en professionel, giver dette god mening, og det falder i tråd med deltagernes beskrivelse af, at synstolkning kan skabe samtaler. Samtidig kan Næss' beskrivelse være med til at skabe forståelse for isolationens konsekvenser, og hvorfor nogle døvblinde ikke reagerer på tolkens synstolkning og i stedet vælger at snakke med tolken.

Synstolkning giver således både mulighed for at skabe kontakt med andre (Næss, 2006; Raanes, 2001a), mulighed for at være delagtiggjort i sit eget liv (Raanes, 2001a) samt mulighed for at træffe valg (Lahtinen, Palmer & Lahtinen, 2010).

Turtagning

Der er stor forskel på tolkens involvering i turtagning afhængigt af, om tolkningen er ordstyrer-ledet, som under et møde, eller om det ikke er. Er tolkningen ordstyrer-ledet, vil beslutninger om turtagning overlades til deltagerne gennem synstolkning. Haptiske signaler vil ofte være den primære del af synstolkningen i disse situationer, hvor det let kan angives, hvem der markerer, og hvem der har ordet. Dette både til mødelederen og til de deltagere, der har tolk. Raanes & Berge (2017) har undersøgt en mødesituation i forbindelse med et bestyrelsesmøde i døvblindeforeningen i Norge, hvilket i hovedtræk viser samme praksis som i Danmark.

Fokusgruppen for tolke til talebrugere drøftede også emnet turtagning i relation til ikke-ordstyrerledede tolkninger, som for eksempel en middag for døvblindeforeningens hovedbestyrelse. Tolkene virker meget bevidste om deres formål i disse situationer, men samtidig er det skrøbeligt, fordi det kræver et samarbejde, hvor tolkene med præcision og nøjagtighed dækker hinandens behov. Der eksisterer meget lidt forskning om turtagning i døvblindes tolkede samtaler (Berge & Raanes, 2013) og mere viden kan være en mulighed for at sikre tolkningens kvalitet på dette område.

Etik

Fire ud af de seks døvblinde taktilbrugere i fokusgrupperne mente, at det er tolkens ansvar at afbryde den, der taler, såfremt budskabet ikke kan formidles. Dette er naturligt, fordi det kun er tolken selv, der ved om hendes kapacitet er ved at være udfordret i en sådan grad, at det vil lede til fejltolkning.

Årsagen til at døvblinde ønsker, at tolken har ansvaret for at stoppe taleren, kan ses i relation til Dagmars udtalelse: "Det er ikke altid, man har overskud til at sige, at man ikke forstår". Ligeledes beskriver nogle af tolkene, at de ikke altid får respons på det haptiske signal 'Kan-du-høre?'. Man kan forestille sig, at det kræver mange ressourcer for en døvblind at metaperspektivere på sin egen situation uden at miste koncentrationen om aflæsningen og forståelsen af budskabet. Al kapacitet og ressourcer er dedikeret til aflæsning af tolkningen, og det kan derfor være svært at træde ud af rammen omkring forståelse af tolkningen og selv stoppe taleren.

Magt, som også blev nævnt i nogle fokusgrupper, er derfor nærliggende at medbringe her. I lyset af Foucault's teori om samspillet mellem magt/viden, hvor viden om et menneske uløseligt hænger sammen med magt over mennesket, er diskussionen yderst relevant. Erstatte vi viden om mennesket med viden om situationen, giver det unægteligt tolken magt. Tolken besidder den visuelle og ofte også den kontekstuelle viden om situationen og har magten til at vurdere, hvilken viden der skal videreformidles. Med magten følger der ansvar – ansvar for at de elementer der videreformidles giver den døvblinde information og viden til at kunne træffe valg, men måske endnu vigtigere også et ansvar for at den information og viden, der *ikke* videreformidles ikke var nødvendig, for at den døvblinde kunne handle autonomt.

Som flere af deltagerne har beskrevet, handler synstolkning for dem om, at døvblinde får valgmuligheder. På denne måde forsøger tolkene at give magten tilbage til den døvblinde. Det er empowerment, det vil sige kontrol over og ansvar for sit eget liv og sin situation (Den Danske Ordbog, u.å.). Næss (2006) beskriver netop, at synstolkningen betyder, at tolkens magt flyttes til den døvblinde, og dermed gives der empowerment.

Det er derfor afgørende, at tolke erkender den magt, de besidder, og er i stand til at forvalte den med henblik på empowerment.

Der findes mange modeller for praksisbaseret tilgange til etisk beslutningstagning (Cottone & Claus, 2000). Da døvblindetolkning er individuelt baseret og tilpasset til den enkelte døvblinde person, er en normativ etisk tilgang, der beskriver, hvad man må og ikke må, ikke at foretrække, og ville i praksis alligevel blive tilsidesat i mange situationer (Dean & Pollard, 2018).

Derfor bør der fokuseres på en deskriptiv tilgang, der ikke fokuserer på at vurdere en adfærd, men i stedet på at årsagsbeskrive den. Inden for den deskriptive teori kan en konsekvens-etisk tilgang (Dean & Pollard, 2013) være relevant i døvblindetolkning, da beslutninger så vil træffes ud fra en refleksiv praksis om konsekvenserne af ens beslutninger.

Tillid

Det er ikke enestående viden, at der er behov for, at tolken bør være tillidsvækkende. I en international undersøgelse af døve lederes samarbejde med tegnsprogstolke gives der fire parametre for en dygtig tolk: Tolkens sproglige og tolkefaglige færdigheder, tillid til tolken, tolkens baggrundsviden og villighed til at formidle kontekstuel viden samt tolkens kendskab til den døve kunde (Haug et al., 2017).

Frit tolkevalg

Beskrivelserne af tolkes fysiske kendetegn samt eventuelle konsekvenser understreger vigtigheden af et frit tolkevalg for døvblinde. Ud over sproglige og tolkefaglige færdigheder er det umuligt for andre at vurdere om højde og drøjde resulterer i konsekvenser for den enkelte døvblinde, ligesom det heller ikke er muligt for andre at vurdere konsekvensen af graden af sved i håndfladerne, eller om en tolks teint forstyrrer aflæsningen.

Samfundsøkonomisk er det spildte ressourcer ikke at lade den døvblinde selv vælge, hvilken tolk han/hun ønsker at benytte sig af.

Det er vigtigt at huske på, at hvis døvblindes ønsker skal opfyldes, stiller det ikke kun krav til tolkene, men også tolkeleverandørerne og deres planlægning af tolkningen. Har en døvblindetolk arbejdet flere dage fra morgen til aften med kun få pauser, vil det være nødvendigt for tolken at holde en periode fri for at restituere. Som tolkene beskrev handler det om udholdenhed, og det kan vel sammenlignes med en maraton, der netop kræver restitution for ikke at ødelægge sig selv.

Ydermere vil det i forbindelse med tolkning under ledsagelse være nødvendigt ikke at planlægge tolken til en tolkning umiddelbart efterfølgende, ligesom tolken ikke kan planlægge private aftaler. Skulle der ske noget uforudset, at togene ikke kører eller andet, kan tolken ikke efterlade den døvblinde, uagtet om hun har en anden tolkeopgave. Som beskrevet kræver det tillid og tryghed til tolken, hvilket også betyder, at den døvblinde under ingen omstændigheder kan efterlades et ukendt sted.

Disse ting bør tolkeleverandøren være indstillet på, når man leverer en døvblindetolk.

5. Konklusion

Konklusionerne i denne rapport bygger på fokusgruppe-interviews med 16 døvblinde, der hver især benytter sig af forskellige kommunikations- og tolkeformer, samt syv erfarne døvblindetolke. De 16 døvblinde er henholdsvis seks taktilbrugere, fem tegnsprogsbrugere med nedsat syn og fem talebrugere.

I fokusgruppe-interviewene var deltagerne inddelt efter deres primære tolkeform. Igennem direkte dialog med hinanden beskrev og uddybede de deres ønsker til og erfaringer med tolkning.

Efterfølgende blev der etableret to fokusgrupper bestående af syv tolke med stor erfaring i at tolke for døvblinde. Tolkene beskrev deres erfaringer og bud på bedste praksis inden for døvblindetolkning. Tolkenes refleksioner er i denne rapport på flere områder fremstillet som en deskriptiv metode for, hvordan en døvblinde-tolkeopgave kan udføres tilfredsstillende samt hvilke tolkefaglige og etiske overvejelser, en døvblindetolk bør foretage.

Grundet de store forskelle i døvblindes grad af syns- og hørenedsættelse og sproglige forudsætninger er der ikke to tolkninger, der er ens. Den erfarne og kompetente døvblindetolk tilpasser sin tolkning til den enkelte døvblinde og til de ressourcer, der er til rådighed den pågældende dag.

Døvblindetolkning adskiller sig fra traditionel tegnsprogs- og skrivetolkning ved sin kompleksitet, da den indeholder flere forskellige discipliner. At der skal tages højde for det manglende syn, men samtidig forsøges at give et helhedsbillede af den pågældende situation, kræver stor forståelse af tolken. Tolken skal være opmærksom på alt, hvad der foregår i omgivelserne, såvel visuelt som auditivt, og prioritere og indeholde information under tolkeprocessen. Hele tiden med en konstant strøm af ny information. Det betyder, at der er en særdeles høj kognitiv belastning på tolken og døvblindetolkning kræver øvelse og indsigt såvel i egne som i den døvblindes kapaciteter og begrænsninger.

Et godt samarbejde med den døvblinde er essentielt for at kunne udvælge den korrekte information og dermed udføre den bedste tolkning. Forberedelse mellem tolken og den døvblinde kan være et afgørende parameter, således at tolken ved, hvad der er mest relevant for den døvblinde, og dermed hvor fokus skal rettes henimod. Et godt samarbejde mellem tolken og tolkekolleger er ligeledes en vigtig faktor for tolkningens succes.

De taktile tegnsprogsbrugere udtrykte ønske om taktiltolkning til tegnsprogssyntaks med tydeligt adskilte tegn. Derudover skal tolken have opmærksomhed på, om tegnenes fonemiske opbygning kan aflæses og forstås taktilt, eller om de må modificeres.

Det visuelle tegnsprogs non-manuelle artikulatorer skal ydermere formidles taktilt for at sikre en succesfuld tolkning.

Der blev blandt de taktile tolkebrugere berettet om massive problemer med spændinger i arme, skuldre og nakke, hvilket gør korrekt placering under tolkningen yderst vigtig. Overvejelser om tegnummets størrelse, og at tolken ikke lader hånden hænge i en 'lytte'-position er også vigtigt for at undgå smerter.

Fra tegnsprogsbrugere med nedsat syn var der ønske om at modtage tegnsprogstolkning, der indeholder alle elementer af tegnsprog. Mimik og kropsbevægelse var blandt de mest markante ønsker. Alle

deltagerne gav udtryk for, at tolkenes udfoldelse på tegnsprog begrænses for meget, når der forsøges tolket til et lille tegnrum. Når tegnene og tegnsproget udføres småt, virker tegnsproget sjusket, og det bliver sværere at aflæse. Alle ønsker derimod et tegnrum, der er nærmere det som almindeligt seende døve bruger, og at afstanden i stedet tilpasses den enkeltes synsfelt.

Talebrugerne beskrev vigtigheden af, at tolken artikulerer ordene i en taletolkning tydeligt, ikke taler for hurtigt eller mumler. Tolken skal have en stemme, der er tydelig at høre. Det er en stor udfordring, at taletolkning ofte ikke kan foretages simultant med taleren, da det medfører, at tolken kun sjældent kan foretage en fuldtolkning. Derimod må tolken simultant supplere med andre kommunikationsformer, som oftest haptiske signaler, og udvælge de vigtigste elementer til en konsekutiv tolkning.

En døvblindetolk skal ikke være berøringsangst og må i samarbejdet med døvblinde indstille sig på at være personlig. Såfremt tolken ikke kender den døvblinde, hun samarbejder med, skal tolken være interesseret i at tilegne sig kendskab for at kunne yde den bedste tolkning. Døvblinde ønsker, at tolken er fleksibel og tillidsvækkende, da døvblindes fysiske sikkerhed, kommunikationsmuligheder og mulighed for autonomi afhænger af tolken.

Tolken skal have en høj grad af overblik og opmærksomhed samt kunne skelne mellem relevant og irrelevant information, da prioritering af information er en vigtig del af døvblindetolkens arbejde.

Såvel den sproglige som den visuelle tolkning skal foregå på en struktureret måde, så emneskift kan undgås, da det kan være forvirrende og ressourcekrævende.

Synstolkning er essentielt, for at døvblinde kan føle sig delagtiggjort og for at kunne vælge og handle ud fra den information, der videreformidles. Synstolkning er ligeledes med til at skabe kontakt til andre mennesker. En god døvblindetolk kan således give døvblinde bedre mulighed for autonomi.

Resultaterne i denne rapport er enestående, fordi de beskriver døvblindes tolkeønsker fra døvblindes eget perspektiv. Der er variationer og specifikke ønsker, og det er derfor essentielt, at tolken altid afstemmer og aftaler ønsker til tolkningen med den enkelte.

Alligevel har denne rapport afdækket mange sammenfald, der kan bruges til at give fremtidige døvblindetolke større forståelse for og viden om døvblindetolkning. Rapporten kan ikke stå alene, da færdighederne i de enkelte discipliner ikke er beskrevet fuldendt. Den kan dog være udgangspunkt for videre undersøgelser samt danne grundlag for videreuddannelse af tolke, der ønsker at opkvalificere egne færdigheder inden for døvblindetolkning.

Desuden giver rapporten et nuanceret billede af døvblindes kommunikative behov, der kan understøtte interessepolitisk arbejde samt give myndigheder viden, der i sidste ende kan lede til et aktivt og selvstændigt liv for døvblinde.

Litteraturliste

- Afdeling for Dansk Tegnsprog (u.å.). *Tema: Tegnenes byggeklodser*.
<http://dansktegnprog.dk/temaer/tema/tegnenes-byggeklodser/> (set 06.01.2020)
- Baddeley, A. (2003). Working memory and language: An overview. *Journal of Communication Disorders*, 36(3), 189–208.
- Battison, R. (1974). Phonological Deletion in American Sign Language. *Sign Language Studies*, (5), 1–19.
- Battison, R. (1978). *Lexical borrowing in American Sign Language*. Silver Spring, MD.
- Berge, S. S., & Raanes, E. (2013). Coordinating the Chain of Utterances: An Analysis of Communicative Flow and Turn Taking in an Interpreted Group Dialogue for Deaf-Blind Persons. *The Aluminum Association, Inc*, 14.
- Collins, S. D. (2014). Adverbial Morphemes in Tactile Sign Language: Deafblind Interpreting. In R. Adam, C. Stone, S. D. Collins, & M. Metzger (Eds.), *Deaf Interpreters at Work* (pp. 117–139). Gallaudet University Press.
- Collins, S., & Petronio, K. (1998). What Happens in Tactile ASL? In C. Lucas (Ed.), *Pinky Extension and Eye Gaze: Language use in Deaf Communities* (pp. 18–37). Gallaudet University Press.
- Cottone, R. R., & Claus, R. E. (2000). Ethical Decision-Making Models: A Review of the Literature. *Journal of Counseling & Development*, 78(3), 275–283.
- Cowan, N. (2000). Processing limits of selective attention and working memory: Potential implications for interpreting. *Interpreting*, 5(2), 117–146.
- Cowan, N. (2001). The magical number 4 in short-term memory: A reconsideration of mental storage capacity. *Behavioral and Brain Sciences*, 24(1), 87–185.
- Dalum, V., Jeppesen, O., Myrup, L., & Pedersen, A. (1997). *Taktil tegnsprogskommunikation* (1st ed.). Copenhagen: F. Hendriksen Eftf.
- Dean, R. K., & Pollard, R. Q. (2013). *The Demand Control Schema: Interpreting as a Practice Profession*. CreateSpace Independence.
- Dean, R. K., & Pollard, R. Q. (2018). Promoting the use of normative ethics in the practice profession of community interpreting. In L. Roberson & S. Shaw (Eds.), *Signed Language Interpreting in the 21st Century: Foundations and Practice* (pp. 37–64). Gallaudet University Press.
- Den Store Danske Ordbog (u.å.). *Relativsætning*. Gyldendal.
http://denstoredanske.dk/Sprog,_religion_og_filosofi/Sprog/Morfologi_og_syntaks/relativs%C3%A6tning (set 06.01.2020)
- Det sociale tolkeprojekt, delprojekt 3. (2003). *Kompetencer og forudsætninger for en døvblindetolk. Døvblindes tolkeformer*.
- Dohm, C. B. (2015). *Excuse me! Was it 7,559 or 759? – Memory strategies in sign language interpreting*. Humak University of Applied Sciences.

- Dohm, C. B. (2018). *“Did he say that?” Perception of sign language in Danish sign language – Danish interpretations*. Aarhus University.
- Edmunds, H. (1999). *The focus group research handbook*. American Marketing Association.
- Edwards, T. (2014). *Language Emergence in the Seattle Deafblind Community*. University of California, Berkeley.
- Engberg-Pedersen, E. (1998). *Lærebog i tegnsprogs grammatik* (2nd ed.). F. Hendriksens Eftf.
- Ericsson, A., & Kintsch, W. (1995). Long-Term Working Memory. *Psychological Review*, 102(2), 211–245.
- Fenlon, J., Cormier, K., & Brentari, D. (2017). The Phonology of sign languages. In S. J. Hannahs & A. Bosch (Eds.), *The Routledge Handbook of Phonological Theory* (1st ed., pp. 47–88). Routledge.
- Foreningen Danske Døvblinde. (2010). *103 Haptiske signaler - en opslagsbog*.
- Foreningen Danske Døvblinde. (2000). *Taktile signaler*.
- Foreningen Danske Døvblinde. (2013). *Veje til kommunikation med nedsat syn og hørelse*.
- Foreningen Danske Døvblinde. (2018). *HAPTISKE SIGNALER - 139 nye og kendte signaler*.
- Gile, D. (1999). Testing the Effort Models' tightrope hypothesis in simultaneous interpreting-A contribution. *Hermes - Journal of Linguistics*, (23), 153–172.
- Hale, S., & Napier, J. (2013). *Research Methods in Interpreting*. London/New York: Bloomsbury Academic.
- Halkier, B. (2002). *Fokusgrupper*. Roskilde universitetsforlag.
- Hualand, H., & Nilsson, A.-L. (2019). Working with Active Interpreters : A Commentary about Interpreting Terminology and Concepts. *International Journal of Interpreter Education*, 11(2), 40–45.
- Haug, T., Bontempo, K., Leeson, L., Napier, J., Nicodemus, B., Van Den Bogaerde, B., & Vermeerbergen, M. (2017). Deaf leaders' strategies for working with signed language interpreters: An examination across seven countries. *Across Languages and Cultures*, 18(1), 107–131.
- Isham, W. P. (1994). Memory For Sentence Form After Simultaneous Interpretation: Evidence Both For And Against Deverbalization. In S. Lambert & B. Moser-Mercer (Eds.), *Bridging the Gap: Empirical Research in Simultaneous Interpretation* (pp. 191–211). Amsterdam: John Benjamins.
- Kirchhoff, H. (2002). Simultaneous Interpreting: Interdependence of variables in the interpreting process, interpreting models and interpreting strategies. In F. Pöchhacker & M. Shlesinger (Eds.), *The interpreting studies reader* (pp. 111–120). London: Routledge.
- Lahtinen, R., Palmer, R., & Lahtinen, M. (2010). *Environmental Description for visually and dual sensory impaired people*. Helsinki/Finland: Art-Print Oy.
- Lester, S. (1999). *An introduction to phenomenological research*. Taunton UK, Stan Lester Developments.

- Liddell, S. K., & Johnson, R. E. (1989). American Sign Language: The phonological base. *Sign Language Studies*, 64, 195–277.
- Lyng, K. (1991). *Syn og aldring. Rapport 1*. Norsk Gerontologisk Institutt.
- Mesch, J. (2013). Tactile Signing with One- Handed Perception. *Sign Language Studies*, 13(Winter), 238–263.
- Miller, G. (1956). The magical number seven, plus or minus two: Some limits on our capacity for processing information. *Psychological Review*, 63, 81–97.
- Napier, J., Rohan, M., & Slatyer, H. (2005). Perceptions of Bilingual Competence and Preferred Language Direction in Auslan/English Interpreters. *Journal of Applied Linguistics*, 2(2), 185–218.
- Næss, T. (2006). *Å fange omgivelsene: Kontekstuell tilnærming ved ervervet døvblindhet*. Heggedal: CoCo Haptisk.
- Ordbog over Dansk Tegnsprog (u.å.) *Land*.
<http://tegnsprog.dk/#%7Csoeg%7C'tekst'land%7Cresultat%7C97%7Ctrestjerner%7C1%7Ctegn%7C135>
(set 06.01.2020)
- Pfau, R., Steinbach, M., & Woll, B. (2012). *Sign Language: An international handbook*. Berlin: De Gruyter Mouton.
- Pope, J., & Collins, S. D. (2014). PRO-TACTILE: Understanding Touch Techniques to Facilitate Communication with Deaf-Blind People, part 1.
- Rathmann, C. (2017). Deaf Studies, presentation. Aarhus University.
- Reed, C. M., Delhorne, L. A., Durlach, N. I., & Fischer, S. D. (1995). A study of the tactual reception of sign language. *Journal of Speech & Hearing Research*.
- Raanes, E. (2001a). *Beskrivelse. Arbeidstekst nr. 37*. NUD.
- Raanes, E. (2001b). *Tale og Taleforståelighet. Arbeidstekst nr. 36*. NUD.
- Raanes, E., & Berge, S. S. (2017). Sign language interpreters' use of haptic signs in interpreted meetings with deafblind persons. *Journal of Pragmatics*, 107, 91–104.
- Seeber, K. G. (2011). Cognitive load in simultaneous interpreting: Existing theories — new models. *Interpreting*, 13(2), 176–204.
- Silverman, D. (2006). *Interpreting qualitative data* (3rd ed.). London: Sage.
- Socialstyrelsen (2018). *Om medfødt døvblindhed*. <https://socialstyrelsen.dk/handicap/dovblindhed/om-medfodt-dovblindhed> (set 06.01.2020)
- Socialstyrelsen (2018). *Om erhvervet døvblindhed*. <https://socialstyrelsen.dk/handicap/dovblindhed/om-erhvervet-dovblindhed> (set 06.01.2020)

Socialstyrelsen (2018). *Nordisk definition af døvblindhed*.

<https://socialstyrelsen.dk/handicap/dovblindhed/definition-af-dovblindhed> (set 06.01.2020)

Twilhaar, J. N., & Bogaerde, B. van den. (2016). *Concise Lexicon for Sign Linguistics*. John Benjamins.

Vermeer, H. J. (1989/2000). Skopos and Commission in Translational Action. In L. Venuti (Ed.), *The Translation Studies Reader* (pp. 221–232). Routledge.

Wilson, M., & Emmorey, K. (2003). The effect of irrelevant visual input on working memory for sign language. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 8(2), 97–103.

Ørbeck, B. (2012). *Den funksjonelle hørsel. Hørselens betydning for taleoppfattelse*. NTNU, Norges teknisk-naturvidenskabelige universitet.

Bilag A

Refleksionsspørgsmål til fokusgruppen for tolkning for tegnsprogsbrugere

I taktolkning hvilke overvejelser har du om disse områder:

- Tegnrum
- Hænder og fingre/tydeliggørelse af tegn
- Pegninger
- Udeladelser - kan du beskrive overvejelser om udeladelser?
- Pausemarkører
- Hvis taleren foretager mange emneskift, evt. springer tilbage til et tidligere emne
- Hvordan håndterer du indskudte sætninger?
- Hvordan markerer du, at du i en tolkning af en taler pludselig beskriver noget, der sker i rummet, og så vender tilbage til tolkningen? (behøver ikke være det specifikke eksempel)

Hvad tænker du om etik i tolkningen for døvblinde, og adskiller den sig fra tolkning for døve? I så fald, hvordan?

Hvordan forholder du dig opmærksom på omgivelserne, og hvordan udvælger du emner til synsbeskrivelse?

Ved to-tolkeopgaver og tolkeskift, hvordan sikrer I en fuldstændig synsbeskrivelse tilpasset den enkelte døvblinde?

Har I overvejelser om at undgå gentagelser i synsbeskrivelsen ved tolkeskift og i så fald, hvilke?

Gør du brug af nogen strategier i stemmetolkning af døvblinde tegnsprogsbrugere?

Co-tolke samarbejde - hvordan gør I, specielt i stemmetolkning?

Hvordan samarbejder du med kontaktpersoner?

Har du oplevet døvblinde, der siger, at de er ligeglade med, hvor de sidder i en spisesituation, hvor mange er samlet? - Hvad er dine tanker omkring dette, og hvad gør du?

Går du aktivt ind i den døvblindes administrering af ressourcer, og i så fald hvordan?

Har du erfaringer med at tolke i et døvt/hørende tolketeam (co-tolk), og hvad synes du om det?

Bilag B

Refleksionsspørgsmål til fokusgruppen for tolke til talebrugere

Hvordan udvælger du, hvad der skal tolkes?

- Er der forskel på, hvornår du fuldtolker, og hvornår du stikordstolker?
- Hvordan ved I, hvornår der er behov for tolkning, og hvornår der ikke er? (hvis det er muligt at generalisere, vil det være fint, men det er også okay at fortælle ud fra arbejdet med en specifik bruger)

Hvordan udvælger I information til en synsbeskrivelse?

- Hvilke overvejelser har I omkring udvælgelse ift. at være med til at administrere den døvblindes ressourcer?

Hvilke erfaringer har I med at bruge nye kommunikations-/tolkeformer til døvblinde talebrugere, for eksempel Taktiltolkning?

Hvad tænker I, om at nogle døvblinde ønsker at have den samme tolk en hel dag eller flere dage i træk? For eksempel i forhold til (men gerne andet):

- Arbejdstid
- Pauser
- Kvaliteten af det leverede arbejde
- At der kan være lange perioder, hvor man ikke tolker? I så fald, yder tolken så en anden service? Hvad tænker I om det?

Hvad er Jeres tanker om fortolkning af mimik, kropssprog, tonefald m.m.? Det kan være til et møde, hvor den døvblinde lytter på teleslynge, men ønsker punktskriftstolkning, haptiske signaler eller andet, der formidler disse informationer.

Hvad tænker I om tolkes opmærksomhed i forbindelse med tolkninger for døvblinde?

Hvis en døvblind har behov for at 'koble ud' i en tolkning, hvad bruger I så tiden på?

En døvblind, der bruger tale/skrive/haptisk og synsbeskrivelse har dette udsagn: "Under møder er tolkningen mere intensiv, og under middage er tolkningen mere fri, og man kan regulere efter behov. Den kører i et lavere gear."

Gælder dette også for tolken, eller er det anderledes?